ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ

ਜਨਵਰੀ–੨੦੦੯ January-2009

ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭੇਟਾ ੭–੦੦

SACHKHAND PATRA सचखंड पत्र

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ

ਪਵਿੱਤਰ ਮਰਯਾਦਾ (ਪੂਜਾ ਪਾਠ)

ਤਖ਼ਤ ਇਸ਼ਨਾਨ ਲਈ ਗੋਦਾਵਰੀ ਨਦੀ ਤੋਂ ਜਲ ਦੀ ਗਾਗਰ ਗਾਗਰੀਆਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲੈਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ	੨–੦੦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ
ਆਰੰਭ ਪਾਠ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੨–੧੫ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੩–੧੫ ਸਵੇਰੇ
ਗੁਰਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੩–੪੦ ਸਵੇਰੇ
ਕੀਰਤਨ ਆਰੰਭ ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ	੩–੪੫ ਸਵੇਰੇ
ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਪਤ ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ	੬–੧੫ ਸਵੇਰੇ
ਭੋਗ ਦੇਗ (ਕੜਾਹ) ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ, ਦੂਸਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਉਪਰੰਤ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਚੌਕੀ ਆਰੰਭ ਗੁਰਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਲ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੀ ਚੌਕੀ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ	੬–੩੦ ਤੋਂ ੮–੦੦
ਕਥਾ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੮–੦੦ ਸਵੇਰੇ
ਆਰੰਭ ਤੇ ਸਮਾਪਤੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ, ਸਪਤਾਹ ਪਾਠ ਅਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਪਾਠ	੧੦–੧੫ ਸਵੇਰੇ
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ	੧੦–੩੦ ਸਵੇਰੇ
ਸਮਾਪਤੀ ਕੀਰਤਨ ਚਰਨ ਕੰਵਲ	੧੧–੩੦ ਸਵੇਰੇ
ਕਥਾ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੧੧–੪੫ ਸਵੇਰੇ
ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਫਾਈ	੧੨ ਤੋਂ ੧ ਦੁਪਹਿਰ
ਭੋਗ ਦੇਗ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ	੩–੦੦ ਦੁਪਹਿਰ
ਕਥਾ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼	੪ ਤੋਂ ੫ ਦੁਪਹਿਰ
ਕੀਰਤਨ ਸੋਦਰ ਚੌਕੀ	੫–੦੦ ਸ਼ਾਮ
ਪਾਠ ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੬–੩੦ ਸ਼ਾਮ
ਆਰਤੀ ਚੌਕੀ ਸਵੈਯੇ	੭–੩੦ ਰਾਤ
ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ	੮–੪੫ ਰਾਤ

ਇਤਿਹਾਸਕ ਸ਼ਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ

ਪਵਿੱਤਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸ਼ਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਰਤੀ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਕਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ੨੪ ਘੰਟੇ ਅਤੁੱਟ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ।

ਗੁਰਤਾਗੱਦੀ ਸਮਾਗਮ ੨੦੦੮ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਸੇਵਾ (Volunteer) ਤੌਰ ਤੇ ਕੀਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਭਵਨ ਵਿਖੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮਾਗਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਡਾ. ਪਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਸਰੀਚਾ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ੂਰੀ ਗੁਰਤਾਗੱਦੀ ਸੇਵਕ ਜੱਥੇ ਨੇ ਵੀ ਡਾ. ਪਸਰੀਚਾ ਜੀ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ।ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੰਚ ਉਤੇ ਸ੍ਰ. ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਲੀਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ, ਸ੍ਰ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਾੜੀਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ, ਸ੍ਰ. ਡੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਆਦਿ ਸੱਜਣ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਸਾਲ ੨੦੦੯-੧੦ ਦੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਦੁਸ਼ਟ ਦਮਨ ਜੰਤਰੀ ਦਾ ਵਿਮੋਚਨ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੂਜਨੀਕ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸਾਹਿਬਾਂਨ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੱਥੇਦਾਰ, ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਾ. ਧੂਪੀਆ, ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁੱਖ ਗ੍ਰੰਥੀ, ਭਾਈ ਜਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਗਿਆਨੀ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ੀਤਲ ਕਥਾਕਾਰ ਅਤੇ ਸੰਪਾਦਕ ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ, ਸ੍ਰ. ਡੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ, ਸ੍ਰ. ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੈਦਲ ਜਮਦਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੱਤਵੰਤੇ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਪੰਜਾਬ ਭਵਨ ਵਿਖੇ ਹੋਏ ਗੁਰਤਾਗੱਦੀ ੨੦੦੮ ਸਨਮਾਨ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਹਾਜਰ ਜਨ ਸਮੂਹ

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਜਸਟਿਸ ਸ੍ਰ. ਵਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੰਮੂ ਐਂਡ ਕਸ਼ਮੀਰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਤੇ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਏ । ਜਸਟਿਸ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਥੇਦਾਰ ਬਾਬਾ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਰੋਪਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ।

ਜਸਟਿਸ ਸ੍ਰ. ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੰਮੂ ਐਂਡ ਕਸ਼ਮੀਰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਡੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਏ । ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਰਿਵਾਅਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜਸਟਿਸ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੀਤ ਜਥੇਦਾਰ ਭਾਈ ਜੋਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ।

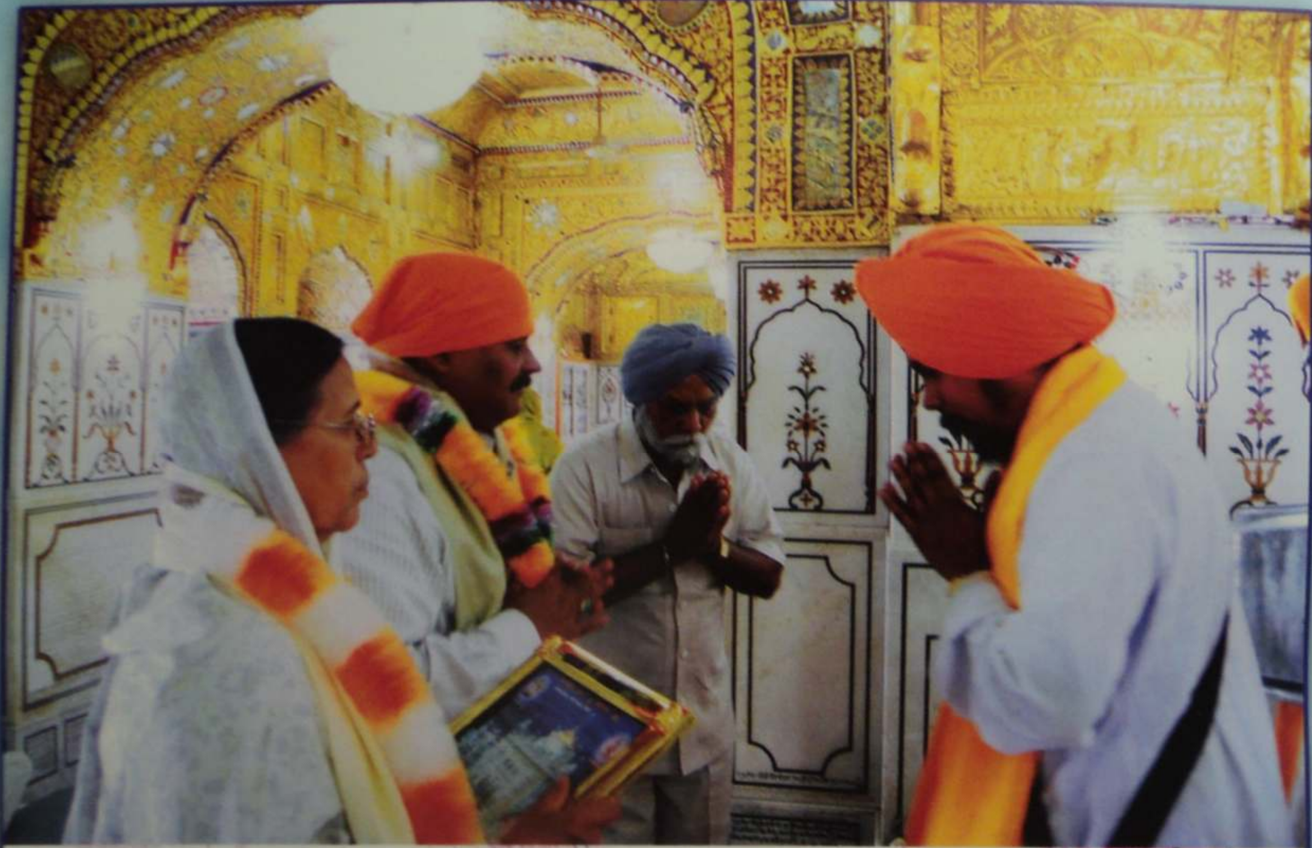

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਰਾਧੇ ਸ਼ਿਆਮ ਜੀ ਮੋਸਪਲਵਾਰ ਕੁਲੈਕਟਰ ਨਾਂਦੇੜ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪਧਾਰੇ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਪ ਜੀ ਨਾਲ ਸ੍ਰ. ਲੱਡੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਜਨ ਮੈਂਬਰ, ਸ੍ਰ. ਸਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਿਲ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਉਪ ਮਹਾਪੌਰ, ਸ੍ਰ. ਠਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੁੰਗਈ ਜੇ.ਏ.ਐਸ.–੩ ਅਤੇ ਸ੍ਰ. ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੀ.ਐਸ.ਓ. ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ।

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ ।।

ਅਬਿਚਲ ਨਗਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਰੂ ਕਾ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਰਾਮ ।।
ਮਨ ਇਛੇ ਸੇਈ ਫਲ ਪਾਏ ਕਰਤੈ ਆਪਿ ਵਸਾਇਆ ਰਾਮ ।।

ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੋਰਡ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ (ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ) ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਧਾਰਮਿਕ ਮਾਸਕ ਪੱਤਰ

ਸਾਲ ੩੫ ਜਨਵਰੀ ੨੦੦੯ ਅੰਕ ੪੧੧

ਸੰਪਾਦਕ

ਗਿਆਨੀ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਸ਼ੀਤਲ'

M.Com., L.L.B.

ਗੁਰਪੁਰਬ ਤੇ ਦਿਨ ਤਿਉਹਾਰ ਜਨਵਰੀ-ਫਰਵਰੀ-੨੦੦੯

* ਅਵਤਾਰ ਦਿ. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ	੩ ਜਨਵਰੀ
* ਲੋਹੜੀ	੧੨ ਜਨਵਰੀ
* ਜਨਮ ਦਿ. ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ	੨੭ ਜਨਵਰੀ
* ਬਸੰਤ ਪੰਚਮੀ ਚੌਕੀ ਗੁਰ: ਮਾਲਟੇਕੜੀ ਸਾਹਿਬ	੩੧ ਜਨਵਰੀ
* ਪੂਰਨਮਾਸੀ	੧੧ "
* ਸੰਗਰਾਂਦ	੧੩ "
* ਮੱਸਿਆ	੨੬ "
* ਅਵਤਾਰ ਦਿ. ਪਾ: ੭	੭ ਫਰਵਰੀ
* ਚੌਕੀ ਮੇਲਾ ਗੁਰ: ਸੰਗਤ ਸਾਹਿਬ	੮ ਫਰਵਰੀ
* ਜਨਮ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	੯ ਫਰਵਰੀ
* ਸ਼ਹੀਦੀ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ	੧੦ ਫਰਵਰੀ
* ਜਨਮ ਦਿ. ਸਾ.ਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ	੧੧ ਫਰਵਰੀ
* ਚੌਕੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾ. ਬਸਮਤਨਗਰ	੧੨ ਫਰਵਰੀ
* ਚੌਕੀ ਗੁਰ: ਹੀਰਾਘਾਟ ਸਾਹਿਬ	੧੪ ਫਰਵਰੀ
* ਚੌਕੀ ਗੁਰ: ਸ਼ਿਕਾਰਘਾਟ ਸਾਹਿਬ	੧੫ ਫਰਵਰੀ
* ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਾਕਾ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ	੨੧ ਫਰਵਰੀ
* ਮਹਾਂ ਸ਼ਿਵਰਾਤ੍ਰੀ	੨੩ ਫਰਵਰੀ
* ਚੌਕੀ ਗੁਰ: ਰਤਨਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ	੨੩ ਫਰਵਰੀ
* ਚੌਕੀ ਗੁਰ: ਨਾਨਕਸਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਗੁਰ: ਬੰਦਾ ਘਾਟ ਸਾਹਿਬ	੨੪ ਫਰਵਰੀ
* ਪੂਰਨਮਾਸੀ	੯ "
* ਸੰਗਰਾਂਦ	੧੨ "
* ਮੱਸਿਆ	੨੪ "

ਨੋਟ :- 'ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ' ਵਿਚ ਛਪਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕੁਲ ਵਿਚਾਰ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ, ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਗੁ: ਬੋਰਡ ਜਾਂ ਅਦਾਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵੇ । -ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਦਰਪਨ

* ਸੰਪਾਦਕੀ ੩
* ਮਹਾਨਤਾ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ -ਪ੍ਰੋ. ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਜੀ ੫
* ਸ਼ਬਦ ਹਜਾਰੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ੧੦ -ਡਾ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੇਕ ੯
* ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਗਾਵਹਿ ਬਿਰਥਾ ਜਾਇ -ਡਾ. ਭੁਪਿੰਦਰ ਕੌਰ ਜੀ 'ਕਵਿਤਾ' ੧੮
* ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸੰਕਲਪ -ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ੨੨
* ਗੁਰੂ ਮਾਨਿਓ ਗ੍ਰੰਥ - ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ੨੮
* ਸਿੱਖਾ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਤੈਨੂੰ ਸਰਦਾਰੀਆ ਸੀ -ਸ੍ਰ. ਸਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਨੂਰ' ੩੧
* ਚਿੱਠਾ ਅਮਦਲ ਖਰਚ ਮਹੀਨਾ ਜੁਲਾਈ-ਅਗਸਤ-੨੦੦੮ ੩੫

हिन्दी विभाग

* शुभ संदेश १
* श्री गुरु गोबिंद सिंघ जी एवं पटना साहिब के स्थानिक गुरुद्वारे -प्रा. लालमोहर उपाध्याय जी २
* गंगा से गोदावरी तक -स. कुलप्रकाश सिंघ जी लिखारी ७
* भगत तेरै मनि भावदे......२ -स. रमेश सिंघ जी १०

(पेज नं ७ का टायटल 'गांव से गोदावरी तक' हो गया है उसे 'गंगा से गोदावरी तक' पडना जी)

ENGLISH SECTION

* Guru Ta Gaddi - Daljeet Kaur Ji Matharoo 2
* Contribution of Various Government Departments To The Guru-Ta-Gaddi Celebrations Role of Collectorate Nanded - Daljeet Kaur Ji Matharoo 4
* Guru Nanak Dev Ji & His Message of Brotherhood -Dr. (Maj) Balbir Singh Ji Bhasin 8
* The Incredible Guru Gobind Singh Ji -*Jaidev Singh Ji Kohli* 10

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ ਲਈ ਬੈਂਕ ਜਾਂ ATM ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਧੇ ਮਾਇਆ ਭੇਜਣ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾਂ

੧) ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਐਂਡ ਸਿੰਧ ਬੈਂਕ ਸ਼ਾਖਾ ਨਾਂਦੇੜ ਲਈ **Current Account No. 01** ਜਾਂ **Saving Account No. 85** ਵਿਚ ਸਿੱਧੇ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਮਾਇਆ ਜਮਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਬੈਂਕ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਬੈਂਕ ਕਮਿਸ਼ਨ / ਚਾਰਜ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ।

੨) ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੈਂਕ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਾਖਾ ਵਿਚੋਂ **Saving Account No. 0367000100002416** ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮਾਇਆ ਜਮਾਂ ਕਰਵਾ ਸਕਦੇ ਹੋ।

੩) ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ **ATM** ਰਾਹੀਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ **Current Account No. 11265873563** ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਜਮਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

੪) ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਸ਼ਾਖਾ ਤੋਂ **Saving Account No. 11265876360** ਵਿਚ ਸਿੱਧੇ ਮਾਇਆ ਜਮਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

੫) ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ **AXIS (UTI) Bank** ਵਲੋਂ **On Line Donation** ਭੇਜਣ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਜਿਸ ਲਈ **www.hazursahib.com.** ਸਾਈਟ ਤੇ ਜਾ ਕੇ **On Line** ਮਾਇਆ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹੋ ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੋਟ :

- ਬੈਂਕ ਜਾਂ **ATM** ਰਾਹੀਂ ਮਾਇਆ ਜਮਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੈਂਕ/ਰਸੀਦ ਦੀ ਫੋਟੋ ਕਾਪੀ (ਜ਼ਿਰਾਕਸ) ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਨਾਂ, ਪਤਾ, ਫੋਨ, ਮੋਬਾਇਲ ਨੰਬਰ ਆਦਿ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਹਿਤ ਪੱਤਰ ਤੁਰੰਤ ਭੇਜੋ ਜਾਂ ਫੈਕਸ ਨੰਬਰ **02462-234812** ਅਤੇ **E-Mail:contact@hazursahib.com** ਰਾਹੀਂ ਸੁਚਿਤ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਵਲੋਂ ਜਮਾਂ ਭੇਟਾ ਦੀ ਪੱਕੀ ਰਸੀਦ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪੱਤੇ ਤੇ ਭੇਜੀ ਜਾ ਸਕੇ ।
- ਬੈਂਕ ਡਰਾਫਟ, ਚੈਕ **Superintendent, Gurdwara Sachkhand Board, Nanded(M.S)** ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਬਣਾ ਕੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਉਪਰ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹੋ ।
- ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਲਈ ਪਤਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਕੈਪੀਟਲ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜੋ ਜੀ।
- ਭੇਟਾ ਵਜੋਂ ਭੇਜੀ ਮਾਇਆ **Income Tax U/S.80G** ਤਹਿਤ ਟੈਕਸ ਮੁਕਤ ਹੈ ।

ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਪਤਾ :

Superintendent,
Gurdwara Takhat Sachkhand Sri Hazur
Abchal Nagar Sahib, Nanded-431601 (M.S.)-INDIA
ਫੋਨ ਨੰ: 02462-243559, 241266, 244166, 240083, 234813, ਫੈਕਸ : 02462-234812
ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਯਾਤ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸ 313517, 234901, ਐਨ.ਆਰ.ਈ. ਯਾਤ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸ 234902, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਰਿਸਰ 234903
E-mail:- contact@hazursahib.com Visit us at:- http://www.hazursahib.com.

ਸੰਪਾਦਕੀ :-

ਵਹ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਮਰਦ ਅਗੰਮੜਾ.............

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿਘ ਜੀ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਤੇ ਕੁਛ ਵੀ ਲਿਖਣਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਆਪ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਨੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੱਖਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਹਰ ਇਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ ਪਿਛੇ ਉਸ ਦਾ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਸਮਝਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜਟਿਲ ਕਾਰਜ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਘਮਾਸਾਨ ਜੰਗ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਅਤਿ ਕਰੁਣਾ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਪਾਪੀਆਂ ਤੇ ਤਰਸ ਖਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵੀ ਹੈ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ ਜੇਹੀ ਮਨ ਨੂੰ ਕਰੜੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵਿਦਿਆ ਸਿਖਣ ਅਤੇ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਮਨ ਨੂੰ ਦ੍ਰਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਕਲਾ ਹੈ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਦੇਸ਼ ਧਰਮ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ 'ਅਤਿ ਹੀ ਰਣ ਮੈ ਤਬ ਜੂਝ ਮਰੋਂ' ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਆਪਣੀ ਸੈਨਾ ਵਿਚ ਭਰਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਬੈਰੀਆਂ ਦੇ ਜਖਮੀ ਹੋਏ ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਘੱਨਈਆ ਜੀ ਨੂੰ ਥਾਪੜਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਰਬ ਦੀ ਸਰਵ ਵਿਆਪਕਤਾ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਧੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਹਾਈ ਹੋਣ ਲਈ ਰਾਜੀ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ 'ਪੰਥ ਚਲੈ ਤਬ ਜਗਤ ਮੈ ਜਬ ਤੁਮ ਕਰਹੁ ਸਹਾਇ' ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਇਕ ਨਵਾਂ ਆਦਰਸ਼ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਕ ਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਸੰਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤੇ ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਆਕਾਰ ਦਿੱਤਾ । ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਅਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਜਦ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਛਕਾਇਆ ਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੀਕ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਮਰਿਯਾਦਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਆਪ 'ਸ਼ਿਸ਼' (ਸਿੱਖ) ਹੋ ਕੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਜਾਚਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ 'ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ' ਦੇ ਸੰਬੋਧਨ ਦੇ ਨਾਲ ਪੁਕਾਰੇ ਗਏ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਤਕਾਲੀਨ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਤੇ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸਦਾ ਹਲ ਵੀ ਦਸਿਆ । ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸਹੀ ਨਕਸ਼ਾ ਵੀ ਖਿਚਿਆ । ਸਮਾਜ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗਿਰ ਚੁਕੀ ਸੀ । ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਇਆਂ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਅਤਿ ਦਰਜੇ ਦਾ ਦੰਭੀ ਤੇ ਕਰਮਕਾਂਡੀ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਰਗ ਭੋਲੀ ਭਾਲੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾ ਕੇ ਉਹਨਾ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਸੋਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਖਤ੍ਰੀ ਵਰਗ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ । ਸਮਾਜ ਦਾ ਬੁੱਧੀ ਜੀਵੀ ਵਰਗ ਤੇ ਗਿਆਨ ਵਾਨ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਰਗ ਪਥ ਭ੍ਰਸ਼ਟ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਤਥਾਕਥਿਤ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤੋਂ ਸੋਸ਼ਣ ਹੋਣ ਲਗਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੋਈ ਸੁਨਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਐਸੀ ਸਮਾਜਿਕ, ਬੁਰੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੋਇਆ । 'ਵਹ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਮਰਦ ਅਗੰਮੜਾ ਵਰਿਆਮ ਅਕੇਲਾ'' ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ (ਦੂਜੇ) ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਰਨਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਾਰੀ ਹਿੰਦੂ ਜਨਤਾ ਤੇ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਬਨ ਬੈਠੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਹਦੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਜੁਲਮ ਤੇ ਅਤਿਆਚਾਰ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾ ਦਾ ਸੋਸ਼ਣ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ

ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਰਾਜਨਿਤਕ ਹਾਲਤ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਖਾਲਸਈ ਫੌਜ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਧਰਮ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਰਜੀਵੜੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਲਈ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਫਰਜ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰਸਿਖ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਭੇਟਾਂ ਵਜੋਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਭੇਟ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੈਨਾ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਰ ਮਜਬੂਤ ਹੋ ਸਕੇ ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇ ਕੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੀਰ ਰਸੀ ਬਾਣੀ (ਜੋ ਆਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਚੀ ਸੀ) ਪੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਕਿ ਖਾਲਸੇ ਵਿਚ ਧਰਮ ਜੁੱਧ ਕਰਦਿਆਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬੀਰ ਰਸ ਭਰਿਆ ਰਹੇ । ਇਹਨਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ, ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ, ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ, ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਨਾਮਾ ਮਾਲਾ ਆਦਿ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਨ । ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦ ਖਾਲਸਾਈ ਨੈਤਿਕ ਕਿਰਦਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਬੁਲੰਦਿਆਂ ਤੇ ਸੀ ਤੇ ਇਖਲਾਖ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਖਾਲਸਾ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਤਿਆਰ-ਬਾਰ-ਤਿਆਰ ਸੀ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹੇ ਵੀ ਜੁੱਧ ਕੀਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਫੌਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਜੌਹਰ ਵਿਖਾਏ । ਭੁਖੇ ਤਿਹਾਰੇ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਖਾਲਸਾ ਧਰਮ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਜੰਗ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ । ਇਨੀ ਵਿਲੱਖਨ ਸ਼ਕਤੀ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਇਰਾਂ ਤੇ ਗਿੱਦੜਾਂ ਦੀ ਨਿਆਉ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਵਾਲੇ ਤਥਾਕਥਿਤ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਗੁਰੂਜੀ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਨਿਆਈ ਦਹਾੜਨ ਲਗੇ । ਖਾਲਸਈ ਫੌਜ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਤੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ । ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਤੇ ਬੈਰੀ ਹੋ ਗਏ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸ਼ਾਹੀ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਵੀ ਕਈ ਬਾਰੀ ਜੰਗ ਹੋਈ ਹਰਬਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਫੌਜ ਦੀ ਹੀ ਜਿੱਤ ਹੋਈ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਫੌਜ ਕਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣਾ ਨਿਜ ਦਾ ਸਰੂਪ ਦਸਿਆ ਹੈ । ਯਥਾ - 'ਖਾਲਸਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਫੌਜ ।।ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਖਾਲਸਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮ ਕੀ ਮੌਜ ।। ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਰੂਪ ਹੈ ਖਾਸ ।। ਖਾਲਸੇ ਮਹਿ ਹਉ ਕਰੌ ਨਿਵਾਸ ।। ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਉਹ ਆਦਰਸ਼ ਤੇ ਉਚੇ ਅਤੇ ਸੁੱਚੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਗਿਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਿਰਮਾਣਤਾ ਵਿਚ ਵਿਥੋਂ ਤੀਕ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ 'ਇਨਹੀ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੇ ਸਜੇ ਹਮ ਹੈ ਨਹੀਂ ਮੋ ਸੋ ਗਰੀਬ ਕਰੋਰ ਪਰੇ ।।'

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨ ਬਾਣੀ ਮੁੜ ਕੇ ਲਿਖਵਾਈ ਤੇ ਉਸੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ੪ ਅਕਤੂਬਰ ਸੰਨ ੧੭੦੮ ਵਿਚ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨਾ ਸਿਖਲਾਈ । ਦੇਸ਼ ਧਰਮ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰਦੇਵ, ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ, ਆਪਣੇ ਚਾਰੋਂ ਹੀ ਸਪੁੱਤਰ, ਹਜ਼ਾਰਾ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ 'ਸਰਬੰਸ ਦਾਨੀ' ਕਹਿਲਾਏ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਮਹਾਨ ਮਹਾ ਜੋਧਾ, ਮਹਾ ਕਵੀ, ਮਹਾ ਚਿੰਤਕ, ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ, ਮਹਾਨ ਯੁਗ ਦ੍ਰਸਟਾ, ਤੇ ਮਹਾਨ ਦਾਨੀ ਸਨ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਹਾੜੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰਨਾ ਅੱਜ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੰਗ ਬਣ ਚੁਕੀ ਹੈ । ਆਓ ਆਪਾਂ ਮਿਲ ਕੇ ਇਹ ਜਤਨ ਕਰੀਏ ।

-ਗਿ. ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ੀਤਲ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਹਾੜੇ ਦੇ ਅਵਸਰ ਤੇ :

ਮਹਾਨਤਾ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ

-ਪ੍ਰੋ. ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ, ਪਟਿਆਲਾ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਦੈਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਹੋਏ ਸਨ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੌਮ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅਤਿ ਮੰਦ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਅਤੇ ਮੁੜ ਉਨਤ ਵਿਵਸਥਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਇਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਈ ਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਯੋਜਨਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਬੜੀ ਲਗਨ ਅਤੇ ਬੀਰਤਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਕੌਮ ਪਿਆਰ ਦੀ ਤੀਬਰ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਂਝੇ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਅਮਲੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਸਾਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਕਤੀਹੀਣ ਅਤੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਪਾਟੇ ਦੇਸ਼ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦਲੇਰ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਕੌਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ । ਇਹ ਇਕ ਅਲੌਕਿਕ ਕੰਮ ਸੀ ।

ਸਚਮੁਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਲ ਜਿਥੇ ਸੂਰਮਗਤੀ, ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਲਗਨ ਅਤੇ ਸੈਨਕਾਂ ਵਰਗਾ ਜੋਸ਼ ਸੀ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਡੂੰਘੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸੋਝੀ, ਸਰਵੋਤਮ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅੰਤਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਇਕ ਅਦੁੱਤੀ ਕਾਵਿਕ ਸਹਿਤ ਗਿਆਨ ਵੀ ਸੀ । ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪੁਨਰ ਉਧਾਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਤਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਕ ਪੁਨਰ ਜਾਗ੍ਰਤਿ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਦੇਣ ਇਕ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਵਿਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਅਰਪਣ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ੧੬੬੬ ਈ. ਵਿਚ ਹੋਇਆ । ਇਸੇ ਸਾਲ ਹੀ ਸ਼ਹਾਜਹਾਨ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ । ਅਤੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਤਖ਼ਤ ਉਤੇ ਬੈਠਿਆ ਅੱਠ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ, ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਨੌਂਵੇਂ ਗੁਰੂ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ (੧੪੬੯-੧੫੩੯), ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਆਰ, ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਨਿਰਭੈਤਾ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਸਿਆ ਸੀ, ਦੀ ਗੱਦੀ ਉਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਦਾਦਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ (੧੫੬੩-੧੬੦੬), ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਨਿਸਚੇ ਕਾਰਨ ਜਹਾਂਗੀਰ

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵਲੋਂ ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਤਸੀਹੇ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕੁਰਬਾਣੀ ਦਿੱਤੀ । ਛੇਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ (੧੫੯੫-੧੬੪੪) ਨੇ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਸੈਨਿਕ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਧਾਰਮਿਕ ਨਿਯਮ ਬੰਨ੍ਹਿਆਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਢੰਗ ਵਿਅਰਥ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਤਲਵਾਰ ਉਠਾਉਣੀ ਉਚਿਤ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸੈਨਾ ਬਣਾਈ, ਜਿਸ ਨੇ ਮੁਗਲ ਸੈਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਵਾਰੀ ਟੱਕਰਾਂ ਲਈਆਂ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵਾਂ ਜੋਸ਼ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਵਰਗ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ । ਪੂਰਬੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਪਟਨੇ ਛੱਡਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਵਿਚ ਹੈ । ਇਥੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੇਵਕਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕਾਂ ਨੇ ਪਟਨੇ ਦੀ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ । ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁੱਜਣ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰ ਸਯਦ ਭੀਖਣ ਸ਼ਾਹ ਸੀ, ਜੋ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ ਵਾਲਾ ਸੀ । ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਲਕ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਬੋਲ ਉਠਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਰੱਬੀ ਜੋਤ ਹੈ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਪਟਨੇ ਹੀ ਰਹੇ । ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ । ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਿਵਾਲਿਕ ਦੀ ਤਲਹੱਟੀ ਉਤੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ । ਸੱਤ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਾਜ਼ੀ ਪੀਰ ਮੁਹੰਮਦ ਫਾਰਸੀ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਮਾਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਦਾ ਨਾਂ 'ਮਨੀਆ' ਸੀ, ਜੋ ਮਗਰੋਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਏ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਗ੍ਰੰਥੀ ਵੀ ਬਣੇ । ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੀ, ਜਦੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਉਤੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਤਿਆਚਾਰ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਕੇ (ਬੰਦ ਬੰਦ ਕੱਟਾ ਕੇ) ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਫਾਰਸੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ । ਜੀਵਨ ਭਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਲਗਨ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ । ਜਮਨਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਉਤੇ ਪਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ੫੨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਇਕ ਵਡਮੁੱਲਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਬਾਣੀ ਰਚੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਸ਼ੈਲੀ ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟਤਾ ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ਾਰਥੀ ਭਾਵ ਬੇਨਜ਼ੀਰ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਜੋਸ਼ ਭਰਨ ਜਾਂ ਬੀਰਤਾ ਤੇ ਬਲੀਦਾਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਬੇਮਿਸਾਲ ਹੈ। 'ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ' ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਵੀ ਕਮਾਲ ਦਾ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਰਚਨਾਵਾਂ

ਵਿਚੋਂ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ', 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ' ਅਤੇ 'ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ' ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ ਨੌਂ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ । ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਦੇ ਭਵਿਖ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਆ ਪਈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮਹਾਨ ਕੰਮਾ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵਲੋਂ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੁਆਰਾ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਵੀ ਸਿਖੀ । ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਭੇਟਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਘੋੜੇ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਆਉਂਦੀਆਂ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਿੱਖ ਮੱਤ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਿਆ । ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਰਜਪੂਤ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਪਹਾੜੀ ਰਿਆਸਤਾਂ ਸਨ । ਇਹ ਰਾਜੇ ਇਸ ਨਵੇਂ ਧਰਮ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਾਹੀ ਠਾਠ-ਬਾਠ ਪ੍ਰਤੀ ਵੈਰ ਭਾਵਨਾ ਰੱਖਦੇ । ਇਹ ਇਸ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਚਾਰੇ ਵਰਣਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਮੇਲ ਜੋਲ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਲੰਗਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਭ ਲੋਕੀਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਤੇ ਊਚ-ਨੀਚ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਇੱਕਠੇ ਬੈਠ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੱਲੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਮਾਜਕ ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚੈਲੰਜ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਠਾਠ-ਬਾਠ ਵੇਖ ਕੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਸੁਣ ਕੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਈਰਖਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣੀ ਇਕ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਸੀ।

ਇਸ ਨਵ ਆਤਮ-ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਨੇ ਹੁਣ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਮਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 'ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ' ਸਾਜਿਆ । ਪੰਥ ਸਿਰਜਨ ਦਾ ਢੰਗ ਬੜਾ ਅਨੋਖਾ ਤੇ ਨਾਟਕੀ ਸੀ ।

੩੦ ਮਾਰਚ ੧੬੯੯ ਨੂੰ ਵੈਸਾਖੀ ਦੇ ਦਿਨ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਖੇ ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇਕ ਭਾਰੀ ਇਕੱਠ ਹੋਇਆ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਰੋਜ਼ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦਿਨ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠੇ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲਗ ਪਏ । ਫਿਰ ਉਹ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਪਹਿਨ ਕੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਆਏ । ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਤਲਵਾਰ ਮਿਆਨ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਖਿੱਚੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰ ਕੇ ਕਿਹਾ, 'ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਸਿਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਕੋਈ ਵੀ ਮੇਰਾ ਸੱਚਾ ਸਿੱਖ ਅੱਗੇ ਆਵੇ । ਕੀ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਜੋ ਧਰਮ ਖਾਤਿਰ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਵਾਰ ਸਕੇ ?''

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸ਼ਰੋਤੇ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ । ਇਸ ਭੈ-ਭੀਤ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਟੱਡੀਆਂ

ਗਈਆਂ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਚਨ ਮੁੜ ਦੁਹਰਾਏ । ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਹਿਮ ਹੁਣ ਡਰ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਆਪਣੀ ਮੰਗ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਇੱਕ ਖਤਰੀ ਦਇਆ ਰਾਮ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਕਿਹਾ, 'ਸੱਚੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੈ ।' ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਵਾਲੇ ਤੰਬੂ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦੇਰ ਮਗਰੋਂ ਆਪਣੀ ਤਲਵਾਰ ਸਮੇਤ ਵਾਪਸ ਆਏ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਲਹੂ ਨਾਲ ਰੰਗੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸਿਰ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ । ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਪੀਲੇ ਪੈ ਗਏ । ਇਹ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਸੁਣਨੀ ਜਾਂ ਵੇਖਣੀ ਕਠਿਨ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਥੋਂ ਖਿਸਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਕੁੱਝ ਸਿਖ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਪਾਸ ਗਏ । ਪਰ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਧਰਮਦਾਸ ਨਾਂ ਦਾ ਕਿ ਜੱਟ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ''ਐ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੈ ।'' ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਸਿਰ ਮੰਗੇ । ਦੁਆਵਰਕਾ ਦਾ ਛੀਂਬਾ ਮੁਹਕਮ ਚੰਦ, ਜਗਨਨਾਥ ਦਾ ਝਿਊਰ ਹਿੰਮਤ ਰਾਇ ਅਤੇ ਬਿਦਰ ਦੇ ਨਾਈ ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ ਨੇ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦ੍ਰਿੜ ਤੇ ਸੱਚੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ 'ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਿਵਾਜਿਆ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਤ ਦੇ ਤਿੰਨ ਅਖੌਤੀ ਸ਼ੂਦਰ, ਇਕ ਖੱਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਇਕ ਜੱਟ ਮਿਲ ਕੇ ਸ੍ਵੈ-ਤਿਆਗੀ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਇਕ ਵਰਨ-ਹੀਨ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦਾ ਧੁਰਾ ਬਣੇ ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ । ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਹੇ ਦੇ ਬਾਟੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ, ਫਿਰ ਉਸ ਜਲ ਨੂੰ ਦੋ ਧਾਰੀ ਖੰਡੇ ਨਾਲ ਹਿਲਾਇਆ ਅਤੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਪਤਾਸ਼ੇ ਪਾਏ । ਇਵੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬੁਕਾਂ ਭਰ ਭਰ ਪੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਸਿੰਘ' ਅਰਥਾਤ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੇਸ, ਕੰਘਾ, ਕੜਾ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਅਤੇ ਕਛਹਿਰਾ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰੱਖਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ, ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ, ਇਕ ਰੱਬ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ, ਸਭ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਤ ਜਾਂ ਧਰਮ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਸਮਾਨ ਸਮਝਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਰਣ-ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਨੇਕ ਕੰਮ ਖਾਤਰ ਜੂਝ ਮਰਨ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਠ ਅੰਤ ਦਸਿਆ । ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸ਼ਬਦ ਇਵੇਂ ਹੈ :

''ਦੇਹ ਸਿਵਾ ਬਰ ਮੋਹਿ ਇਹੈ
ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਨ ਤੇ ਕਬਹੂ ਨ ਟਰੋਂ ।।
ਨ ਡਰੋਂ ਅਰਿ ਸੋਂ ਜਬ ਜਾਇ ਲਰੋ
ਨਿਸ਼ਚੈ ਕਰ ਅਪਨੀ ਜੀਤ ਕਰੋਂ ।।
ਅਰੁ ਸਿਖ ਹੋਂ ਅਪਨੇ ਹੀ ਮਨ ਕੋ
ਇਹ ਲਾਲਚ ਹਉ ਗੁਨ ਤਉ ਉਚਰੋਂ ।।
ਜਬ ਆਵ ਕੀ ਅਉਧ ਨਿਦਾਨ ਬਨੈ
ਅਤ ਹੀ ਰਣ ਮੈਂ ਤਬ ਜੂਝ ਮਰੋਂ ।।''

ਇਹ ਪੰਜ ਸਿੱਖ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ਪੂਰਨ ਤੇ ਪੱਕੇ ਬੰਦੇ (ਪਿਆਰੇ) ਸਨ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਫਿਰ ਆਪ ਏਹਨਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ

(ਬਾਕੀ ਪੇਜ ਨੰਬਰ ੩੩ ਤੇ)

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਂਦੇੜ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ

੩੦੦ ਸਾਲਾ ਗੁਰਤਾਗੱਦੀ–੨੦੦੮ ਨਿਮਿਤ

ਯਾਦਗਾਰੀ ਸਿੱਕੇ ਜਾਰੀ

ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ,

ਗੁਰੂ ਮਾਨਿਓ ਗ੍ਰੰਥ ੩੦੦ ਸਾਲਾ ਗੁਰਤਾਗੱਦੀ ਗੁਰਪੁਰਬ ਸੰਨ ੨੦੦੮ ਨਿਮਿਤ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਂਦੇੜ (ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ) ਵਲੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਸਿੱਕੇ ੧੫ ਗ੍ਰਾਮ ਅਤੇ ੩੦ ਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਵੀ ਇਸੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਨਿਮਿਤ ਮਿਸ਼ਰ ਧਾਤੂ ਦੇ ਸਿੱਕੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਸਿੱਕੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਤ੍ਰਿ-ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਯਾਦਗਾਰ ਵਜੋਂ ਤੁਸੀਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹੋ ।

ਸੰਗਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਸਿੱਕੇ ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਰ ਧਾਤੂ ਦੇ ਸਿੱਕੇ ਲਿਖਾਰੀ ਕਾਉਂਟਰ ਵਿਖੇ ਭੇਟਾ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਜੀ ।

੧)	ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਛੋਟਾ ਸਿੱਕਾ (੧੫ ਗ੍ਰਾਮ)	੫੫੦–੦੦ ਰੁਪੈ
੨)	ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਿੱਕਾ (੩੦ ਗ੍ਰਾਮ)	੧੧੦੦–੦੦ ਰੁਪੈ
੩)	ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਮਿਸ਼ਰ ਧਾਤੂ ਦੇ ਦੋ ਸਿੱਕਿਆਂ ਦਾ (੩੫ ਗ੍ਰਾਮ ਅਤੇ ੭.੭੧ ਗ੍ਰਾਮ) ਸੇਟ	੨੫੦੦–੦੦ ਰੁਪੈ

ਵਾਧੂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ ਜੀ ।

Superintendent,
Gurdwara Takhat Sachkhand Sri Hazur
Abchal Nagar Sahib, Nanded-431601 (M.S.)-INDIA
ਫੋਨ ਨੰ: 02462-243559, 241266, 244166, 240083, 234813, ਫੈਕਸ : 02462-234812
ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਯਾਤ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸ 313517, 234901, ਐਨ.ਆਰ.ਈ. ਯਾਤ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸ 234902, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਰਿਸਰ 234903
E-mail:- contact@hazursahib.com Visit us at:- http://www.hazursahib.com.

ਚਾਰ ਰੁਬਾਈਆਂ

-ਪ੍ਰਿੰ. ਨਵਰਾਹੀ ਘੁਗਿਆਣਵੀ

-੧-

ਹਰ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਤਜੱਰਬਾ ਸਾਨੂੰ ਜੀਵਨ ਜਾਚੇ ਸਿਖਾਵੇ ।
ਹਰ ਔਕੜ, ਹਰ ਉਲਝਣ ਸਾਨੂੰ, ਅਸਲੇ ਦੀ ਛੁਹ ਲਾਵੇ ।
ਏਸ ਲਈ ਹਰ ਬਿਪਤਾ ਸਾਥੀ, ਹੱਸ ਹੱਸ ਗਲੇ ਲਗਾਵੋ;
ਨਵਰਾਹੀ' ਦੁੱਖ ਦਾਰੂ ਅਸਲੀ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਮਝਾਵੇ ।

-੨-

ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ, ਜੋਗੀ ਇੱਕ ਮਸਤਾਨਾ ।
ਸੋਚ ਉਚੇਰੀ, ਨਦਰ ਲਮੇਰੀ, ਤੋਰ ਉਹਦੀ ਸ਼ਾਹਾਨਾ ।
ਹਰ ਇੱਕ ਨਾਲ ਮੁਹੱਬਤ ਕਰਨਾ, ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ;
'ਨਵਰਾਹੀ' ਉਸ ਨਾਲ ਈਰਖਾ, ਕਰਦਾ ਮੂੜ੍ਹ ਜ਼ਮਾਨਾ ।

-੩-

ਕੁਦਰਤ ਸਦਾ ਨਿਆਂ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਸਮਝ ਨਾ ਸਾਨੂੰ ਆਵੇ ।
ਕਈ ਵਾਰਾਂ ਕੋਈ ਸੱਟ ਪੈਣ 'ਤੇ, ਰੂਹ ਸਾਡੀ ਕੁਰਲਾਵੇ ।
ਤੁੱਛ ਬੁੱਧੀ ਲਈ, ਖੇਡ੍ਹ ਅਗੰਮ ਦੀ, ਜਾਪੇ ਮਹਾਂ ਅਚੰਭਾ;
'ਨਵਰਾਹੀ' ਕੋਈ ਮਸਤ ਕਲੰਦਰ, ਬੈਠਾ ਡੋਰ ਹਿਲਾਵੇ ।

-੪-

ਕੂੜੇ ਜੱਗ ਤੋਂ ਫਿੱਕਿਆਂ ਪੈ ਕੇ, ਅਸੀਂ ਇਕਾਂਤਾਂ ਮੱਲੀਆਂ ।
ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹ ਮਾਰ ਅਸਾਂ ਨੇ, ਮਾਰੂ ਕਾਂਗਾਂ ਠੱਲ੍ਹੀਆਂ ।
ਅਸੀਂ ਬਿਬੇਕ ਬਿਬਾਨਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਚੜ੍ਹਦੇ ਗਏ ਉਤਾਂਹਾਂ;
'ਨਵਰਾਹੀ' ਮਿਹਰਾਂ ਦੇ ਮੰਡਲੀਂ, ਜੋਤਾਂ ਜਗਣ ਅਵੱਲੀਆਂ ।

ਨਹਿਰ ਨਜ਼ਾਰਾ, ਨਵਾਂ ਹਰਿੰਦਰ ਨਗਰ, ਫਰੀਦਕੋਟ-੧੫੧੨੦੩ (ਪੰਜਾਬ)

ਸ਼ਬਦ ਹਜਾਰੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ੧੦

-ਡਾ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸੇਕ

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਰਚੇ ਹੋਏ, ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ੧੦ ਸ਼ਬਦ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਸਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨੌ ਸ਼ਬਦ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਹਨ ਅਤੇ ਦਸਵਾਂ ਸ਼ਬਦ 'ਖਿਆਲ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ੧੦' ਨੂੰ ਪਿੱਛੋਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ । ਇਉਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਸ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਜ ਸਾਰੇ ਪੰਥ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਹੈ ।

ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ 'ਸ਼ਬਦ ਰਾਗਾਂ ਕੇ' ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੀ 'ਰਾਗ ਬਾਣੀ' ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ, ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਸ਼ਬਦ ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਗ ਦੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਹੀ 'ਰਾਮਕਲੀ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ੧੦' ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਸਾਰੇ ਦੇ ਬਾ-ਵਜੂਦ, ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ 'ਸ਼ਬਦ ਹਜਾਰੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ੧੦' ਵੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਨਾਮ ਅੱਜ ਕੱਲ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤਹੈ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ ਹਜਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚੋਂ ਚੁਣੇ ਸੱਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ 'ਸ਼ਬਦ ਹਜਾਰੇ' ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

ਰੈਣ ਬਸੇਰਾ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲੋਨੀ-ਬੀ, ਗਿੱਲ ਰੋਡ, ਲੁਧਿਆਣਾ (ਪੰਜਾਬ)

੧) ਰਾਗੁ ਮਾਝ (ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਲੋਚੈ ਗੁਰਦਰਸਨ ਤਾਈ ।। ਮਹਲਾ ੪)

੨) ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ (ਜੀਉ ਡਰਤ ਹੈ ਆਪਣਾ ।। ਮਹਲਾ ੧)

੩) ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ (ਇਹ ਤਨ ਮਾਇਆ ।। ਮਹਲਾ ੧/ਇਆਨੜੀਏ ਮਾਨੜਾ-ਮਹਲਾ ੧)

੪) ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ (ਕਉਣ ਤਰਾਜੀ ਕਵਣੁ ਤੁਲਾ - ਮਹਲਾ ੧)

੫) ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲ (ਤੂ ਸੁਲਤਾਨ ਕਹਾ ਹਉ/ਮਨੁ ਮੰਦਰੁ ਤਨੁ ਵੇਸ - ਮਹਲਾ ੧)

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਪੰਨਾ ੭੧੩ ਤੋਂ, ਪੰਨਾ ੭੧੬ ਤੱਕ ਆਏ ੬ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ, ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

੧) ਰਾਮਕਲੀ (ਰੇ ਮਨ ਐਸੋ ਰੇ ਮਨ ਇਹ ਬਿਧਿ/ਪ੍ਰਾਣੀ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਪਗ)

੨) ਸੋਰਠਿ (ਪ੍ਰਭ ਜੂ ਤੋ ਕਹ ਲਾਜ ਹਮਾਰੀ)

੩) ਕਲਿਆਣ (ਬਿਨ ਕਰਤਾਰ ਨ ਕਿਰਤਮ ਮਾਨੋ)

੪) ਖਿਆਲ (ਮਿਤ੍ਰ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ)

੫) ਤਿਲੰਗ ਕਾਫੀ (ਕੇਵਲ ਕਾਲ ਈ ਕਰਤਾਰ)

੬) ਬਿਲਾਵਲ (ਸੋ ਕਿਮ ਮਾਨ ਸਰੂਪ ਕਹਾਏ)

੭) ਦੇਵ ਗੰਧਾਰੀ (ਇਕ ਬਿਨ ਦੂਸਰ/ਬਿਨ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨ)

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸ਼ਬਦ ਹਜਾਰੇ ਨਾਮ ਦਾ ਤੁਅਲੱਕ ਹੈ, ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਬਦ ਹਜਾਰੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਹਜਾਰੇ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ, ਪ੍ਰਧਾਨ, ਸੁੰਦਰ ਜਾਂ ਅਨਮੋਲ । ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਬਦ ਹਜਾਰੇ ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜੋ

ਬੜੇ ਅਨਮੋਲ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਹਨ । ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਹਜਾਰੇ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਾਮ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਸ਼ਬਦ ਹਜਾਰੇ ਦੇ ਪਦਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਕਰਕੇ ਇਹ ਵੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਹਜਾਰਾ' ਸ਼ਬਦ ਹਿਜ਼ਰ ਅਥਵਾ ਵਿਛੋੜ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਮਨੌਤ ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਹਜਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਲੋਚੈ ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਤਾਈ' ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਜਾਰਿਆਂ ਵਿਚ 'ਮਿਤ੍ਰ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਹਾਲ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦਾ ਕਹਣਾ' ਵਿਯੋਗ ਵਿਚ ਉਚਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਮੰਨ ਗਏ ਹਨ । ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਧਾਰਾਨਾ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਗਲਤ ਹੈ । ਹਜਾਰੇ ਤੇ ਹਿਜ਼ਰ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹਜਾਰੇ ਦੀ ਵਿਉਤਪੱਤੀ ਹਿਜ਼ਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ।

ਗੁਰੂ ਸਹਿਬ ਦੇ ਇਹ ਨੌ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪੈਟਰਨ ਤੇ ਹੀ ਉਚਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਹ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਪਦਿਆਂ ਵਿਚ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਪਦ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਤ੍ਰਿਪਦੇ ਹਨ । ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਵਾਂਗ ਹੀ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਵ ਅਥਵਾ ਸਥਾਈ ਨੂੰ ਰਹਾਉ ਦੀਆਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਅੱਡ ਅੱਡ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਵੱਖ ਸਮਿਆਂ ਉਪਰ ਬਹੁਤ ਉਤਮ ਰਿਤੀ ਨਾਲ ਗਾਏ ਵੀ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ।

ਕੇਵਲ ਰੂਪ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਿਸ਼ੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵੀ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸਮਝ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ । ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆ ਨਾਲ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸਮਰੂਪਤਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

੧) ਜੋਗ ਅਤੇ ਸੰਨਿਆਸ :

ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਨੇ ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਸੰਨਿਆਸੀ ਤੇ ਜੋਗੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਸਿਧਾਂਤ ਨਿਯਮਤ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਹ ਅੱਜ ਤੱਕ ਅਕੱਟ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਫਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਐਸਾ ਸੰਨਿਆਸ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕਿ ਜੰਗਲ ਅਤੇ ਘਰ ਨੂੰ ਇਕ ਸਮਾਨ ਸਮਝ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਉਦਾਸੀ (ਨਿਰਲੇਪਤਾ) ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈ । ਇਸੇ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ :

''ਜੋਗੁ ਨ ਭਗਵੀ ਕਪੜੀ
ਜੋਗੁ ਨ ਮੈਲੇ ਵੇਸਿ ।।
ਨਾਨਕ ਘਰਿ ਬੈਠਿਆ ਜੋਗੁ ਪਾਈਐ
ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਉਪਦੇਸਿ ।।'' (ਪੰਨਾ ੧੪੨੦)

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋਗ ਦੇ ਜੋ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਐ ਜੋਗੀ ਤੂੰ ਜਤ ਦੀਆਂ ਜਟਾਂ ਧਾਰਨ ਕਰ, ਜੋਗ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ, ਨੇਮ ਦੇ ਨਹੁੰ ਵਧਾ, ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰ, ਅਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਿਭੂਤਿ ਰਮਾ । ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਥੋੜਾ ਖਾਉ, ਥੋੜਾ ਸੰਵੋ, ਦਯਾ ਤੇ ਖਿਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰੋ। ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਹਠ ਅਤੇ ਮੋਹ ਮਨ ਵਿਚ ਨ ਲਿਆਉ । ਉਹੋ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਆਤਮ ਤੱਤ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਕੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਜੋਗ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਲਛਣ ਦੱਸੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸਦੀਆਂ ਮੁੰਦਰਾਂ ਸੰਤੋਖ ਦੀਆਂ ਹੋਣ, ਝੋਲੀ ਸਰਮ ਦੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਦੀ ਬਿਭੂਤੀ ਚੜ੍ਹਾਵੇ :

''ਮੁੰਦਾ ਸੰਤੋਖੁ ਸਰਮੁ ਪਤੁ ਝੋਲੀ
ਧਿਆਨ ਕੀ ਕਰਹਿ ਬਿਭੂਤਿ ॥''

ਇਧਰ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੀ ਬਿਭੂਤੀ ਤੇ ਜੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ :

''ਸਿੰਙੀ ਸਾਚ ਅਕਪਟ ਕੰਠਲਾ
ਧਿਆਨ ਬਿਭੂਤ ਚੜ੍ਹਾਉ ॥''

ਸੋ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋਗੀ ਅਜੇਹਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸਦੇ ਸੱਚ ਵੀ ਸਿੰਙੀ(ਜੋਗੀਆਂ ਦੀ ਤੁਰੀ ਜੋ ਸਿੰਗ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਿੰਗ ਦਾ ਵਾਜਾ) ਹੋਵੇ, ਰੁਦਰਾਕਸ਼ ਦੇ ਮਣਕਿਆਂ ਦਾ ਕੰਠਾ, ਬਿਨਾ ਕਪਟ ਤੋਂ ਕੰਠੀ ਮਾਲਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਦੀ ਬਿਭੂਤੀ ਮਲੇ । ਫਿਰ ਹੀ ਪਰਮ ਤੱਤ ਦੀ ਤਾਰ ਵਜੇਗੀ । ਗਿਆਨ ਗੀਤ ਸੰਗ ਪ੍ਰਭੂ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਤਰੰਗਾਂ ਉਠਣਗੀਆਂ । ਸੰਜਮ ਵਿਚ ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਕਰੇ । ਅਜੇਹੇ ਜੋਗੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸਦਾ ਸੋਨੇ ਜੈਸਾ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਸ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕੇਗਾ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਪ :

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਨਮੋਲ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਬੜਾ ਠਿੱਗਰ ਸਿਧਾਂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਦਾ ਸੁਖ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਰਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਓ :

''ਜਉ ਸੁਖ ਕਉ ਚਾਹੈ ਸਦਾ
ਸਰਨਿ ਰਾਮ ਕੀ ਲੇਹ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ
ਦੁਰਲਭ ਮਾਨੁਖ ਦੇਹ ॥੨੭॥''

ਇਧਰ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਵੀ ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:

''ਜੋ ਸੁਖ ਚਾਹੋ ਸਦਾ ਸਭਨ ਕੋ
ਤੌ ਹਰਿ ਕੇ ਰਸ ਪਾਗੋ ॥''

ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜਨੋ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨੀ ਲੱਗੋ। ਐ ਮਨੁੱਖ ਤੂੰ ਮੋਹ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸੁਚੇਤ ਹੋ, ਜਾਗ ਪਉ । ਐ ਮੂਰਖ ਤੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਆਪ ਉਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਭਾਈ ਇਹ ਤਾਂ ਤੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਬੀਜ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉੱਠ, ਧਰਮ ਕਰਮ ਵੇਖ, ਪਾਪ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਇੱਕਠਾ ਕਰ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹੋ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੈ, ਹਰਿ ਧਨ ਸੰਚਹੁ ਭਾਈ । ਇੰਜ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਇਕੋ ਟੀਚਾ ਅਤੇ ਇਕੋ ਮਿਸ਼ਨ ਹੈ । ਅੰਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹੋ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਸਦਾ ਸੁਖ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ।

ਹੇ ਅਕਾਲ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ :

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਰਬ ਗੁਣ ਸੰਪੰਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਿਤ੍ਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਇਕ ਸੋਲਹੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਕਮਾਲ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ :

''ਆਪੇ ਭਵਰੁ ਫੁਲੁ ਫਲੁ ਤਰਵਰੁ ॥
ਆਪੇ ਜਲੁ ਥਲੁ ਸਾਗਰੁ ਸਰਵਰੁ ॥
ਆਪੇ ਮਛੁ ਕਛੁ ਕਰਣੀ ਕਰੁ,
ਤੇਰਾ ਰੂਪੁ ਨ ਲਖਣਾ ਜਾਈ ਹੇ ॥੬॥
ਆਪੇ ਧਨਖੁ ਆਪੇ ਸਰਬਾਣਾ ॥

ਆਪੇ ਸੁਘੜੁ ਸਰੂਪੁ ਸਿਆਣਾ ।।੯।।''

ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ । ਆਪ ਹੀ ਮਛ ਤੇ ਕਛ ਅਵਤਾਰ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਧਨੁਸ਼ ਹੈਂ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਤੀਰ (ਸਰਬਾਣਾ) ਹੈਂ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਇਸੇ ਡਗਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਿਆਂ, ਉਸਨੂੰ ਸਰਬ ਦੇਵ ਤੇ ਮਹਾਨ ਜਤਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਧਨੁਰਪਾਨ (ਧਨੁਸ਼ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਤੇ ਧਰਾਧਰ (ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲੇ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਨਾਲ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :

''ਧਨੁਰਪਾਨ ਧ੍ਰਿਤ ਮਾਨ ਧਰਾਧਰ
ਅਨ ਬਿਕਾਰ ਅਸਿ ਧਾਰੀ ।।''

ਤੂੰ ਹੀ ਸ਼ਿਵ (ਨੀਲ ਕੰਠ), ਨਰ ਸਿੰਘ, ਬਲਰਾਮ ਅਤੇ ਕਿਸ਼ਨ (ਬਨਵਾਰੀ) ਹੈ । ਤੂੰ ਹੀ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਪਰਮੇਸਰ, ਪ੍ਰਭੂ (ਮਾਧਵ), ਵਿਸ਼ਣੂ, ਮੁਕਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਮੁਰਾਰੀ ਹੈਂ । ਤੂੰ ਹੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਰਹਿਤ ਦੇਵਤਾ (ਨਿਰਜੁਰ) ਅਤੇ ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ । ਤੂੰ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਸਾਗਰ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਤ੍ਰੈਕਾਲ ਦਰਸ਼ੀ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਲੈਅ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਪ੍ਰਨਾਸਨ) ਹੈਂ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੂੰ ਹੀ ਧਨੁਸ਼ ਬਾਣ ਦਾ ਮਾਲਕ (ਧਨੁਰਪਾਨ)', ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲਾ (ਧਰਾਧਰ) ਅਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਖੜਗਧਾਰੀ ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਥੋੜੀ ਮੱਤ ਵਾਲਾ ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸਰਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹਾਂ । ਤੂੰ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਉਭਾਰ ਲੈ ਭਾਵ ਕਲਿਆਨ ਕਰ ਲੈ ।

ਤੇਰੀ ਸਭ ਰਚਨਾ :

ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨਾ ਮੰਨੋ ਭਾਵ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਵੀ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹੋ ਵਿਚਾਰ ਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ :

''ਕੀਆ ਖੇਲੁ ਬਡ ਮੇਲੁ ਤਮਾਸਾ
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰੀ ਸਭ ਰਚਨਾ ।।''
(ਪੰਨਾ ੧੪੦੩)

ਜੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਹਨ :

''ਆਦਿ ਅਜੋਨਿ ਅਜੈ ਅਬਿਨਾਸੀ
ਤਿਹ ਪਰਮੇਸਰ ਜਾਨੋ ।।੧।।ਰਹਾਉ।।''

ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦੱਸੇ ਸਿਧਾਂਤ, ਅਜੂਨੀ ਸੈ ਭੰ ਅਤੇ ਆਦਿ ਸੱਚ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚ, ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੀ ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵੱਲੋਂ 9ਆਪਣੇ ਜਾਣੇ ਕੀਤੇ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਤੁੱਛ ਜੇਹਾ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ । ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਰਾਮ ਨੇ ਰਾਵਨ ਨੂੰ ਮਾਰ ਲਿਆ, ਜਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕੰਸ ਦਾ ਬਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਾਲੀ ਨਾਗ ਨੂੰ ਨੱਥ ਮਾਰ ਲਈ । ਇਹ ਕੋਈ ਬਹੁਤੇ ਵੱਡੇ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ :

''ਅੰਧੁਲੈ ਦਹਸਿਰਿ ਮੂੰਡੁ ਕਟਾਇਆ
ਰਾਵਣੁ ਮਾਰਿ ਕਿਆ
ਵਡਾ ਭਇਆ ।।੧।।.....
ਜੀਅ ਉਪਾਇ ਜੁਗਤਿ ਹਥਿ ਕੀਨੀ
ਕਾਲੀ ਨਥਿ ਕਿਆ ਵਡਾ ਭਇਆ ।।੨।।
ਆਗੈ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਓ ਤਾ ਕਾ
ਕੰਸੁ ਛੇਦਿ ਕਿਆ ਵਡਾ ਭਇਆ ।।੩।।''
(ਪੰਨਾ ੩੫੦)

ਇਸੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਕੋ ਸਤਰ ਵਿਚ ਹੀ ਇੰਜ ਵਿਅਕੱਤ ਕੀਤਾ ਹੈ :

''ਕਹਾ ਭਯੋ ਜੋ ਆਨਿ ਜਗਤ ਮੈ
ਦਸਕ ਅਸੁਰ ਹਰਿ ਘਾਏ ।।''

ਅੰਤ ਵਿਚ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬ੍ਰਹਮ ਨਹੀਂ ਬਣ ਗਿਆ । ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਾਜਣ ਵਿਚ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸੰਘਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਗਿਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਆਪ ਭਵ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿੱਥੋਂ ਤਾਰ ਦੇਣਗੇ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹੀ ਮੌਤ ਦੀ ਫਾਹੀ ਤੋ ਛੁੱਟ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਜਗਤ ਦੇ ਵਸਣ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਸੇ ਹੋਏ ਭਾਵ ਜਗਤਾਗਰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਮਿਤ੍ਰ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ :

ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਆਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਇਕੋ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ੁੱਧ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੈ । ਇਹ ਖਿਆਲ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗੁਆਹੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਉਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੱੜੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦਸ ਪੋਹ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਮਾਛੀਵਾੜੇ, ਟਿੰਡ ਦਾ ਸਰਹਾਣਾ ਲਾ ਕੇ ਸੁੱਤੇ ਸਨ ਅਤੇ, ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਗਾਇਆ ਸੀ । ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਉਲ੍ਹਾਮਾ :

''ਇਕ ਸਤਿਗੁਰੋ ਚਰਨ ਦੁਖਿਆਰੇ,
ਦੂਜੇ ਆ ਕੇ ਰੋੜੀਂ ਸੋਏ ।
ਕਿਹੜੇ ਜੁਗ ਦਾ ਰੱਬ ਦਾ ਦੇਣਾ,
ਜਿਸ ਨੇ ਸੂਲੀਂ ਆਣ ਪ੍ਰੋਏ ।''

ਦੇਣ ਉਤੇ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ :

''ਰੱਬ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਕਦੀ ਨ ਹੁੰਦਾ,
ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਨਾ ਦੇਣਾ ਚੰਗਾ ।
ਸ਼ੁਕਰ ਓਸ ਦਾ ਹਰ ਦਮ ਕਰੀਏ,
ਸੁਖ ਦੁਖ ਦਿੱਤਾ ਮੰਨੀਏ ਚੰਗਾ ।
ਸਤਿਗੁਰ ਫੇਰ ਉਚਾਰੀ ਬਾਣੀ,
ਮਿੱਤਰ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚੰਗਾ ।
ਨਗਰ ਖੇੜੇ ਦੇ ਵਸੱਣ ਨਾਲੋਂ,
ਯਾਰ ਮੇਰੇ ਦਾ ਸੱਥਰ ਚੰਗਾ ।''

ਧਿਆਨ ਜੋਗ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ 'ਖੇੜਿਆ ਦਾ ਰਹਿਣਾ' ਆਇਆ ਹੈ । ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਏਥੇ ਹੀਰ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਖੇੜਿਆ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਹੀਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਯਾਰ ਰਾਂਝੇ ਦਾ ਸੱਥਰ ਚੰਗਾ ਹੈ ਪਰ ਖੇੜਿਆਂ ਦਾ ਰਹਿਣਾ (ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਵਿਆਹੀ ਸੀ) ਭੱਠ ਵਰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ । ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ । 'ਖੇੜਾ' ਅਸਲ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਨਾਲ 'ਨਗਰ' ਸ਼ਬਦ ਜੁੜ ਕੇ 'ਨਗਰ ਖੇੜਾ' ਬਣਿਆ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇਥੇ ਨਗਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਬੈਠੇ ਹਨ । ਇਹ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ 'ਸੱਥਰ' ਵਰਗੇ ਥਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਤਮ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨਗਰ ਖੇੜੇ ਦੇ, ਵਸਣ ਨੂੰ ਭੱਠ ਵਰਗਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਵਸੇਬਾ ਰੋਗਾਂ ਦੀਆਂ ਰਜਾਈਆਂ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਸੁਰਾਹੀ ਸੂਲੀ ਵਾਂਗ ਤੇ ਪਿਆਲਾ ਖੰਜਰ ਵਾਂਗ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਕਸ਼ਟ ਮਈ ਜੀਵਨ ਕਸਾਈਆਂ ਤੇ ਬਿੰਗ ਸਹਿਣ ਵਾਂਗ ਹੈ ।

ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਥਾਂ ਜਿਹੜੀ ਸੱਥਰ ਵਰਗੀ ਹੈ, ਪਰ ਯਾਰ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਪਿੰਡਾਂ ਨਗਰਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ, ਇਸ ਥਾਂ ਨਾਲੋਂ ਭੱਠ ਵਰਗਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ।

ਕੇਵਲ ਕਾਲ ਈ ਕਰਤਾਰ :

ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦਾ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਦਾ ਤਿਲੰਗ ਰਾਗ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਸਾਰੰਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਕਾਲ ਸਰੂਪ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਲੈਅ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਦਿ ਵਿਚ ਹੈ, ਅੰਤ ਵਿਚ ਹੈ, ਸਦਾ ਹੈ, ਬਨਾਉਣ ਅਤੇ ਭੰਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਇਸੇ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿੰਨਾ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

''ਆਦਿ ਪੂਰਨ ਮਧਿ ਪੂਰਨ
ਅੰਤ ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸੁਰਹ ।।'' (ਪੰਨਾ ੭੦੫)

ਇੰਜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਹੋਈ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ 'ਭੰਨਣ ਘੜਣ ਸਮਰਥ' ਵੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਉਸਤਤਿ ਨਿੰਦਾ, ਸਤ੍ਰੂ, ਮਿਤ੍ਰ, ਘਾਟ ਵਾਧ ਆਦਿ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ, ਨਾ ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਜਾਤ ਹੈ, ਨਾ ਪਾਤ ਹੈ, ਨਾ ਮਾਤਾ ਹੈ, ਨਾ ਪਿਤਾ, ਨਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੋਤ੍ਰੇ ਹੈ । ਦੈਂਤ ਦੇਵਤੇ ਸਭ ਓਸੇ ਦਾ ਹੀ ਪਸਾਰਾ ਹੈ । ਅੰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰਾਂ ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ :

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਤਿੰਨ ਸ਼ਬਦ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲ ਦਾ ਅਤੇ ਦੋ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਰਾਗ ਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਉਚਾਰੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਉਚਾ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਸਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੇ । ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ, ਬਿਆਸ ਰਿਸ਼ੀ, ਪਰਾਸ਼ਰ, ਤਪਸਵੀ, ਧ੍ਰ ਭਗਤ ਆਦਿ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਉਸਦਾ ਧਿਆਨ ਲਗਾਇਆ । ਵੇਦ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ । ਦੈਂਤ ਅਤੇ ਦੇਵਤੇ,, ਪਿਸਾਚ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਤ ਆਦਿ ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ, ਸੂਖਮ ਤੋਂ ਸੂਖਮ, ਬ੍ਰਿਧ ਤੋਂ ਬ੍ਰਿਧ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਸਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਨਰ ਹੀ ਕਾਲ ਦੀ ਫਾਹੀ ਵਿਚੋਂ ਬਚ ਸਕੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ।

ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਮਨੁੱਖ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਨਾ ਚਿਤਣ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ । ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਮਨ ਬਚਨ ਅਤੇ ਕਰਮ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਸੁਆਮੀ ਦੀ ਸਰਨ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਿਲੇਗਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਉਧਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਬੱਚਤ ਨਹੀਂ, ਚਾਹੇ ਚੌਦਾਂ ਲੋਕ ਵੀ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਲਵੇ । ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ, ਰਹੀਮ, ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂ, ਸ਼ਿਵ, ਸੂਰਜ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ, ਇਹ ਤੈਨੂੰ ਉਬਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕਾਲ ਵੱਸ ਹਨ । ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਕਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ ਵੇਦ, ਪੁਰਾਣ ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਵੀ ਤੇਰਾ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ।

ਇੰਦਰ, ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ (ਫਨਿੰਦ੍ਰ) ਆਦਿ ਤੇਰਾ ਕਲਿਆਣ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਦਾ ਰੰਗ ਨਹੀਂ, ਰੂਪ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਅਤੇ ਰੰਗ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਨਿਸਚਿਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਅੰਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆਉ ਅਤੇ ਉਹੀ ਲੋਕ ਇਸ ਭਵਸਾਗਰ ਤੋਂ ਤਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਲਿਪਟੇ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਇਉਂ ਅਸੀਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਹਜਾਰੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਉਹੀ ਸਿਧਾਂਤ ਹਨ, ਉਹੀ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ਜੋ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਹਨ । ਦੋਹਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਇਕੋ ਟੀਚਾ ਹੈ, ਇਕੋ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ । ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਚਾਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਸਰਬ ਗੁਨ ਸੰਪੰਨ ਹੋਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਜੋਗੀ ਸੰਨਿਆਸੀ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰਸਤੇ ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲੀ ਸਿਧਾਂਤ ਸਮਝਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਰਹੇ ਹਨ, ਗੱਲ ਕੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਅਕਤ ਕਰ ਰਹੇ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ, ਇਕ ਸੁਰ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰੰਚਕ ਮਾਤ੍ਰ ਵੀ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਬਦ ਹਜਾਰੇ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਲੱਗ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਵਾਚਣਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਬਾਣੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਮਿਕ ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਅਲੱਗ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ।

ਸ਼ਬਦ ਹਜਾਰੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਸਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਨੂੰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਪੰਨਾ ੭੧੩ ਤੋਂ ੭੧੬ ਤੱਕ (ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ) ਲੜੀ ਵਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :

''ਰੇ ਮਨ ਐਸੋ ਕਰਿ ਸੰਨਿਆਸਾ ।।
ਬਨ ਸੇ ਸਦਨ ਸਬੈ ਕਰਿ ਸਮਝਹੁ
ਮਨ ਹੀ ਮਾਹਿ ਉਦਾਸਾ ।।੧।ਰਹਾਉ।।
ਜਤ ਕੀ ਜਟਾ ਜੋਗ ਕੋ ਮੱਜਨੁ
ਨੇਮ ਕੇ ਨਖਨ ਬਢਾਓ ।।
ਗਿਆਨ ਗੁਰੂ ਆਤਮ ਉਪਦੇਸਹੁ
ਨਾਮ ਬਿਭੂਤ ਲਗਾਓ ।।੧।।
ਅਲਪ ਅਹਾਰ ਸੁਲਪ ਸੀ ਨਿੰਦ੍ਰਾ
ਦਯਾ ਛਿਮਾ ਤਨ ਪ੍ਰੀਤਿ ।।
ਸੀਲ ਸੰਤੋਖ ਸਦਾ ਨਿਰਬਾਹਿਬੋ
ਹ੍ਵੈਬੋ ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਅਤੀਤਿ ।।੨।।
ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਹੰਕਾਰ ਲੋਭ ਹਠ
ਮੋਹ ਨ ਮਨ ਸੋ ਲਯਾਵੈ ।।
ਤਬ ਹੀ ਆਤਮ ਤਤ ਕੋ ਦਰਸੇ
ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਕਹ ਪਾਵੈ ।।੩।।੧।।''
(ਰਾਮਕਲੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹਿ ੧੦)

''ਰੇ ਮਨ ਇਹ ਬਿਧਿ ਜੋਗੁ ਕਮਾਓ ।।
ਸਿੰਙੀ ਸਾਚ ਅਕਟਾਟ ਕੰਠਲਾ
ਧਿਆਨ ਬਿਭੂਤ ਚੜਾਓ ।।੧।।ਰਹਾਉ।।
ਤਾਂਤੀ ਗਹੁ ਆਤਮ ਬਸ ਕਰ ਕੀ
ਭਿੱਛਾ ਨਾਮ ਅਧਾਰੰ ।।
ਬਾਜੇ ਪਰਮ ਤਾਰ ਤਤੁ ਹਰਿ ਕੋ
ਉਪਜੈ ਰਾਗ ਰਸਾਰੰ ।।੧।।
ਉਘਟੈ ਤਾਨ ਤਰੰਗ ਰੰਗਿ ਅਤਿ

ਗਿਆਨ ਗੀਤ ਬੰਧਾਨੰ ।।
ਚਕਿ ਚਕਿ ਰਹੇ ਦੇਵ ਦਾਨਵ ਮੁਨਿ
ਛਕਿ ਛਕਿ ਬਯੋਮ ਬਿਵਾਨੰ ।।੨।।
ਆਤਮ ਉਪਦੇਸ ਭੇਸ ਸੰਜਮ ਕੋ
ਜਾਪ ਸੁ ਅਜਪਾ ਜਾਪੇ ।।
ਸਦਾ ਰਹੈ ਕੰਚਨ ਸੀ ਕਾਂਯਾ
ਕਾਲ ਨ ਕਬਹੂੰ ਬਯਾਪੇ ।।੩।।੨।।
(ਰਾਮਕਲੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦)

''ਪ੍ਰਾਨੀ ਪਰਮਪੁਰਖ ਪਗ ਲਾਗੋ ।।
ਸੋਵਤ ਕਹਾ ਮੋਹ ਨਿੰਦ੍ਰਾ ਮੈ
ਕਬਹੂੰ ਸੁਚਿਤ ਹ੍ਵੈ ਜਾਗੋ ।।੧।।ਰਹਾਉ।।
ਔਰਨ ਕਹਾ ਉਪਦੇਸਤ ਹੈ ਪਸੁ
ਤੋਹਿ ਪ੍ਰਬੋਧ ਨ ਲਾਗੋ ।।
ਸਿੰਚਤ ਕਹਾ ਪਰੇ ਬਿਖਿਯਨ ਕਹ
ਕਬਹੁ ਬਿਖੈ ਰਸ ਤਯਾਗੋ ।।੧।।
ਕੇਵਲ ਕਰਮ ਭਰਮ ਸੇ ਚੀਨਹੁ
ਧਰਮ ਕਰਮ ਅਨੁਰਾਗੋ ।।
ਸੰਗ੍ਰਹੁ ਕਰੋ ਸਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੋ
ਪਰਮ ਪਾਪ ਤਜ ਭਾਗੋ ।।੨।।
ਜਾ ਤੇ ਦੂਖ ਪਾਪ ਨਹਿ ਭੇਟੈ
ਕਾਲ ਜਾਲ ਤੇ ਤਾਗੋ ।।
ਜੌ ਸੁਖ ਚਾਹੋ ਸਦਾ ਸਭਨ ਕੌ
ਤੌ ਹਰਿ ਕੇ ਰਸ ਪਾਗੋ ।।੩।।੩।।''
(ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦)

''ਪ੍ਰਭ ਜੂ ਤੋ ਕਹ ਲਾਜ ਹਮਾਰੀ ।।
ਨੀਲਕੰਠ ਨਰਹਰਿ ਨਾਰਾਇਣ
ਨੀਲ ਬਸਨ ਬਨਵਾਰੀ ।।੧।।ਰਹਾਉ।।
ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਪਰਮੇਸਰ ਸੁਆਮੀ
ਪਾਵਨ ਪਉਨ ਅਹਾਰੀ ।।
ਮਾਧਵ ਮਹਾ ਜੋਤਿ ਮਧੁ ਮਰਦਨ
ਮਾਨ ਮੁਕੰਦ ਮੁਰਾਰੀ ।।੧।।
ਨਿਰਬਿਕਾਰ ਨਿਰਜੁਰ ਨਿੰਦ੍ਰਾ ਬਿਨੁ
ਨਿਰਬਿਖ ਨਰਕ ਨਿਵਾਰੀ ।।
ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧ ਕਾਲ ਤ੍ਰੈ ਦਰਸੀ
ਕੁਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਨਾਸਨ ਕਾਰੀ ।।੨।।
ਧਨੁਰਪਾਨ ਧ੍ਰਿਤ ਮਾਨ ਧਰਾਧਰ
ਅਨਿ ਬਿਕਾਰ ਅਸਿ ਧਾਰੀ ।।
ਹੌ ਮਤਿ ਮੰਦ ਚਰਨ ਸਰਨਾਗਤਿ
ਕਰ ਗਹਿ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰੀ ।।੩।।੧।।੪।।
(ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਣ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦)

''ਬਿਨ ਕਰਤਾਰ ਨ ਕਿਰਤਮ ਮਾਨੋ .।।
ਆਦਿ ਅਜੋਨਿ ਅਜੈ ਅਬਿਨਾਸੀ,
ਤਿਹ ਪਰਮੇਸਰ ਜਾਨੋ ।।੧।।ਰਹਾਉ।।
ਹਾ ਭਯੋ ਜੋ ਆਨਿ ਜਗਤ ਮੈ
ਦਸਕੁ ਅਸੁਰ ਹਰਿ ਘਾਏ ।।
ਅਧਿਕ ਪ੍ਰਪੰਚ ਦਿਖਾਇ ਸਭਨ ਕਹੱ
ਆਪਹਿ ਬ੍ਰਹਮ ਕਹਾਏ ।।੧।।
ਭੰਜਨ ਗੜਨ ਸਮਰਥ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭ
ਸੋ ਕਿਮ ਜਾਤਿ ਗਿਨਾਯੋ ।।
ਤਾ ਤੇ ਸਰਬ ਕਾਲ ਕੇ ਅਸਿ ਕੋ,
ਘਾਇ ਬਚਾਇ ਨ ਆਯੋ ।।੨।।
ਕੈਸੇ ਤੋਹਿ ਤਾਰਿ ਹੈ ਸੁਨਿ ਜੜ
ਆਪ ਡੁਬਿਯੋ ਭਵ ਸਾਗਰ ।।
ਛੁਟਿ ਹੋ ਕਾਲ ਫਾਸ ਤੇ ਤਬ ਹੀ
ਗਹੋ ਸਰਨਿ ਜਗਤਾਗਰ ।।੩।।੧।।੫।।''
(ਖਿਆਲ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ੧੦)

''ਮਿਤ੍ਰ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਹਾਲ ਮੁਰੀਦਾ ਦਾ ਕਹਣਾ।।
ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਰੋਗੁ ਰਜਾਈਆਂ ਦਾ ਓਢਣ
ਨਾਗ ਨਿਵਾਸਾਂ ਦੇ ਰਹਣਾ ।।
ਸੂਲ ਸੁਰਾਹੀ ਖੰਜਰੁ ਪਿਯਾਲਾ
ਬਿੰਗ ਕਸਾਈਆਂ ਦਾ ਸਹਣਾ ।।
ਯਾਰੜੇ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਸੱਥਰ ਚੰਗਾ
ਭਠ ਖੇੜਿਆਂ ਦਾ ਰਹਣਾ ।।੧।।੧।।੬।।''
(ਤਿਲੰਗ ਕਾਫੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦)

''ਕੇਵਲ ਕਾਲਈ ਕਰਤਾਰ ।।
ਆਦਿ ਅੰਤ ਅਨੰਤਿ ਮੂਰਤਿ
ਗੜ੍ਹਨ ਭੰਜਨਹਾਰ ।।੧।।ਰਹਾਉ।।
ਨਿੰਦ ਉਸਤਤਿ ਜਉਨ ਕੇ ਸਮ
ਸਤ੍ਰ ਮਿਤ੍ਰ ਨ ਕੋਇ ।।
ਕਉਨ ਬਾਟ ਪਰੀ ਤਿਸੈ
ਪਥ ਸਾਰਥੀ ਰਥ ਹੋਇ ।।੧।।
ਤਾਤ ਮਾਤ ਨ ਜਾਤ ਜਾਕਰ
ਪੁਤ੍ਰ ਪੋਤ੍ਰ ਮੁਕੰਦ ।।
ਕਉਨ ਕਾਜ ਕਹਾਹਿਗੇ
ਤੇ ਆਨਿ ਦੇਵਕਿ ਨੰਦ ।।੨।।
ਦੇਵ ਦੈਤ ਦਿਸਾ ਵਿਸਾ
ਜਿਹ ਕੀਨ ਸਰਬ ਪਸਾਰ ।।
ਕਉਨ ਉਪਮਾ ਤੌਨ ਕੋ
ਮੁਖ ਲੇਤ ਨਾਮੁ ਮੁਰਾਰ ।।੩।।੧।।੭।।''
(ਰਾਗ ਬਿਲਾਵਲ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ੧੦)

''ਸੋ ਕਿਮ ਮਾਨ ਸਰੂਪ ਕਹਾਏ ।।
ਸਿਧ ਸਮਾਧ ਸਾਧ ਕਰ ਹਾਰੇ
ਕਯੋ ਹੂੰ ਨ ਦੇਖਨ ਪਾਏ ।।੧।।ਰਹਾਉ।।
ਨਾਰਦ ਬਿਆਸ ਪਰਾਸਰ ਧ੍ਰਅ ਸੇ
ਧਿਆਵਤ ਧਿਆਨ ਲਗਾਏ ।।
ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਹਾਰ ਹਠ ਛਾਡਿਓ
ਤਦਪਿ ਧਿਆਨ ਨ ਆਏ ।।੧।।
ਦਾਨਵ ਦੇਵ ਪਿਸਾਚ ਪ੍ਰੇਤ ਤੇ
ਨੇਤਹ ਨੇਤ ਕਹਾਏ ।।
ਸੂਛਮ ਤੇ ਸੂਛਮ ਕਰ ਚੀਨੇ
ਬ੍ਰਿਧਨ ਬ੍ਰਿਧ ਬਤਾਏ ।।
ਭੂਮ ਅਕਾਸ ਪਤਾਲ ਸਭੈ ਸਜਿ
ਏਕ ਅਨੇਕ ਸਦਾਏ ।।
ਸੋ ਨਰ ਕਾਲ ਫਾਸ ਤੇ ਬਾਚੇ
ਜੋ ਹਰਿ ਸਰਣ ਸਿਧਾਏ ।।੩।।੧।।੮।।''
(ਰਾਗ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ੧੦)

''ਏਕ ਬਿਨ ਦੂਸਰ ਸੋ ਨ ਚਿਨਾਰ ।।
ਭੰਜਨ ਮੜਨ ਸਮਰਥ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭ
ਜਾਨਤ ਹੈ ਕਰਤਾਰ ।।੧।।ਰਹਾਉ।।
ਕਹਾ ਭਇਓ ਜੋ ਅਤਿ ਹਿਤ ਚਿਤ ਕਰ
ਬਹੁ ਬਿਧ ਸਿਲਾ ਪੁਜਾਈ ।।
ਪਾਨ ਥਕਿਓ ਪਾਹਿਨ ਕਹ ਪਰਸਤ
ਕਛੁ ਕਰ ਸਿੱਧ ਨ ਆਈ ।।੧।।
ਅੱਛਤ ਧੂਪ ਦੀਪ ਅਰਪਤ ਹੈ
ਪਾਹਨ ਕਛੂ ਨ ਖੈ ਹੈ ।।
ਤਾ ਮੈ ਕਹਾਂ ਸਿਧ ਹੈ ਰੇ ਜੜ
ਤੋਹਿ ਕਛੂ ਬਰ ਦੈ ਹੈ ।।੨।।
ਜੌ ਜਿਯ ਹੋਤ ਤੌ ਦੇਤ ਕਛੂ ਤੁਹਿ
ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਬਿਚਾਰ ।।
ਕੇਵਲ ਏਕ ਸਰਣ ਸੁਆਮੀ ਬਿਨ
ਯੌ ਨਹਿ ਕਤਹਿ ਉਧਾਰ ।।੩।।੧।।੯।।''
(ਰਾਮ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ੧੦)

''ਬਿਨ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨ ਬਾਚਨ ਪੈਹੈ ।।
ਚੌਦਹ ਲੋਕ ਜਾਹਿ ਬਸ ਕੀਨੋ
ਤਾ ਤੇ ਕਹਾਂ ਪਲੈ ਹੈ ।।੧।।ਰਹਾਉ ।।
ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਉਬਾਰ ਨ ਸਕ ਹੈ
ਜਾਕਰ ਨਾਮ ਰਟੈ ਹੈ ।।
ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਰੁਦ੍ਰ ਸੂਰਜ ਸਸਿ
ਤੇ ਬਸਿ ਕਾਲ ਸਬੈ ਹੈ ।।੧।।
ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਕੁਰਾਨ ਸਬੈ ਮਤ
ਜਾ ਕਹ ਨੇਤ ਕਹੈ ਹੈ ।।
ਇੰਦ੍ਰ ਫਲਿੰਦ੍ਰ ਮੁਨਿੰਦ੍ਰ ਕਲਪ ਬਹੁ
ਧਿਆਵਤ ਧਿਆਨ ਨ ਐ ਹੈ ।।੨।।
ਜਾ ਕਰ ਰੂਪ ਰੰਗ ਨਹਿ ਜਨਿਯਤ
ਸੋ ਕਿਮ ਸਿਯਾਮ ਕਹੈ ਹੈ ।।
ਛੁਟ ਹੋ ਕਾਲ ਜਾਲ ਤੇ ਤਬ ਹੀ
ਤਾਹਿ ਚਰਨ ਲਪਟੈ ਹੈ ।।੩।।੨।।੧੦।।''

ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ

ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਗਾਵਹਿ ਬਿਰਥਾ ਜਾਇ

–ਡਾ. ਭੁਪਿੰਦਰ ਕੌਰ 'ਕਵਿਤਾ'

ਜਦੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਾਇਣ ਚੋਂ ਅਨੰਦ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਰਥਾ ਜਾਣਾ ਆਖ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਬਹੁਤਿਆਂ ਕੋਲ ਸਾਜ਼ ਵੀ ਹੈ, ਆਵਾਜ਼ ਵੀ ਹੈ, ਰਾਗ ਵੀ ਹੈ, ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਹੈ ਪਰ ਅਨੰਦ ਨਹੀਂ ? ਕਾਰਨ, ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਤਾਈਂ ਸੀਮਤ ਕਰਕੇ ਮਹਾਨ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਬਣਨ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਹਨ । ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਾਗੀ ਜੱਥੇ ਬਣ, ਮਹਾਨ ਕੀਰਤਨ ਦਰਾਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਕਰਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਚੋਂ ਬੁਲਾਵੇ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਮਨ ਦੇ ਅਨੰਦ ਦਾ ਭਰਮ ਪਾਲਦੇ ਹਨ । ਬਾਣੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਛੂੰਹਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ, ਪਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੁਰਤਿ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਗਾਵਣਾ ਬਿਰਥਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਬਾਣੀ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ :

''ਇਕਿ ਗਾਵਤ ਰਹੇ ਮਨਿ ਸਾਦੁ ਨ ਪਾਇ
ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਗਾਵਹਿ ਬਿਰਥਾ ਜਾਇ ।।''

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਦਰਸਾਏ ਕੀਰਤਨ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਅਨੰਦ–ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਕੀਮਤੀ ਲਾਹੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਭਵ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਚਿਹਨ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਦੇ ਗਾ ਕੇ ਉਚਾਰਣ ਲਈ 'ਕੀਰਤਨ' ਚਿਹਨ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਣ ਹੈ । 'ਭਲੋ ਭਲੋ ਰੇ ਕੀਰਤਨੀਆ' ਤੇ ਕਲਜੁਗ ਮਹਿ ਕੀਰਤਨੁ ਪਰਧਾਨਾ' ਦੇ ਬਾਣੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਹਰਿ–ਜਸ, ਹਰਿ–ਗੁਣ ਗਾਵਣਾ, ਬੰਦਗੀ ਅਤੇ ਭਜਨ ਆਦਿ ਚਿਹਨਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਭਗਤੀ ਤੇ ਸਾਧਨਾ ਦੀਆਂ ਸਮੂਹ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਚੋਂ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ । ਪ੍ਰਿੰ. ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੁਸਤਕ 'ਕਥਾ ਪੁਰਾਤਨ ਇਉਂ ਸੁਣੀ' ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਇਕ ਸਾਖੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਉਚਾਰਣ ਨਾਲੋਂ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ੩੧ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸਹਿਜ ਪਾਠ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰ ਰਚਨਾ ਉਪਰ ਰਾਗ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਖਿਤ ਹੈ । ਬਾਣੀ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਕਵਿ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਗ, ਬਾਣੀ ਦਾ ਰਚਨਾ ਮੂਲਕ ਤੱਤ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਅਵਸਥਾਂ ਨੂੰ 'ਗੂੰਗੇ ਗੁੜ ਖਾਇਆ ਪੂਛੇ ਤੇ ਕਿਆ ਕਹੀਐ' ਸਮਾਂਨਤਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਪਰ ਬਾਣੀਕਾਰ ਇਸ

੧੧੧, ਮਾਉਂਟ ਐਵੀਨਿਊ, ਫਗਵਾੜਾ ਰੋਡ, ਨਿਊ ਕਲੋਨੀ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ।

ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਬੋਲਾਂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਬੋਲਾਂ ਦਾ ਸੁਰਮਈ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਗਾਉਣਾ ਹੀ ਰਾਗ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਰਾਗਮਈ ਬੋਲ ਇਨਸਾਨੀ ਮਿਜ਼ਾਜ਼ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਤੇ ਸੇਧਣ ਹਿੱਤ ਸੰਚਰਿਤ ਹਨ । ਰਾਗਬੱਧ ਬਾਣੀ, ਕਾਲ ਤੇ ਸਥਾਨ ਦੀ ਸੀਮਾਬੱਧਤਾ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ, ਕੁਲ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਤੱਕ ਸੰਚਰਸ਼ੀਲ ਹੈ । ਰਾਗ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਰਾਗ ਦਾ ਮੂਲ ਗੁਣ ਇਸ ਦੀ ਰੰਜਕਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਜਨ-ਚਿਤ ਰੰਜਕ ਧੁਨੀ ਆਖਿਆ ਹੈ । ਇਥੇ ਰੰਜਕਤਾ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ - ਰੰਗ ਦੇਣਾ ਤੇ ਰੰਗੀਜਿਆ ਮਨ ਸੁਖ ਦੁਖ ਦੇ ਮਾਇਆ ਜਾਲ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਪਰਮ ਅਨੰਦ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਸੁਆਦ ਮਾਣਨਯੋਗ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਹਰ ਇਕ ਰਾਗ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸੁਭਾਅ ਹੈ, ਸਰੂਪ ਹੈ । ਹਰ ਰਾਗ ਵਿਚ ਵਿਭਿੰਨ ਰਸ ਨੂੰ ਸੰਚਲਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਵਿਭਿੰਨ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਲਈ ਵਿਭਿੰਨ ਜੁਗਤੀਆਂ ਹਨ । ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ ਕਬੀਰ ਜੀ ਹਰਿ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕਿਧਰੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਬਣ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅਗੰਮਤਾ ਤੇ ਅਗੋਚਰਤਾ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕਿਧਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ-ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ, ਪਤੀ-ਪਤਨੀ, ਇਸ਼ਟ-ਭਗਤ, ਪਿਤਾ-ਪੁੱਤਰ, ਕੁਦਰਤ-ਰਹੱਸਵਾਦੀ ਆਦਿ ਵਿਭਿੰਨ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਭਾਵ ਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਵਿਚ ਉਹ ਗਾ ਉਠਦੇ ਹਨ । ਕਾਵਿ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਵੀ ਰਾਗ ਦੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦਾ ਇਕ ਸਬਬ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ।

ਹਰ ਪਦ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਵੀ ਗਾਇਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਲਗਭਗ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਇਕ ਰਹਾਉ ਦੀ ਤੁਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਰਹਾਉ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ-ਸਥਾਈ ਟੇਕ, ਉਹ ਪਦ ਜੋ ਗਾਉਣ ਵੇਲੇ ਵਾਰ ਵਾਰ ਹਰ ਅੰਤਰੇ ਤੋਂ ਬਾਦ ਗਾਇਆ ਜਾਵੇ । ਜੇਕਰ ਰਹਾਉ ਦੀ ਤੁਕ ਦੀ ਥਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤੁਕ ਨੂੰ ਸਥਾਈ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪੂਰੇ-ਮੰਡਲ ਬਦਲ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਹੁਣ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਲੀ ਰਾਗਬੱਧ ਬਾਣੀ ਅਨੰਦ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਅਨੇਕ ਕੀਤਰਨ ਦਰਬਾਰਾਂ ਦੇ ਆਯੋਜਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਅਨੰਦਿਤ ਮਾਹੌਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ? ਇਸ ਦਾ ਉਤਰ ਵੀ ਬਾਣੀ ਚੋਂ ਹੀ ਲੱਭ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ :

''ਰਾਗ ਨਾਦ ਸਬਦਿ ਸੋਹਣੇ
ਜਾ ਲਾਗੈ ਸਹਜਿ ਧਿਆਨੁ ।।''

ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਰਾਗਾਂ ਅਤੇ ਸੁੱਚੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਗਾਇਆ-ਸੁਣਿਆ ਵਧੇਰੇ ਸਫਲ ਹੈ । ਸੁੱਚੀ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਤੇ ਚਿਤ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧੀ ਲਈ ਸੰਚਾਰ ਹੋਵੇ । ਧਨ ਦੀ ਕਮਾਈ, ਹਉਮੈਂ ਦੀ ਕਾਈ ਤੇ ਤਨ ਦੇ ਸੁਹਜ-ਸਵਾਦ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠਣ ਲਈ ਹਰਿਨਾਮ ਨਾਲ ਸੁਰਤ ਜੋੜ ਗਾਵਣਾ ਹੈ ।

''ਸਭਨਾ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ
ਸੋ ਭਲਾ ਭਾਈ
ਜਿਤੁ ਵਸਿਆ ਮਨਿ ਆਇ ।।''

ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਰਾਗ ਨਾਦ ਤਕ ਹੀ ਸ਼ੋਭਨੀਕ, ਸੁਹਾਵਣੇ ਤੇ ਸੰਚਾਰਸ਼ੀਲ ਹਨ ਜੇ ਮਨ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਹੈ । ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਚਿਤ ਲਾ ਗਾਉਣ-ਸੁਣਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਮਨ ਪਰਚਾ ਕੇ ਬੌਧਿਕ-ਆਤਮਕ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ :

''ਲੋਗੁ ਜਾਨੈ ਇਹੁ ਗੀਤੁ ਹੈ
ਇਹੁ ਤਉ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰ ।।
ਜਿਉ ਕਾਸੀ ਉਪਦੇਸੁ ਹੋਇ
ਮਾਨਸ ਮਰਤੀ ਬਾਰ ।।੩।।
ਕੋਈ ਗਾਵੈ ਕੋ ਸੁਣੈ
ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ।।
ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਸੰਸਾ ਨਹੀ
ਅੰਤਿ ਪਰਮਗਤਿ ਪਾਇ ।।'' (ਪੰਨਾ ੩੩੫)

ਗਾਉਣ-ਸੁਣਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨੇ ਗੀਤ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰ ਦੇ ਅੰਤਰ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਨਣਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਤਨ-ਮਨ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਵਿਚ ਸੁਰ ਤੇ ਤਾਲਮੇਲ ਦੀ ਘਾਟ ਵੀ ਚਿਤ ਲਾ ਗਾਇਆ ਸੁਣਿਆ ਪੂਰੀ ਹੋਣੀ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰਤਾਲ ਹੀਣ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਰੂਹਾਨੀ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਰਾਗ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਚਿਤ 'ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭਗਤ-ਮਾਲਾ' ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਦੋ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਸਾਖੀ ਤੋਂ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪਰਥਾਇ ਇਉਂ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ :

''ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਏਹੁ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਖੂਹ ਦੀ ਪੈਲੀ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੇ ਝਬਦੇ ਪਕਾਇਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨਾਜ ਦਾ ਬੋਹਲ ਘਰ ਲੈ ਆਵੀਦਾ ਹੈ । ਤੈਸੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਦਾ ਫਲ ਹੋਤਾ ਹੈ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਐਸਾ ਮੇਘ ਗਰਜ ਕੇ ਬਰਖਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਭੇ ਪੈਲੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ।''

ਹੁਣ ਪੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਪਾਠ ਰਾਹੀਂ ਗਾਈ ਸੁਣੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਰਾਗਬਧ ਗਾਈ ਸੁਣੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰਵਣ ਵਿਸਥਾਰ ਦੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਹੈ । ਪਹਿਲੇ ਸਾਧਨ ਰਾਹੀਂ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਦਿਮਾਗ ਤੀਕ ਸੀਮਿਤ ਰਹੇਗਾ ਜਦਕਿ ਦੂਜੇ ਸਾਧਨ ਰਾਹੀਂ ਹੋਏ ਸੰਚਾਰ ਨਾਲ ਕੰਨ, ਮਨ ਤੇ ਆਤਮਾ ਸਾਧੇ ਜਾਣਗੇ । ਰਾਗਬੱਧ ਬਾਣੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋ ਆਤਮਾ ਦੀ ਤੇ ਚਿਤ ਸ਼ੁਧੀ ਦਾ ਅਵਸਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਵੱਡੇ ਭਾਗ ਨਾਲ ਇਹ ਮੌਕਾ ਮੇਲ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਲੀ ਵੱਖ ਜਦੋਂ ਰਾਗਬੱਧ ਹੋ ਰਸਨਾ ਤੇ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਛੂੰਹਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨ ਸਹਿਜ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਤਾਂ ਹੀ ਜੇ ਰਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਿਚ ਸੰਤੁਲਨ ਤੇ ਸਹਿਜ ਹੋਵੇ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਫੁਰਮਾਨ ਹਨ :

''ਇਕਿ ਗਾਵਤ ਰਹੇ ਮਨਿ ਸਾਦੁ ਨ ਪਾਇ
ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਗਾਵਹਿ ਬਿਰਥਾ ਜਾਇ ।।''
(ਪੰਨਾ ੧੫੮)

''ਕੋਈ ਗਾਵੈ ਰਾਗੀ ਨਾਦੀ
ਬੇਦੀ ਬਹੁ ਭਾਤਿ ਕਰਿ
ਨਹੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਭੀਜੈ ਰਾਮ ਰਾਜੇ ।।''
(ਪੰਨਾ ੪੫੦)

ਇਸ ਪਰਥਾਇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ :

''ਭਗਤਿ ਨਾਰਦੀ ਰਿਦੈ ਨ ਆਈ
ਕਾਛਿ ਕੂਛਿ ਤਨੁ ਦੀਨਾ ।।

ਰਾਗ ਰਾਗਨੀ ਡਿੰਭ ਹੋਇ ਬੈਠਾ
ਉਨਿ ਹਰਿ ਪਹਿ ਕਿਆ ਲੀਨਾ ।।''
(ਪੰਨਾ ੬੫੪)

ਭਾਵ : ਭਾਵੇਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਲਈ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਲਿਆ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਤਾਂ ਰਾਗ ਰਾਗਣੀਆਂ ਗਾਉਣਾ ਨਿਰਾ ਪਾਖੰਡ ਹੀ ਹੈ । ਅਜਿਹੇ ਦੰਭੀ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪਾਸੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ।

ਬਾਣੀ ਦਾ ਸੰਗੀਤਕ ਉਚਾਰ ਤੇ ਸੰਚਾਰ ਸੰਗ ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਸਾਧ ਸੰਗ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ । ਕੁਸੰਗੀ, ਪਾਪੀ ਤੇ ਭਰਮੀ ਵੀ ਸਾਧ-ਸੰਗ ਤਰ ਜਾਹਿਗਾ' ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗਾਇਆ ਸੁਣਿਆ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੈਕੁੰਠ ਵਾਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਥੇ ਬੈਕੁੰਠ ਦਾ ਭਾਵ ਉਹ ਮਾਨਸਿਕ-ਆਤਮਕ ਮੰਡਲ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਅਨੰਦ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੋਸ਼ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੁਭਾਵ ਵਿਚ ਟਿਕਾਓ ਅਤੇ ਅਡੋਲਤਾ ਨਾਲ ਰੂਹਾਨੀ ਨਾਤੇ ਦੀ ਸੋਝੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਨਾਲ ਘਰ ਘਰ ਕੀਰਤਨ ਦੁਆਰਾ ਧਰਮਸਾਲ ਬਣਨ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

''ਘਰਿ ਘਰਿ ਅੰਦਰ ਧਰਮਸਾਲ
ਹੋਵੈ ਕੀਰਤਨ ਸਦਾ ਵਸੋਆ ।।''

ਇਸੇ ਲਈ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਸਦੀਵੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰੇਡਿਓ ਜਾਂ ਆਡੀਓ ਸਾਧਨ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਏ ਤਾਂ ਅਡੀਓ ਕੈਸਟਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀਡੀਓ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਵੇਲੇ ਵੀਡੀਓ ਕੈਸਟਾਂ, ਫਿਰ ਸੀ.ਡੀ. ਕੈਸਟਾਂ ਅਤੇ ਇੰਟਰਨੇਟ ਤੇ ਵਿਭਿੰਨ ਵੈਬਸਾਈਟਸ, ਕੇਬਲ ਟੀ.ਵੀ. ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਚੈਨਲਾਂ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਗਾਵਿਆ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਹਰ ਸਾਧਨ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਰਨ ਗਾਵਿਆ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲਹਿਰ ਤੋਰਨੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਸਿਖਾਉਣਾ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਾਰਨ, ਬਾਣੀ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਅਨੰਦ-ਸੰਚਾਰ ਸੰਭਵ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਉਹ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ, ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕੀਰਤਨ ਸਿਖਲਾਈ ਹਿੱਤ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ :

''ਜੈਸੇ ਸਤ ਮੰਦਰ ਕੰਚਨ ਕੇ ਉਸਾਰ ਦੀਨੇ ।
ਤੈਸਾ ਪੁੰਨ ਸਿਖ ਕਉ
ਇਕ ਸ਼ਬੱਦ ਸਿਖਾਏ ਕਾ ।''

ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸੰਕਲਪ

-ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਥਵਾ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਸੋਮਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ, ਗੁਰ-ਸੰਗਤ, ਪੰਗਤ, ਲੰਗਰ, ਧਰਮਸਾਲਾ ਦਾਨ ਆਦਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਹੈ । ਉਥੇ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਸੋਮਾ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ ।

ਸਿੱਖ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਆਰੰਭ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪੈਗੰਬਰੀ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੋਇਆ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਖਸਮ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਦਾ ਦੈਵੀ ਆਵੇਸ਼, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋਲੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਉਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਆਪ ਉਚਾਰਨ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਪਰਮ ਹਸਤੀ ਤੋਂ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵੀ ਸੰਪੂਰਣ ਸੱਚ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਬਾਣੀ ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਆਈ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਚਿੰਤਾ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਦੈਵੀ ਆਵੇਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਸਬੰਧੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਫੁਰਮਾਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਨ ।

''ਜੈਸੀ ਮੈ ਆਵੈ ਖਸਮ ਕੀ ਬਾਣੀ,
ਤੈਸੜਾ ਕਰੀ ਗਿਆਨੁ ਵੇ ਲਾਲੋ ॥''
(ਪੰਨਾ ੭੨੨)

''ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸਤਿ ਸਤਿ ਕਰ ਜਾਣਹੁ
ਗੁਰ ਸਿਖਹੁ ਹਰਿ ਕਰਤਾ
ਆਪਿ ਮੁਹਹੁ ਕਢਾਏ ॥'' (ਪੰਨਾ ੩੦੮)

''ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਆਈ
ਤਿਨਿ ਸਗਲੀ ਚਿੰਤ ਮਿਟਾਈ ॥''
(ਪੰਨਾ ੬੨੮)

ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦਾ ਦੈਵੀ ਗਿਆਨ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਪਿਛਲੇਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਇਸ ਦੈਵੀ ਫਲਸਫੇ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਨੂੰ ਭਰਦੇ ਹਨ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਕੀਤੀ। ਸਮੁੱਚੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਛੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ, ੧੫ ਭਗਤ, ੧੧ ਭੱਟਾਂ ਤੇ ਚਾਰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਅਨੁਆਈ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਇੱਕਠਾ ਹੋਣ ਸਬੰਧੀ ਆਪ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਮੇਰੇ ਤਕ ਦਾ ਹੋਣਦਿਆਂ ਭਰਪੂਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕਠਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਇਸਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ, ਜਾਚਦਿਆਂ, ਪੜਤਾਲਦਿਆਂ, ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਕੋਈ ਹਦ ਨਾ ਰਹੀ, ਮੈਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਜੀਵ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਪਰਮ ਬੁਲੰਦੀ ਤੱਕ ਵਿਕਾਸ

ਕਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਇਕ ਐਸਾ ਤੋਸ਼ਾਖਾਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਮੁੱਲ ਰਤਨ ਤੇ ਕੀਮਤੀ ਲਾਲ ਹਨ । ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਮਤੀ ਗਿਆਨ-ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਮਨੁਖੀ ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਇਸ ਦੇ ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਭੁੱਖ ਮਿਟਾਏਗਾ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਇਹ ਭੰਡਾਰ ਵਧਦਾ ਚਲਾ ਜਾਏਗਾ । ਉਚੇ ਦੈਵੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਵਾਲੇ ਇਨਸਾਨ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਿਆਨ ਦੇ ਭਾਈਵਾਲ ਹੋਣਗੇ । ਜਿਵੇਂ :

''ਪੀਊ ਦਾਦੇ ਦਾ ਖੋਲਿ ਡਿਠਾ ਖਜਾਨਾ ।।
ਤਾ ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਭਇਆ ਨਿਧਾਨਾ ।।੧।।
ਰਤਨ ਲਾਲ ਜਾ ਕਾ ਕਛੂ ਨ ਮੋਲੁ ।।
ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ ਅਖੂਟ ਅਤੋਲ ।।੨।।
ਖਾਵਹਿ ਖਰਚਹਿ ਰਲਿ ਮਿਲਿ ਭਾਈ ।।
ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੈ ਵਧਦੋ ਜਾਈ ।।੩।।
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਿਸ ਮਸਤਕਿ ਲੇਖ ਲਿਖਾਇ।।
ਸੁ ਏਤੁ ਖਜਾਨੈ ਲਇਆ ਰਲਾਇ ।।੪।।''

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ 'ਪਿਉ ਦਾਦੇ ਦੇ ਖਜਾਨੇ' ਅਰਥਾਤ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਜੀਵਨ ਫਲਸਫੇ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਕੌਮ ਦਾ ਗੁਰੂ ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮੁੱਚਾ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਦਾ ਉਪਾਸਕ ਬਣਿਆ। ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਦੀਰਘ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੱਖ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

੧) ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ।
੨) ਸੁਰਤਿ ਪਰਿਵਰਤਨ ।
੩) ਮੁਕਤੀ ।
੪) ਸੁਰਤਿ ਸ਼ਬਦ ਸੰਜੋਗ ।
੫) ਸਤਿਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਉਜਾਰੋ ਦੀਪਾ ।
੬) ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਿਆਰਾ ਸਿਧਾਂਤ ।
੭) ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾ ।

ਉਪਰੋਕਤ ਪੱਖ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਸਿਧਾਂਤ :

ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ । ਸ਼ਬਦਿ ਸੁਰਤਿ ਦਾ ਸੰਜੋਗ ਹੀ ਸਹਿਜ ਯੋਗ ਹੈ । ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਰਤਿ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਬੂਲ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅਗਾਊਂ ਹੀ ਇਹ ਭਾਂਪ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਵੇਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਰਾਹ ਵਿਚ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦੁਆਰਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਪੁਛੱਣ ਤੇ ਇਹ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ :

''ਸਬਦੁ ਗੁਰੂ ਸੁਰਤਿ ਧੁਨਿ ਚੇਲਾ ।।''

ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਕਾਰਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ, ਰੂਹ ਅਥਵਾ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਸਾਂਭੀ ਪਈ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਜਾਂ ਭਗਤ ਦੇਹਧਾਰੀ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਨ । ਉਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਗਾਉਂਦੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਰਥਕ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ, ਵਿਸ਼ਵ-ਪੱਧਰ ਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ । ਵਿਗਿਆਨਕ ਯੁਗ ਵਿਚ, ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਜਿਗਿਆਸੂਆਂ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਨਿਰਆਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚਲੀ ਸਜੀਵ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੇਲੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖਤਰਾ, ਸ਼ਕ ਜਾਂ ਸਹਿਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ

ਦੇਹ-ਧਾਰੀ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਧਾਰਮਕ ਆਗੂ ਕੋਲੋਂ ਚੇਲਿਆ ਪ੍ਰਤੀ ਗੈਰ ਮਨੁੱਖੀ ਵਤੀਰੇ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਣਸਾਧੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਨੈਤਿਕ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਵੀ ਕਾਇਮ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚ, ਚੇਲੀਆਂ ਵਾਲੇ ਅਖੌਤੀ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂਆਂ ਵਿਰੁਧ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਨਿਤ ਵਧਦੇ ਵਾਧੇ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਕੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ 'ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ' ਦੇ ਫੁਰਮਾਨ ਰਾਹੀਂ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਤੀ ਗੁਰੂ ਹੋਣ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਪਣਾ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ ਕਿਹਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਥਨ 'ਪੋਥੀ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਥਾਨੁ' ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ । ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਖਸ਼ੀਅਤ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ :

''ਗੁਰ ਮੂਰਤ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਪਰਗਟਿ ਆਇਆ ।''

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਕੌਮ ਦਾ ਗੁਰੂ ਥਾਪਦੇ ਵੇਲੇ ਕਿਹਾ :

''ਆਤਮਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ,
ਸਰੀਰ ਪੰਥ ਵਿਚ,
ਪਰਚਾ ਸਬਦ ਦਾ,
ਓਟ ਅਕਾਲ ਦੀ ।

ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਫੁਰਮਾਨ ਜ਼ਾਰੀ ਕੀਤਾ : ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਹਿਦਾਇਤ ਵਜੋਂ, ਅਰਦਾਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ । ਡਾ. ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਨ (ਕਰਤਾ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਪੰਜ' ਪੁਸਤਕ) ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਤਲੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਇਹ ਫੁਰਮਾਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ, ਸਿਦਕ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਣੀ, ਉੱਜਲ ਭਵਿੱਖ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦੀਆਂ ਸੂਚਕ ਵੀ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ :

''ਆਗਿਆ ਭਈ ਅਕਾਲ ਕੀ,
ਤਬੈ ਚਲਾਯੋ ਪੰਥ ।
ਸਬ ਸਿਖਨ ਕਉ ਹੁਕਮ ਹੈ,
ਗੁਰੂ ਮਾਨਿਓ ਗ੍ਰੰਥ ।
ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮਾਨਿਓ,
ਪ੍ਰਗਟ ਗੁਰਾਂ ਕੀ ਦੇਹ ।
ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਕੋ ਮਿਲਬੋ ਚਹੈ,
ਖੋਜ ਸਬਦ ਮਹਿ ਲੇਹ ।
ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ ਖਾਲਸਾ,
ਆਕੀ ਰਹੇ ਨ ਕੋਇ ।
ਖੁਆਰ ਹੋਇ ਸਭ ਮਿਲੇਂਗੇ,
ਬਚੇ ਸ਼ਰਨ ਜੋ ਹੋਇ ।''

ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰ ਉਪਰੋਕਤ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ੨੬੦ ਪੰਨੇ ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਸੁਰਤਿ ਪਰਿਵਰਤਨ :

ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੁਰਤਿ, ਮਤ, ਤੇ ਬੁੱਧ ਘੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸਿੱਖ ਲਈ ਅਥਾਹ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਸੋਮਾ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਜਿਗਿਆਸੂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਅਥਵਾ ਵਿਵੇਕ, ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ, ਗਤੀਸੀਲ ਸੋਭਾ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਈ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤਿ, ਸਬਰ, ਸਿਦਕ ਆਦਿ ਤੱਤ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਲਈ ਸਦੀਵੀ ਧਰਵਾਸ, ਟੇਕ, ਆਸਰਾ ਤੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ :

''ਸਬਦ ਸੂਰ ਜੁਗ ਚਾਰੇ ਅਉਧੂ,
ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਵਿਚਾਰੀ ।।
ਏਹੁ ਮਨ ਮਾਨਿਆ ਮਾਇਆ ਅਉਧੂ,
ਨਿਗਸੈ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰੀ ।।''

ਮੁਕਤੀ :

ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਸੰਨਿਆਸ ਲੈਣ ਦਾ ਸਪਨਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਹੈ । ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਾਲ ਨਵੀਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜੋ ਜਿਗਿਆਸੂ ਲਈ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ :

''ਰਾਜੁ ਨ ਚਾਹਉ ਮੁਕਤਿ ਨ ਚਾਹਉ
ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਚਰਨ ਕਮਲਾਰੇ ।।''
(ਪੰਨਾ ੫੩੪)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋ ਰੱਬੀ ਕਲਾਮ ਵਿਚ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੌਤ ਤੋਂ ਰਿਹਾਈ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਕਾਲ ਤੋਂ ਅਕਾਲ ਹੋਕੇ ਸਦੀਵ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਵਿਅਕਤੀ ਆਵਾਗਵਨ ਦਾ ਚੱਕਰ ਸਹੇੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ :

''ਸਬਦਿ ਮਰੈ ਸੋ ਮਰਿ ਰਹੈ
ਫਿਰਿ ਮਰੈ ਨ ਦੂਜੀ ਵਾਰ.....।।
ਬਿਨ ਸਬਦੈ ਜਗ ਭੂਲਾ ਫਿਰੈ
ਮਰਿ ਜਨਮੇ ਵਾਰੋ ਵਾਰ ।।''

ਸੁਰਤਿ ਸ਼ਬਦ ਸੰਜੋਗ :

ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਮਰਨ ਤੋ ਭਾਵ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤਿ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਅਥਵਾ ਮਿਲਾਪ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸੀਣ ਤੋਂ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਚਿੰਤਨ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕਾਇਆ ਕਲਪ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨਵਾਂ ਮਨੁੱਖ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਦਾ ਜਨਮ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਸੰਭਵ ਹੈ । ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਉਤਮ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਬਦ ਚਿੰਤਨ ਮਨੁੱਖੀ ਹਸਤੀ ਦਾ ਨਵੀਨੀ ਕਰਣ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ :

''ਸਤਿਗੁਰ ਤੋ ਸਭੁ ਕੋ ਵੇਖਦਾ
ਜੇਤਾ ਜਗਤੁ ਸੰਸਾਰੁ ।।
ਡਿਠੈ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਵਈ,
ਜਿਚਰੁ ਸਬਦਿ ਨ ਕਰੇ ਵੀਚਾਰ ।।''

ਸਤਿਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਉਜਾਰੋ ਦੀਪਾ :

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਜਗ ਦਾ ਦੀਪਕ ਹੈ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਮਨ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਅੰਧੇਰੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮੱਰਥ ਹੈ । ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦੈਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀਰਿਆਂ ਤੇ ਲਾਲਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 'ਰਤਨ ਕੋਠੜੀ ਖੁਲੀ ਅਨੂਪਾ' ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਵਿਸਮਾਦ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਅਨੰਤਤਾ, ਹਉਮੈ ਦਾ ਨਿਵਾਰਨ, ਪ੍ਰਭੂ-ਅਭੇਦਤਾ, ਪਵਿਤਰਤਾ, ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਅਨੇਕਤਾ ਵਿਚ ਏਕਤਾ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ :

''ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦਿ ਉਜਾਰੋ ਦੀਪਾ
ਬਿਨਸਿਓ ਅੰਧਕਾਰ ਤਿਹ ਮੰਦਰਿ

ਰਤਨ ਕੋਠੜੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਅਨੂਪਾ ।।.........
ਨਿਰਮਲ ਨਿਰਮਲ ਸੂਚਾ ਸੂਚੋ,
ਸੂਚਾ ਸੂਚੋ ਸੂਚਾ ।।
ਅੰਤ ਨ ਅੰਤਾ ਸਦਾ ਬੇਅੰਤਾ,
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਊਚੋ ਊਚਾ ।।'' (ਪੰਨਾ ੮੨੧)

ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਿਆਰਾ ਸਿਧਾਂਤ :

ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਨਿਆਰੀ ਕੌਮ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ, ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਠਾਠ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਉਸਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ, ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਂਦੇੜ ਵਿਖੇ ਗਿਆਨ ਗੁਰੂ ਅਥਵਾ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਸੀ । ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੋਗੀਆਂ, ਸੂਫੀਆਂ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮਤਾਂ ਤੋਂ, ਆਪਣੇ ਦੀਖ ਦੀ ਪ੍ਰਭੁਤਾ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਫਲਸਫੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜੋਗੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਏ ਸਨ । ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਨਿਰਾਲੇ ਪੰਥ ਦੀ ਸਰਵੋਤਮਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਿਜਈ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਬਾਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ :

''ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਅਗਾਧ ਬੋਧ ਕੇਹੜਾ
ਛਲੇ ਗੁਰ ਦੀ ਛਾਲਾ ।
ਸਬਦਿ ਜਿਤੀ ਸਿਧ ਮੰਡਲੀ,
ਕੀਤੋਸੁ ਆਪਣਾ ਪੰਥ ਨਿਰਾਲਾ ।''

ਨਿਆਰੀ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ :

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਅਥਵਾ ਗਿਆਨ ਮਾਰਗ ਨੇ ਇਕ ਨਿਆਰੀ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ, ਸਮਾਨਤਾ ਤੇ ਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮਾਨਵੀ ਕੀਤਮਾਂ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਲਈ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ (ਖੰਨਿਅਹੁ ਤਿਖੀ ਵਾਲਹੁ ਨਿਕੀ) ਦਾ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ ਮਾਰਗ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਪਹਿਲੋ ਇਸ ਮਾਰਗ ਤੇ ਆਪ ਤੁਰੇ ਸਨ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਧਰਮ ਵਿਚਲੇ ਪਾਖੰਡ ਨੂੰ ਤਾਰ ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਲਿਆ ਸੀ । ਇੱਕ ਨਿਆਰੀ ਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਾਲੀ ਧਰਤੀ, ਇੱਕ ਨਿਆਰੀ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਕੌਮ। ਇੱਕ ਨਿਆਰਾ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸਮਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਸੀ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ :

''ਮਾਰਿਆ ਸਿਕਾ ਜਗਤ ਵਿਚ
ਨਾਨਕ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਚਲਾਇਆ ।''

ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸੰਸਥਾਂ :

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨੀ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛਲੇਰੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਾਨ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਤੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਵਿਖਾਈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਉਚੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਵਾਲਾ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਢਲਿਆ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸੋਚਦਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਬਾਣੀ ਪਰਮ-ਪੁਰਖ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ :

''ਬਾਣੀ ਬਿਰਲਉ ਬੀਚਾਰਸੀ

ਜੇ ਕੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ॥
ਇਹ ਬਾਣੀ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਕੀ
ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸਾ ਹੋਇ ॥''

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ ਨੂੰ ਉਚੀ ਥਾਂ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਕਰਕੇ, ਆਪ ਥੱਲੇ ਸੌਂਦੇ ਰਹੇ। ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਖੁਸ਼ੀ ਗਮੀ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਸਮੇਂ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ, ਸੁਣਨ ਤੇ ਗਾਉਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਓਟ ਤੇ ਆਸਰਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਹਰੇਕ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖ ਸਵੇਰੇ ਵੇਲੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਵਾਕ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਜਿਸ ਗੱਲ ਦੀ ਯਾਚਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਆਏ ਵਾਕ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਰੇ । ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੀ ਨਿਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਾਰਜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਵਾਕ ਸੁਣ ਕੇ ਆਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਕਈ ਜੰਗਾਂ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਲੜੀਆਂ ਤੇ ਜਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਦਸੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸਿੱਖ ਜਿਗਿਆਸੂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਧੁਰਾ ਹੈ । ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ । ਮਾਇਆ ਦੇ ਭਰਮਾਈ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸ਼ਬਦ ਜੁਗਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਮੌਲਿਕਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਨਿਤ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਧੜਕਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਸਾਨੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਉਸਾਰਦਾ ਹੈ । ਸ਼ਬਦ ਵਿਚਲੀ ਕਰਤਾਰੀ ਅਥਵਾ ਸਿਰਜਨਾਤਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਸਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਇਸ਼ ਨੂੰ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਮਲ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਜੇਤੂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਸੁਰਖਿਆ ਦਾ ਸਦੀਵੀ ਸੋਮਾ ਹੈ ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੂਚਨਾਂ

ਵਿਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ,
ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤੱਖਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ
ਦੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੇ ਦਫਤਰ ਦੇ ਨਾਲ (ਨੇੜੇ ਗੇਟ ਨੰ:੨)

ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੁਦਰਾ (ਕਰੰਸੀ) ਐਕਸਚੇਂਜ ਕਾਊਂਟਰ

ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਖੁਲ੍ਹਾ ਹੈ ਜੀ । ਉਥੋਂ ਆਪ ਆਪਣੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ (ਮੁਦਰਾ) ਕਰੰਸੀ ਬਦਲਵਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਜੀ ।

ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ,
ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਬੋਰਡ, ਨਾਂਦੇੜ ।

ਗੁਰੂ ਮਾਨਿਓ ਗ੍ਰੰਥ

-ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ

(ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਪਾਠਕ ਜੀ, ਸਾਨੂੰ ਬੜੀ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੇਖਕ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੱਗੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਗੁਰੂ ਮਾਨਿਓ ਗ੍ਰੰਥ' ਨੂੰ ਲੜੀਵਾਰ ਲੇਖ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਜਥੇਦਾਰ ਬਾਬਾ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਾ ਹੀ ਸਦਕਾ ਜੱਗੀ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ੩੦੦ ਸਾਲਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਅਵਸਰ ਤੇ ਲਿਖੀ ਤੇ ਇਸਦਾ ਕਾਪੀ ਰਾਈਟ ਅਧਿਕਾਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਲੋਂ ਵੀ ਛਪਵਾ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਲੜੀਵਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਛਾਪਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲੈ ਰਹੇ ਹਾਂ। -ਸੰਪਾਦਕ)

1
ਸੰਪਾਦਨ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਵਿਵਸਥਿਤ ਰੂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਮਹਾਨ ਕੰਮ ਕੀਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਦੇਣ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਇਕ ਅਦੁੱਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਛੇ ਸੌ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰੇ ਧਰਮ-ਸਾਧਕਾਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬੋਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਕਲਿਤ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਧਾਰਮਿਕ ਮਾਨਤਾਵਾਂ, ਸਹੀ ਯੁਗ-ਬੋਧ, ਸਰਬ-ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ, ਮਾਨਵ-ਕਲਿਆਣ, ਭਗਤੀ-ਭਾਵਨਾ, ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਆਦਿ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪੱਖਾਂ ਉਤੇ ਝਾਤ ਪਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਏਕਤਾ ਦਾ ਨਿਰਮਲ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਹੈ।

ਸਾਹਿਤਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਕਾਵਿ-ਰੂਪਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਦਾ ਵਿਕਾਸ-ਕ੍ਰਮ ਨਿਸਚਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਤੰਗਨਜ਼ਰੀ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਅਤੇ ਸਭ ਦੁਆਰਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੈ। ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਬੰਧਨ ਇਸ ਵਿਚਲੀ ਭਾਵ-ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ-ਮਨ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਰੂਪ ਲੋਕ-ਮਾਰਗੀ ਹੈ।

ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰਨ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਪਾਦਨ ਦੀ ਪੂਰਬਲੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨਾ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਇਕਤਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ-ਰਚਨਾ ਦਾ ਆਰੰਭ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਆਪ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਖ਼ੁਦ ਲਿਖਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਆਵੇਸ਼ਿਤ ਬਾਣੀ

ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਰਦੇ ਸੇਵਕ ਵੀ ਲਿਖਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਬਾਣੀ ਦੀ ਉਹੀ ਪੋਥੀ 'ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ' (ਸਾਖੀ 57) ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ—*ਸੋ ਪੋਥੀ ਜੁਬਾਨਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੋਗ ਮਿਲੀ*।ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਾਲੀ ਪੋਥੀ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਸੰਭਾਲੀ ਰਖੀ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਖ਼ੁਦ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਬਾਣੀ ਰਚੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਚਰਨ-ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵੀ ਮਹਾਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ— *ਤਿਨ ਕਉ ਕਿਆ ਉਪਦੇਸੀਐ ਜਿਨ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਦੇਉ*। (ਗੁ.ਗ੍ਰੰ. 150)। ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਬੜੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਉਦੋਂ 'ਪਟੀ' ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਕੇ 'ਗੁਰਮੁਖੀ' ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾਣ ਲਗੀਆਂ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ (ਕੁਲ 63 ਸ਼ਲੋਕ) ਸਮੇਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਅਰਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ 'ਸਚੀ ਬਾਣੀ' ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਗਾਉਣ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਬਲ ਦਿੰਦੇ ਸਨ— *ਆਵਹੁ ਸਿਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੇ ਪਿਆਰਿਹੋ ਗਾਵਹੁ ਸਚੀ ਬਾਣੀ॥ ਬਾਣੀ ਤ ਗਾਵਹੁ ਗੁਰੂ ਕੇਰੀ ਬਾਣੀਆ ਸਿਰਿ ਬਾਣੀ*॥ (ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.920)।

ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪ੍ਰਤਿ ਅਸੀਮ ਆਦਰ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ 22 ਮੰਜੀਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਕੇ ਉਥੇ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾਇਆ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਪੋਥੀਆਂ, ਗੁਟਕੇ ਲਿਖਵਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ/ਸਿੱਖਾਂ ਕੋਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਕਈ ਲਿਖਾਰੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਅਤੇ ਗੁਟਕੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਚੰਗਾ ਰੁਝਾਨ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਾਲੀਆਂ ਜਾਂ ਬਾਬੇ ਮੋਹਨ ਵਾਲੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਇਸੇ ਪਰੰਪਰਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ।

ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਯਤਨ 'ਗੁਰੂ ਹਰਸਹਾਇ ਵਾਲੀ ਪੋਥੀ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਕੀਮ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਪੰਸਾਰੀ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਦੀ ਧਰਮਸਾਲ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਅਤੇ ਬਾਹੋਵਾਲ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਬਾਣੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਯਤਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਦ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਰੋਤ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।

ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਪਾਸ ਵੀ ਪੋਥੀਆਂ/ਗੁਟਕਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਸੰਕਲਨ ਜ਼ਰੂਰ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਜਾਂ ਪੋਥੀਆਂ ਲਿਖਵਾਉਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਖ਼ੁਦ ਵੀ ਲਿਖਦੇ ਸਨ। ਪੁਰਾਤਨ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਸਖ਼ਤਾਂ ਵਾਲੇ *ਜਪੁਜੀ* ਦਾ ਉੱਲੇਖ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਪੁਨੀਤ ਅਤੇ ਪਵਿਤਰ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਜੋ 'ਹਰਿ-ਜਸ' ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਸਨ— *ਤੇ ਹਸਤ ਪੁਨੀਤ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹਹਿ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਜੋ ਹਰਿ ਜਸੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਲੇਖਹਿ ਰਾਮ*। (ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.540)।

ਕੱਚੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ *ਅਨੰਦੁ* ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਵੇਲੇ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਉਗਮ ਪਏ ਸਨ ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਰੀਸੇ

ਕੱਚੀ-ਪਿਲੀ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਦੇ ਸਨ—*ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਰੀਸੈ ਹੋਰਿ ਕਚੁ ਪਿਚੁ ਬੋਲਦੇ ਸੇ ਕੂੜਿਆਰ ਕੂੜੇ ਝੜਿ ਪੜੀਐ॥* (ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.304)।

ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਉਤੇ ਬੈਠਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮਨ ਬਣਾਇਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਆਲ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਫਲਸਰੂਪ ਗ੍ਰੰਥ-ਸੰਪਾਦਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਗਈ। ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਪਿਛੇ ਇਕ ਹੋਰ ਕਾਰਣ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮੀਣਿਆਂ ਵਲੋਂ ਪਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਰਲਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਕਾਰਣਾਂ ਬਾਰੇ ਅਨੇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਿਵਰਣ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖ-ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਰਵਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ੍ਰਥਮ ਸੰਕਲਨ ਅਤੇ ਸੰਪਾਦਨ ਦਾ ਕੰਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬੀੜ ਲਿਖਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੁਝ ਪੁਰਾਤਨ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਤਥਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਪਾਸ ਚਾਰ ਹੋਰ ਲਿਖਾਰੀ ਵੀ ਸਨ, ਜੋ ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਅਨੁਸਾਰ ਸਦਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਬਾਣੀ ਲਿਖਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ—

ਭਾਈ ਸੰਤ ਦਾਸ ਤੇ ਹਰੀਆ ਸੁਖਾ ਮਨਸਾ ਰਾਮੁ।
ਲਿਖਦੇ ਜਾਨ ਸੋ ਚਾਰੇ ਲਿਖਾਰੀ
ਜੋ ਸਾਹਿਬ ਕਰਨ ਬਖਾਨੁ।31।(ਚਰਣ ਪੰਜਵਾਂ)।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਬਾਣੀ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਅਗਲਾ ਕੰਮ ਸੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਕਤਰ ਕਰਨ ਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਆਪਣੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਰੋਤ-ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੇਖੇ ਬਿਨਾ ਛਡਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਇਸੇ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਬਾਬੇ ਮੋਹਨ ਵਾਲੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਸੰਕਲਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੋਥੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਕਲਨਾਂ ਵਿਚਲੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਰਬਾਬੀਆਂ, ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਲੋਂ ਕੰਠਸਥ ਜਾਂ ਸੁਰਖਿਅਤ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵੀ ਮੰਗਵਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰੀ ਘੋਖ ਕੀਤੀ। ਸਿੱਖ-ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਬਾਣੀ-ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਚਿਤ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਭਾਵਨਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ—

ਹਮ ਧਨਵੰਤ ਭਾਗਠ ਸਚ ਨਾਇ॥
ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵਹ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਪੀਊ ਦਾਦੇ ਕਾ ਖੋਲਿ ਡਿਠਾ ਖਜਾਨਾ॥
ਤਾ ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਭਇਆ ਨਿਧਾਨਾ॥ ੧॥
ਰਤਨ ਲਾਲ ਜਾ ਕਾ ਕਛੂ ਨ ਮੋਲੁ॥
ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ ਅਖੂਟ ਅਤੋਲ॥੨॥

(ਗੁ.ਗ੍ਰੰ. 185-86)।

ਬਾਣੀ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੋਧ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਅਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਤੋਂ ਨਿਖੇੜਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜੁਗਤ ਅਨੁਸਾਰ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੰਨ 1604 ਈ. ਵਿਚ ਸੰਪਾਦਨ ਕੀਤਾ। ਉਸੇ ਆਦਿ-ਬੀੜ ਤੋਂ ਅਗੇ ਉਤਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸੰਨ 1864 ਈ. ਤਕ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਹੀ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਉਤਾਰੇ ਵਖ ਵਖ ਗੁਰੂ-ਧਾਮਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ-ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਪਾਸ ਆਦਰ-ਪੂਰਵਕ ਸੁਰਖਿਅਤ ਰਹੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਬੀੜਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਾਰ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਹਨ।

(ਚਲਦਾ............)

ਸਿੱਖਾ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਤੈਨੂੰ ਸਰਦਾਰੀਆ ਸੀ

-ਸ੍ਰ. ਸਤਪਾਲ ਸਿੰਘ 'ਨੂਰ'

ਜਦੋਂ ਧਰਮ ਖੰਭ ਲਾ, ਉਡ ਰਿਹਾ ਸੀ,
ਜਨਤਾ ਭਾਰਤ ਦੀ ਬਹੁਤ ਦੁਖਿਆਰੀ ਹੈ ਸੀ ।
ਜਞੂੰ ਟੁੱਟਦੇ ਸਨ, ਜਾਲਮ ਲੁਟਦੇ ਸਨ,
ਧਰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਜੱਦ, ਮਾਰਾ ਮਾਰੀ ਹੈ ਸੀ ।
ਕਲਕਾਤੀ ਤੇ ਰਾਜੇ ਕਸਾਈ ਹੈ ਸਨ,
ਚਲਦੀ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਆਰੀ ਹੈ ਸੀ ।
ਜਾਲਮ ਲੋਟਊਆਂ ਦਾ ਚਲਦਾ ਰਾਜ ਹੈ ਸੀ,
ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਤਸੀਹੇ, ਲਚਾਰੀ ਹੈ ਸੀ ।
ਜਾਲਿਮ ਰਾਜ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਪਲਟਾਉਣ ਦੇ ਲਈ
ਸਮਝਿਆ ਕੌਮ ਖਾਤਰ, ਜਿਮੇਵਾਰੀਆਂ ਸਨ ।
ਸਰਬੰਸ ਵਾਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ,
ਸਿੱਖਾ ਬੱਖਸ਼ੀਆ ਤੈਨੂੰ ਸਰਦਾਰੀਆਂ ਸਨ ।

ਖੰਡੇ ਧਾਰ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਛੱਕਾਈ ਹੈ ਸੀ,
ਸਿੰਘ ਐਸੇ ਬਹਾਦਰ ਸਜਾਏ ਹੈ ਸਨ ।
ਜਿਹੜੇ ਡਰਨਾ ਨਾ ਮੌਤ ਤੋਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ,
ਮਸਤ ਹਾਥੀਆ ਦੇ, ਮੂੰਹ ਭੁਵਾਏ ਹੈ ਸਨ ।
ਸਵਾ ਲੱਖ ਨਾਲ, ਇਕ ਲੜਨ ਵਾਲੇ,
ਉਹਨਾਂ ਗਿਦੜੋਂ ਸੇਰ ਬਣਾਏ ਹੈ ਸਨ ।
ਭੁੱਜੇ ਛੋਲਿਆਂ ਦੀ ਮੁੱਠ ਤੇ ਸ਼ੁਕਰ ਕੀਤਾ,
ਮੱਥੇ ਨਾਲ ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਲਾਏ ਹੈ ਸਨ ।
ਸਿੱਖਾ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਸਿੰਘ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ,
ਜਿੰਨਾ ਹਿੰਮਤਾਂ ਕਦੇ ਨਾ ਹਾਰੀਆਂ ਸਨ । ਸਰਬੰਸ ਵਾਰ ਕੇ..........।

ਜਿਹੜਾ ਤੇਰੇ ਜੋਗਾ, ਤੂੰ ਓਸ ਜੋਗਾ,
ਐਸੀ ਖਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਤੇਰੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਏ ।
ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਰਾਹੇ, ਹੈ ਚਲ ਪੈਦਾ,
ਜਿੱਤ ਹੋਵਦੀ ਉਸ ਜੁਝਾਰ ਦੀ ਏ ।
ਜੋਰਾਵਰ ਤੇਰੇ ਫਤਹਿ ਪਾਂਵਦੇ ਰਹੇ,
ਮਰਨੀ ਮੌਤ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਹਾਰਦੀ ਏ ।

ਫਲੈਟ ੨੩੯੨, ਸੈਕਟਰ ੪੮-ਸੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ।

ਉਹ ਨਿਰਬਲ ਤੁਫਾਨਾਂ ਨੂੰ ਡੱਕਦੇ ਰਹੇ,
ਜਿਸ ਤੇ ਮੇਹਰ ਹੁੰਦੀ ਕਲਗੀਧਰ ਦੀ ਏ ।
ਸਉਂ ਕੇ ਰੋੜਾਂ ਦੀ ਸੇਜ ਤੇ ਆਪ ਪ੍ਰੀਤਮ,
ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਵਿਚ ਰਾਤਾਂ ਗੁਜਾਰੀਆਂ ਨੇ ।ਸਰਬੰਸ ਵਾਰ ਕੇ..........।
ਮਰਦ ਅਗੰਮੜੇ ਤੇ ਕਲਗੀਵਾਲੜੇ ਨੇ,
ਆਨ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਜੀਣਾ ਸਿਖਾਇਆ ਹੈ ਸੀ ।
ਰਾਖੀ ਪੰਥ ਦੀ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਕਰੀ ਦੀ ਏ,
ਪਿਆਰੇ ਸਿੰਘ ਨੂੰ, ਉਹਨਾਂ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਸੀ ।
ਚੱੜ ਕੇ ਚਰਖੜੀ ਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਡੋਲਦੇ ਨਾਂਹ,
ਸੀਸ ਤਲੀ ਤ ਕਈਆ ਟਿਕਾਇਆ ਹੈ ਸੀ ।
ਵੇਖੋ ਕੰਧ ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ,
ਸਿਦਕ ਸਾਦਕ ਕਿਵੇਂ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ ਸੀ ।
ਕੇਸਾਂ ਸੁਆਸਾਂ ਸੰਗ ਸਿੱਖ ਨਿਭਾਈ ਦੀ ਏ,
ਦਸਦੀਆਂ ਗੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨਿਆਰੀਆਂ ਨੇ । ਸਰਬੰਸ ਵਾਰ ਕੇ..........।
ਜ਼ਾਲਮ ਹਾਕਮ ਦੁਸ਼ਟ ਹਕੂਮਤਾ ਨੂੰ,
ਰਿਹਾ ਖਾਲਸਾ ਸਦਾ ਵੰਗਾਰਦਾ ਏ ।
ਸ਼ਕਤੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਜਦੋਂ ਨਸੀਬ ਹੋਈ
ਰਿਹਾ ਵੈਰੀਆਂ ਤਾਈ ਲਲਕਾਰਦਾ ਏ ।
ਰਹਿਤ ਗੁਰਾਂ ਸਿੰਘ ਜੋ ਧਾਰਦਾ ਏ,
ਬੇੜੇ ਕੌਮ ਦੇ ਉਹੋ ਦੀ ਤਰਦਾ ਏ ।
ਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਲਈ, ਹੁੰਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਜਿਹੜਾ,
ਉਸਨੂੰ ਸਾਰਾ ਹੀ ਜਗ ਸਤਿਕਾਰਦਾ ਏ ।
ਅਤੇ ਖਾਲਸੇ ਅਗੇ, ਸੋ ਝੜੇ ਆਖਰ,
ਇਹਦੀਆਂ ਉਚੀਆਂ, ਬਹੁਤ ਉਡਾਰੀਆਂ ਨੇ । ਸਰਬੰਸ ਵਾਰ ਕੇ..........।
ਸ਼ੁਭ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਨ, ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ,
ਆਓ ! ਰਲ ਮਿਲ ਸਿੰਘੋ ਮਨਾ ਲਈਏ ।
ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਗਰਿਹਨ ਕਰਕੇ,
ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਸੀਂ ਕਹਾ ਲਈਏ ।
ਗੁਰੂ ਰਾਹ ਤੋਂ ਪਏ ਕੁਰਾਹੇ ਨੇ ਜੋ,
ਮਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਜ ਟਿੱਕਾ ਲਈਏ ।
ਕੇਸ ਮੋਹਰ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ,
ਅਸੀ ਮੰਨ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਵਸਾ ਲਈਏ ।
'ਨੂਰ' ਖਾਲਸਾ ਕਿਵੇਂ ਉਹ ਬਣ ਸੱਕਣ,
ਕਰਨੀਆਂ ਕੌਮ ਨਾਲ ਜਿੰਨਾਂ ਗਦਾਰੀਆਂ ਨੇ । ਸਰਬੰਸ ਵਾਰ ਕੇ.......।

(ਪੇਜ ਨੰਬਰ ੮ ਦਾ ਬਾਕੀ)

ਕੀਤਾ । ਉਸ ਦਿਨ ਲਗਭਗ ਹੋਰ ੧੦੦੦੦ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਖ ਨਵੇਂ ਜੋਸ਼ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਹੋਰਨਾ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੌਂਪੀ ਗਈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਆਦੇਸ਼ ਇਹ ਸੀ – ''ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਅਭਿਲਾਖੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰੇ । ਗੁਰੂ ਸਦਾ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਹੇਗਾ, ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ ਅਤੇ ਪੱਕੇ ਰਹਿਣ, ਜਿਥੇ ਵੀ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣਗੇ ਉਥੇ ਮੈਂ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੋਵਾਂਗਾ ।''

ਸ੍ਰੀ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਂਦੇੜ ਵਿਖੇ ਆਪ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਵਿਅਕਤਿਤ੍ਵ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ, ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਦਰਜ ਅਸੂਲਾਂ ਉਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸਮੂੰਹਕ ਇੱਛਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਸਦਾ ਹੀ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਅਤੇ ਸੁੱਚੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ ਰਾਖਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਲਕਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਆਪ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ ਇਉਂ ਦਸਦੇ ਹਨ :

''ਯਾਹੀ ਕਾਜ ਧਰਾ ਹਮ ਜਨਮੰ ।।
ਸਮਝ ਲੇਹੁ ਸਾਧੂ ਸਭ ਮਨਮੰ ।।
ਧਰਮ ਚਲਾਵਨ ਸੰਤ ਉਬਾਰਨ ।।
ਦੁਸ਼ਟ ਸਭਨ ਕੋ ਮੂਲ ਉਪਾਰਨ ।।''

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਅਤਿਆਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਕਿਸੇ ਇਲਾਕੇ ਜਾਂ ਦੁਨਿਆਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਧਰਮ ਜਾਂ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਹਾਂ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸਨ । ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਕਈ ਕੱਟੜ ਪੁਜਾਰੀ ਵੀ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਆ ਮਿਲੇ ਸਨ । ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਪੀਰ ਬੁਧੂ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਵਲੋਂ ਲੜਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਮੁਰੀਦ ਮਾਰੇ ਗਏ । ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਕਮ, ਨਵਾਬ ਸ਼ੇਰ ਮੁਹਮਦ ਖਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦੋ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਹਿੰਦ ਵਿਚ ਕਤਲ ਕਰਨ ਵਿਰੁੱਧ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਰੋਸ਼ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਖੋਂ ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਖਿੱਚੇ ਗਏ ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਸਮਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਬਾਹਰੀ ਰੂਪ ਅੱਡੋ ਅੱਡ ਹੈ, ਮੂਲ ਸਚਾਈ ਹਰ ਥਾਂ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਥਾਂ ਇਉਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ :

''ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕ ਕੋਊ ਰਾਫਜ਼ੀ ਇਮਾਮ ਸਾਫੀ
ਮਾਨਸ ਕੀ ਜਾਤ ਸਬੈ ਏਕੈ ਪਹਿਚਾਨਬੋ ।।
ਕਰਤਾ ਕਰੀਮ ਸੋਈ ਰਾਜ਼ਕ ਰਹੀਮ ਓਈ
ਦੂਸਰੋ ਨਾ ਭੇਦ ਕੋਈ ਭੂਲ ਭ੍ਰਮ ਮਾਨਬੋ ।।
ਦੇਹੁਰਾ ਮਸੀਤ ਸੋਈ ਪੂਜਾ ਔ ਨਿਮਾਜ ਓਈ
ਮਾਨਸ ਸਬੈ ਏਕ ਪੈ ਅਨੇਕ ਕੋ ਭ੍ਰਮਾਉ ਹੈ ।।''

ਸਿੱਖ ਸੰਗਠਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ । ਪੂਰੀ ਠਾਠ-ਬਾਠ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਜੀਵਨ ਬੜਾ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਅਤੇ ਸਾਦਾ ਸੀ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਮਾਰਗ ਅਪਣਾਈਆ ਸੀ, ਪਰ ਜ਼ੁਲਮ ਅਤੇ ਪਾਖੰਡ ਵਿਰੁੱਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਠੋਰਤਾ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਉਹ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਲੋੜ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਮਾਰਗ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਆਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਨ ਦੁਆਰਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ ਅਤੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਤਲਵਾਰ ਚੁੱਕੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨਵਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਪੜਦਾਦਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਲੀਦਾਨ ਦਿਤੇ ਸਨ ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਲੜਾਈ ਨਿਜੀ ਲਾਭ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲੜੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੀ ਸੈਨਿਕ ਜਿੱਤ ਮਗਰੋਂ ਕਿਸੇ ਇਲਾਕੇ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ । ਅਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਅਤਿਆਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਮੂਲ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਮੁਗਲ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬੜੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਸੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰੇਕ ਨੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਖਾਸ ਖਾਸ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿਜੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਕੇ ਦੱਸਿਆ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਪ੍ਰਯਤਨਸ਼ੀਲ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਨਵਾਂ ਕੌਮੀ ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ । ਸੰਤਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਇਸ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਪਰਦਾ ਨੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਬਹਾਦਰ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਨੇ ਦਇਆ, ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਦੇ ਆਪਣੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮੁਗਲ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਦੀ ਅਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਕਾਰਨ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਚਾਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਗਤੀ ਮਿਲੀ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਲਈ ਆਪਣਾ ਵੱਡਾ ਮਨੋਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਸਿੱਧ ਹੋਈ ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੋਰਡ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ

ਚਿੱਠਾ ਆਮਦਨ-ਖਰਚ ਮਹੀਨਾ ਜੁਲਾਈ-੨੦੦੮

ਨੰ.	ਖਾਤਾ	ਆਮਦਨ	ਖਰਚ
੧)	ਐਡਵਰਟਾਈਜਮੈਂਟ	-	੪੦੨੩੭-੦੦
੨)	ਅਖੰਡ ਪਾਠ	੧੦੮੬੮੭੧-੦੦	੫੩੨੫੦੦-੦੦
੩)	ਐਬੂਲੰਸ	-	੨੬੧੮੩੫-੨੯
੪)	ਆਡਿਟ ਫੀਸ	-	-
੫)	ਬਿਹੰਗਮ ਫੰਡ	-	-
੬)	ਬੈਂਕ ਚਾਰਜਸ	-	੩੪੫-੦੦
੭)	ਬਿਲਡਿੰਗ ਫੰਡ	੧੬੬੫੫੪੮੮-੧੩	੧੯੬੫੩੮੯-੭੦
੮)	ਸੀ.ਐਮ.ਡੀ.	-	-
੯)	ਕੰਪਿਊਟਰ	-	੧੬੦੨੪੦-੯੫
੧੦)	ਕੋਰਟ	-	੭੯੯-੦੦
੧੧)	ਡਿਪਾਜੀਟ (ਅਮਾਨਤ)	੧੭੧੯੦੫-੦੦	੧੪੦੩੦੬੬-੦੦
੧੨)	ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ	੧੨੦੬੪੦-੦੦	੧੨੮੬੮੦੮-੨੧
੧੩)	ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫੰਡ	੩੮੨੫੦੦-੦੦	੧੦੬੨੪੨-੦੦
੧੫)	ਈ.ਪੀ.ਐਫ.	-	੪੪੨੦੩੨-੦੦
੧੬)	ਬਿਜਲੀ	੧੫੦੦੦੦-੦੦	੫੭੦੯੯੪-੩੦
੧੭)	ਫੈਸਟੀਵਲ	-	੨੭੧੪੫੨-੦੦
੧੮)	ਫਾਈਨ	੨੮੬੦-੦੦	-
੧੯)	ਗੋਲਕ	੩੬੨੭੬੮੬-੨੦	-
੨੦)	ਗ੍ਰੈਜੂਇਟੀ	-	੪੫੨੧੦-੦੦
੨੧)	ਗੁਰ: ਬੰਦਾਘਾਟ ਸਾਹਿਬ	੧੫੯੬੪੭-੭੦	੫੮੧੭੭-੦੦
੨੨)	ਗੁਰ: ਬਸਮਤਨਗਰ ਸਾਹਿਬ	੧੦੦੯੧੫-੦੦	੧੦੭੮੦-੧੬
੨੩)	ਗੁਰ: ਭਜਨਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ	੧੨੩੨੫੮-੬੦	੧੮੫੯੦-੦੦
੨੪)	ਗੁਰ: ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ	੩੮੪੫੧-੦੫	੧੮੩੮੦-੦੦
੨੫)	ਗੁਰ: ਗੋਬਿੰਦ ਬਾਗ	-	੧੮੪੦-੦੦
੨੬)	ਗੁਰ: ਹੀਰਾ ਘਾਟ ਸਾਹਿਬ	੨੦੬੨੮੦-੯੦	੮੪੩੦-੦੦
੨੭)	ਗੁਰ: ਮਹਾਂਕਾਲ ਸਾਹਿਬ	-	-
੨੮)	ਗੁਰ: ਮਾਲਟੇਕੜੀ ਸਾਹਿਬ	੨੦੨੬੧੬-੧੦	-
੨੯)	ਗੁਰ: ਨਗੀਨਾਘਾਟ ਸਾਹਿਬ	੧੭੪੧੧੨-੩੦	੧੨੭੫੦-੦੦
੩੦)	ਗੁਰ: ਸੰਗਤ ਸਾਹਿਬ	੧੬੧੨੫੯-੯੫	੧੮੦-੦੦
੩੧)	ਗੁਰ: ਸ਼ਿਕਾਰਘਾਟ ਸਾਹਿਬ	੨੫੦੬੮੭-੦੦	੧੫੫੮੬-੦੦

੩੨)	ਗੁਰਪੁਰਬ ਦੂਜ	–	–
੩੩)	**Honarirum**	–	੫੯੧੨੫-੦੦
੩੪)	ਹਸਪਤਾਲ	੭੯੦੧੧-੦੦	੨੪੩੦-੦੦
੩੫)	ਹਾਸਟਲ ਨਾਂਦੇੜ	–	੪੮੧੬-੫੦
੩੬)	ਹਾਸਟਲ ਹੈਦ੍ਰਾਬਾਦ	–	–
੩੭)	ਇਨਕਮ ਟੈਕਸ	੩੫੬੩੨੪੫-੩੦	੯੧੦੦੩੬-੦੦
੩੮)	ਸੂਦ	੨੪੨੫੩੩੮-੦੦	–
੩੯)	ਆਈ.ਟੀ.ਆਈ.	੧੭੯੨੫੦-੦੦	੩੦੬੫੭੯-੫੦
੪੦)	ਖੇਤੀ ਬਾਸਰੀ	–	੮੭੮ ੭-੦੦
੪੧)	ਖੇਤੀ ਬਾਉਲੀ	–	–
੪੨)	ਖੇਤੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾੜਾ	–	–
੪੩)	ਖੇਤੀ ਦਾਬੜ	–	੬੬੬੫੩-੪੦
੪੪)	ਖੇਤੀ ਲਾਵਨੀ	–	–
੪੫)	ਖੇਤੀ ਮੱਲ੍ਹੀ	–	੩੫੯੬੩-੦੦
੪੬)	ਖੇਤੀ ਸੰਗਤ ਸਾਹਿਬ	–	–
੪੭)	ਖੇਤੀ ਪੋਹਰਾਦੇਵੀ	–	–
੪੮)	ਖੇਤੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰਪੁਰੀ	–	–
੪੯)	ਲੰਗਰ	੭੬੨੨੯੧੫-੦੦	੬੬੫੭੦੬-੫੦
੫੦)	ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ	–	੯੯੧੦-੦੦
੫੧)	ਮੇਨਟੈਨੈਂਨਸ	–	੨੬੭੮੬-੦੯
੫੨)	ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ	–	੩੪੮੧-੦੦
੫੩)	ਸਾਮੂਹਿਕ ਵਿਵਾਹ ਮੇਲਾਵਾ	–	੧੧੦੦੦-੦੦
੫੪)	ਮੈਡੀਕਲ		੩੨੯੮੦੦-੦੦
੫੫)	**Misc.Expences**	–	੪੪੦੯-੦੦
੫੬)	ਮੋਟਰ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਇੰਸ਼ੋਰੈਸ਼	–	–
੫੭)	ਮੋਟਰ ਵਹੀਕਲ	–	੯੭੯੩੬੬-੩੨
੫੮)	ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ	੩੬੯੨੦-੦੦	੮੬੦੦-੦੦
੫੯)	ਡਾਕ ਖਰਚ	–	੯੮੪੭-੦੦
੬੦)	ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ	੧੬੫੩੪੫੯-੦੦	੨੭੧੨੩-੦੦
੬੧)	ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ	–	੧੭੦੨੮-੦੦
੬੨)	ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਟੈਕਸ	੧੯੨੮੨੯-੦੦	–
੬੩)	ਪੂਜਾ ਪਾਠ	–	੨੬੦-੦੦
੬੪)	ਕਿਰਾਇਆ	੬੩੭੪੦੩-੦੦	–
੬੫)	ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ	੩੫੦੮੧-੦੦	੧੯੦੬੨-੭੫
੬੬)	ਸਹਿਜਪਾਠ	੫੨੮੦੦-੦੦	੨੭੫-੦੦
੬੭)	ਤਨਖਾਹ	੪੯੦-੦੦	੩੧੦੪੯੩੭-੦੦
੬੮)	ਸੇਲਸ ਆਫ ਔਲਡ ਸਟਾਕ	੭੪੬੮੪-੫੦	–
੬੯)	ਸਪਤਾਹ ਪਾਠ	੯੬੫੦-੦੦	੧੮੦੦-੦੦
੭੦)	ਸਕਾਲਰਸ਼ਿਪ	–	–

੭੧)	ਸਿਕਿਉਰਟੀ ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ	੪੬੮੬੩੧੫-੯੦	੩੮੭੫੬੧-੦੦
੭੨)	ਸ਼ਬਦ-ਭੇਟਾ	੨੯੪੬੫-੦੦	੧੦੨੪੧-੦੦
੭੩)	ਸ਼ਾਪ ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ	-	-
੭੪)	ਸਿਰੋਪਾਓ	-	੧੨੭੫੩੭੫-੦੦
੭੫)	ਅਸਤਬਲ	੫੪੨੦੪-੦੦	੮੪-੦੦
੭੬)	ਸਟੇਸ਼ਨਰੀ	-	੩੫੫੩-੦੦
੭੭)	ਸਟੋਰ ਬਰਤਨ ਅਤੇ ਹਾਰਡਵੇਅਰ	੨੦੦-੦੦	੩੭੩੧੨-੦੦
੭੮)	ਸਟੋਰ ਇਲੈਕਟ੍ਰੀਕ	-	੮੩੩੯੧-੦੦
੭੯)	ਸਟੋਰ ਜਨਰਲ	੬੪੯੦੧-੦੦	੨੯੪੯੦੦-੨੦
੮੦)	ਸਸਪੈਂਸ	-	-
੮੧)	ਟੀ.ਏ. ਡੀ.ਏ.	-	੭੨੩੮-੦੦
੮੨)	ਟੈਲੀਫੋਨ	੫੦-੦੦	੨੦੬੯੪-੩੪
੮੩)	ਲੋਨ ਅਗੇਂਸਟ ਬੈਂਕ ਡਿਪਾਜ਼ੀਟ	-	-
੮੪)	੩੦੦ ਸਾਲਾ	੨੯੭੨੪੧੯੪-੧੩	੧੪੮੬੩੩੯੩੮-੩੩
੮੫)	ਟ੍ਰੈਕਟਰ	੨੫੦-੦੦	੫੯੮੦੭੧-੦੦
੮੬)	ਵੈਟ ਟੈਕਸ	-	-
੮੭)	ਲੈਂਡ ਰੈਵੀਨਿਊ	-	-
੮੮)	ਈ.ਪੀ.ਐਫ. ਐਡਵਾਂਸ ਰਿਕਵਰੀ	੮੧੩੮੨-੦੦	
੮੯)	ਜੀ.ਪੀ.ਐਫ. ਐਫ.ਡੀ.ਆਰ.	-	-
੯੦)	ਅਡਵਾਂਸ	੮੭੯੫੨੬੩੫-੮੯	੩੯੪੧੩੧੦੮-੦੦
੯੧)	ਡਰੈਸ ਫੰਡ	-	-
੯੨)	**Trust Fund & Corpus**	-	-
੯੩)	ਬ੍ਰਿਧਆਸ਼ਰਮ	-	-
	ਜੋੜ :	੧੬੩੨੭੧੮੫੨-੬੫	੨੦੪੯੫੨੦੩੬-੫੪
੯੪)	ਐਫ.ਡੀ.ਆਰ. ਮੁਰਾਦਮੰਦ	੧੪੪੬੫੨੨-੮੫	੧੪੧੧੫੯੦-੦੦
੯੫)	ਐਫ.ਡੀ.ਆਰ. ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ	੧੦੫੮੯੪੭੧੬-੦੦	੭੦੬੩੭੧੫੨-੦੦
੯੬)	**Salary Deductions**	੧੩੬੩੯੯੮-੦੦	੧੪੩੯੫੩੭-੦੦
੯੭)	ਬੈਂਕ **Transactions**	੧੦੩੨੦੩੯੧੫-੦੪	੯੬੭੩੭੮੧੬-੧੧
	ਓਪਨਿੰਗ ਅਤੇ ਕਲੋਜ਼ਿੰਗ ਬੈਲੈਂਸ	੭੦੩੧੫-੭੩	੭੩੧੮੮-੬੨
	ਕੁੱਲ ਜੋੜ :	੩੭੫੨੫੧੩੨੦-੨੭	੩੭੫੨੫੧੩੨੦-੨੭

ਸਹੀ/- ਅਕਾਊਂਟੈਟ

ਸਹੀ/- ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੋਰਡ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ

ਚਿੱਠਾ ਆਮਦਨ-ਖਰਚ ਮਹੀਨਾ ਅਗਸਤ-੨੦੦੮

ਨੰ.	ਖਾਤਾ	ਆਮਦਨ	ਖਰਚ
੧)	ਐਡਵਰਟਾਈਜਮੈਂਟ	-	੬੨੨੦੫-੦੦
੨)	ਅਖੰਡ ਪਾਠ	੧੧੩੯੨੦੦-੦੦	੩੮੨੮੭੫-੦੦
੩)	ਐਬੂਲੰਸ	-	੧੫੪੯-੬੫
੪)	ਆਡਿਟ ਫੀਸ	-	੧੫੦੦੦-੦੦
੫)	ਬਿਹੰਗਮ ਫੰਡ	-	-
੬)	ਬੈਂਕ ਚਾਰਜਸ	-	੧੦੦੦੦-੦੦
੭)	ਬਿਲਡਿੰਗ ਫੰਡ	੭੯੬੨੬੫੩-੦੦	੨੩੨੪੭੯੫-੫੩
੮)	ਸੀ.ਐਮ.ਡੀ.	-	੨੫੦-੦੦
੯)	ਕੰਪਿਊਟਰ	-	੨੩੨੭੫੫-੦੦
੧੦)	ਕੋਰਟ	-	੩੨੮੦-੦੦
੧੧)	ਡਿਪਾਜੀਟ (ਅਮਾਨਤ)	੩੨੪੩੯੫-੦੦	੨੦੭੬੬੪-੦੦
੧੨)	ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ	੧੦੯੮੮੯੨-੦੦	੧੮੮੭੮੩੩-੯੪
੧੩)	ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫੰਡ	੧੪੫੭੩੦੦-੦੦	੩੦੧੪੯੩-੦੦
੧੫)	ਈ.ਪੀ.ਐਫ.	-	੫੧੩੭੩੨-੦੦
੧੬)	ਬਿਜਲੀ	-	੫੦੫੭੬੬-੦੦
੧੭)	ਫੈਸਟੀਵਲ	-	੮੮੧੯੯-੦੦
੧੮)	ਫਾਈਨ	-	-
੧੯)	ਗੋਲਕ	੩੪੦੫੫੦੮-੩੦	-
੨੦)	ਗੈਜ਼ੂਇਟੀ	-	-
੨੧)	ਗੁਰ: ਬੰਦਾਘਾਟ ਸਾਹਿਬ	੧੨੮੯੯੨-੩੫	੧੧੬੮-੦੦
੨੨)	ਗੁਰ: ਬਸਮਤਨਗਰ ਸਾਹਿਬ	੫੮੮੮੯-੦੦	੧੬੪੯੧-੧੬
੨੩)	ਗੁਰ: ਭਜਨਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ	੮੫੪੯੨-੩੫	੫੧੨੦-੦੦
੨੪)	ਗੁਰ: ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ	੩੧੦੦੫-੭੦	੧੨੪੧੦-੦੦
੨੫)	ਗੁਰ: ਗੋਬਿੰਦ ਬਾਗ	-	-
੨੬)	ਗੁਰ: ਹੀਰਾ ਘਾਟ ਸਾਹਿਬ	੧੭੪੪੧੯-੦੦	-
੨੭)	ਗੁਰ: ਪੋਹਰਾਦੇਵੀ ਸਾਹਿਬ	-	੧੨੯੬੦-੦੦
੨੮)	ਗੁਰ: ਮਾਲਟੇਕੜੀ ਸਾਹਿਬ	੧੭੪੮੯੭-੭੫	-
੨੯)	ਗੁਰ: ਨਗੀਨਾਘਾਟ ਸਾਹਿਬ	੧੩੯੯੬੮-੧੫	੫੨੦੦-੦੦
੩੦)	ਗੁਰ: ਸੰਗਤ ਸਾਹਿਬ	੧੩੦੨੫੩-੭੫	੧੫੦-੦੦
੩੧)	ਗੁਰ: ਸ਼ਿਕਾਰਘਾਟ ਸਾਹਿਬ	੨੧੮੦੫੭-੮੫	੫੬-੦੦

੩੨)	ਗੁਰਪੁਰਬ ਦੂਜ	-	-
੩੩)	Honarirum	-	੭੪੫੩੬-੦੦
੩੪)	ਹਸਪਤਾਲ	੩੯੮੦੫-੦੦	੮੭੭੧੭-੦੦
੩੫)	ਹਾਸਟਲ ਨਾਂਦੇੜ	-	੪੩੧੦-੦੦
੩੬)	ਹਾਸਟਲ ਹੈਦ੍ਰਾਬਾਦ	-	-
੩੭)	ਇਨਕਮ ਟੈਕਸ	੩੮੬੯੮੩-੦੦	੨੨੨੮੪੮੬-੦੦
੩੮)	ਸੂਦ	੩੨੭੬੧੭੮-੦੦	-
੩੯)	ਆਈ.ਟੀ.ਆਈ.	੧੮੨੭੫-੦੦	੩੯੭੦੬੬-੫੦
੪੦)	ਖੇਤੀ ਬਾਸਰੀ	-	-
੪੧)	ਖੇਤੀ ਬਾਊਲੀ	-	-
੪੨)	ਖੇਤੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾੜਾ	-	-
੪੩)	ਖੇਤੀ ਦਾਬੜ	੩੮੯੫੬-੦੦	੨੧੮੮੧-੦੦
੪੪)	ਖੇਤੀ ਲਾਵਨੀ	-	-
੪੫)	ਖੇਤੀ ਮੱਲ੍ਹੀ	-	੩੨੩੭੯-੦੦
੪੬)	ਖੇਤੀ ਸੰਗਤ ਸਾਹਿਬ	-	-
੪੭)	ਖੇਤੀ ਪੋਹਰਾਦੇਵੀ	-	-
੪੮)	ਖੇਤੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰਪੁਰੀ	-	-
੪੯)	ਲੰਗਰ	੮੨੭੭੧੬੮-੦੦	੭੧੦੯੫੨-੮੫
੫੦)	ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ	-	੯੬੦੦-੦੦
੫੧)	ਮੇਨਟੈਨੈਂਨਸ	-	੨੪੬੪੯-੦੦
੫੨)	ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ	-	੧੨੫-੦੦
੫੩)	ਸਾਮੂਹਿਕ ਵਿਵਾਹ ਮੇਲਾਵਾ	-	-
੫੪)	ਮੈਡੀਕਲ		੨੯੮੦੦-੦੦
੫੫)	Misc.Expences	-	੭੧੯-੭੦
੫੬)	ਮੋਟਰ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਇੰਸ਼ੋਰੈਸ਼	-	੧੨੮੨੬੧-੦੦
੫੭)	ਮੋਟਰ ਵਹੀਕਲ	-	੭੩੬੧੧-੦੨
੫੮)	ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ	੪੪੮੫੪-੦੦	੬੪੯੩-੦੦
੫੯)	ਡਾਕ ਖਰਚ	-	੮੨੦੮-੦੦
੬੦)	ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ	੧੫੯੮੮੦੬-੦੦	੫੧੬੬੬੧੧-੪੦
੬੧)	ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ	-	੨੧੩੧੮੧-੦੦
੬੨)	ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਟੈਕਸ	੧੨੬੪੩੫-੦੦	-
੬੩)	ਰਾਮਗੜੀਆ ਨਿਵਾਸ	੩੫੦੦੦੦-੦੦	੬੮੧੯੭੫-੦੦
੬੪)	ਕਿਰਾਇਆ	੫੯੩੫੨੧-੦੦	-
੬੫)	ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ	੧੦੪੭੭-੦੦	੨੧੩੮੩-੫੦
੬੬)	ਸਹਿਜਪਾਠ	੭੭੦੦੦-੦੦	੨੭੫-੦੦
੬੭)	ਤਨਖਾਹ	੧੩੪੪੮-੦੦	੪੪੯੨੨੭੨-੦੦
੬੮)	ਸੇਲਸ ਆਫ ਔਲਡ ਸਟਾਕ	੩੪੬੨੦-੦੦	-
੬੯)	ਸਪਤਾਹ ਪਾਠ	੫੨੦੦-੦੦	੬੦੦-੦੦
੭੦)	ਸਕਾਲਰਸ਼ਿਪ	-	੨੮੭੫੦-੦੦

੭੧)	ਸਿਕਿਉਰਟੀ ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ	੧੨੭੬੭੦੫-੬੫	੨੯੦੫੮-੦੦
੭੨)	ਸ਼ਬਦ-ਭੇਟਾ	੨੭੧੩੫-੦੦	੧੦੩੪੬-੦੦
੭੩)	ਸ਼ਾਪ ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ	–	–
੭੪)	ਸਿਰੋਪਾਓ	–	੧੩੪੨੫੦-੦੦
੭੫)	ਅਸਤਬਲ	੮੭੫੯੦-੭੫	੧੩੫੦-੦੦
੭੬)	ਸਟੇਸ਼ਨਰੀ	–	੬੯੨੪-੦੦
੭੭)	ਸਟੋਰ ਬਰਤਨ ਅਤੇ ਹਾਰਡਵੇਅਰ	–	–
੭੮)	ਸਟੋਰ ਇਲੈਕਟ੍ਰੀਕ	–	੧੨੯੯੫੪-੦੦
੭੯)	ਸਟੋਰ ਜਨਰਲ	੫੧੭੫੨-੦੦	੪੪੩੯੬-੦੦
੮੦)	ਸਸਪੈਂਸ	–	–
੮੧)	ਟੀ.ਏ. ਡੀ.ਏ.	–	੭੫੨੦-੦੦
੮੨)	ਟੈਲੀਫੋਨ	੫੦-੦੦	੧੪੫੩੭-੩੫
੮੩)	ਲੋਨ ਅਗੇਂਸਟ ਬੈਂਕ ਡਿਪਾਜ਼ੀਟ	–	–
੮੪)	੩੦੦ ਸਾਲਾ	੧੩੦੪੬੯੩੨੮-੫੦	੨੨੬੧੮੨੭੧-੦੦
੮੫)	ਟ੍ਰੈਕਟਰ	੫੦੦-੦੦	੩੧੯੬੫-੦੦
੮੬)	ਵੈਟ ਟੈਕਸ	–	–
੮੭)	ਲੈਂਡ ਰੈਵੀਨਿਊ	–	–
੮੮)	ਈ.ਪੀ.ਐਫ. ਐਡਵਾਂਸ ਰਿਕਵਰੀ	੨੧੭੧੧੭-੦੦	–
੮੯)	ਜੀ.ਪੀ.ਐਫ. ਐਫ.ਡੀ.ਆਰ.	–	–
੯੦)	ਅਡਵਾਂਸ	੧੧੦੧੩੪੩੮-੮੬	੫੫੮੪੩੪੪੨-੦੦
੯੧)	ਡਰੈਸ ਫੰਡ	–	–
੯੨)	Trust Fund & Corpus	–	–
੯੩)	ਬ੍ਰਿਧਆਸ਼ਰਮ	੧੪੦੦੦੦੦-੦੦	੩੨੦੦੦-੦੦
	ਜੋੜ :	੧੭੪੯੭੭੫੨੮-੯੬	੯੯੯੩੮੮੧੦-੪੫
੯੪)	ਐਫ.ਡੀ.ਆਰ. ਮੁਰਾਦਮੰਦ	੩੧੨੬੦੦-੦੦	੪੧੬੦੦੦-੦੦
੯੫)	ਐਫ.ਡੀ.ਆਰ. ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ	੧੩੧੭੯੫੪੩੪-੦੦	੨੨੦੦੦੦੦੦-੦੦
੯੬)	Salary Deductions	੧੪੪੮੬੩੬-੦੦	੧੪੧੫੨੬੫-੦੦
੯੭)	ਬੈਂਕ Transactions	੨੦੦੧੩੨੫੦੧-੦੫	੧੮੬੮੮੬੨੩੫-੯੫
	ਉਪਨਿੰਗ ਅਤੇ ਕਲੋਜ਼ਿੰਗ ਬੈਲੈਂਸ.	੭੩੧੮੮-੬੨	੮੦੫੭੭-੨੩
	ਕੁੱਲ ਜੋੜ :	੫੦੮੭੩੯੮੮੮-੬੩	੫੦੮੭੩੯੮੮੮-੬੩

ਸਹੀ/-
ਅਕਾਊਂਟੈਂਟ

ਸਹੀ/-
ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ

शुभ विचार

मुखहु हरि हरि सभु को करै
विरलै हिरदै वसाइआ ।।
नानक जिन कै हिरदै वसिआ
मोख मुकति तिन पाइआ ।।

अर्थ :- मुंह से हरि (परमात्मा) का नाम सभी जपते है, परंतु बहुत ही थोडे (लोग) होते है, जो प्रभु के नाम को हृदय में बसाते है। गुरु जी कहते है कि जिनके हृदय में नाम बसता है केवल वही मुक्ति (मोक्ष) को प्राप्त करते है ।

(श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी पन्ना -५६५)

श्री गुरु गोबिंद सिंघ जी एवं पटना साहिब के स्थानिक गुरुद्वारे

-प्रो. लालमोहर उपाध्याय*

पटना शहर ने तीन गुरु साहबों के चरणों की धूल प्राप्त की है । सबसे पहले इसको गुरु नानक देव जी ने अपनी पूर्व दिशा की पहली यात्रा के समय पवित्र किया । यह समय १५०७ ई. के लगभग था । गुरु जी 'पश्चिम दरवाजा' से अन्दर आये और भक्त जैतामल (अभी गुरुद्वारा गाय घाट) के पास ठहरे । यहीं से अपने शिष्य मरदाना जी को (जो भूखा था) एक किमती हीरा देकर बेचने के लिए भेजा । भाई मरदाना जी कपड़ा बाजार, सब्जी बाजार होता हुआ एक जौहरी की दूकान में पहुँचा जिसका नाम सालिस राय था । जिसके नौकर अधरका ने हीरा देखते हुए मालिक सालिस राय से मुलाकात कराई । हीरा कीमती होने के कारण सालिस राय ने उसकी दर्शन भेंट १०० रुपया देकर भाई मरदाना जी को हीरा वापस कर दिया । श्री गुरु नानक देव जी के नाराज होने पर मरदाना पुनः सालिस राय के पास वापस आया । इस उदारता को देखते हुए सालिस राय तथा अधरका ने मरदाना से श्री गुरु नानक देव जी के दर्शन करने की इच्छा जाहिर की और दर्शनोपरान्त श्री गुरु नानक देव जी के वे अनन्य भक्त हो गए । गुरु जी जो अपने निवास स्थान पर पधारने के लिए निमंत्रित किया और सालिस राय के निमंत्रण को स्वीकार करते हुए गुरु जी ऐतिहासिक कथानुसार लगभग चार महीने यहाँ पर ठहरे और सुबह-शाम संगत की उपदेश देते थे । जाते समय इस स्थान को, जो सालिस राय ने धर्म के नाम पर दान दिया था, पूज्य स्थान (संगत) बनाकर सालिस राय को उत्तराधिकारी बनाया।

श्री गुरु तेग बहादर जी (नौवें गुरु) गुरु नानक देव जी के बाद पहले गुरु थे, जिन्होंने पंजाब के बाहर धर्म-प्रचार हेतु यात्रा की । पूर्व की यात्रा के समय गुरु नानक मिशन का प्रचार करते हुए १६६६ ई. के आरम्भ में वे पटना साहब आये । इनके साथ गुरु जी की माता नानकी जी, धर्म-पत्नी माता गुजरी जी तथा उनके भ्राता कृपालचन्द जी तथा दरबारी सिख साथ थे । गुरु जी कुछ समय बड़ी संगत, गाय घाट ठहरने के उपरांत परिवार-सहित सालिस राय जौहरी की संगत में एक जुलूस के रुप में लाये गये । उस समय इस संसद का संचालक उधरका परपोता धनश्याम था ।

गुरु जी कुछ दिन ठहरने के बाद परिवार को यहां छोड़ कर बंगाल तथा आसाम चले गए । मुंगेर जाकर पटना जी संगत के नाम एक हुकुमनामा (संदेश पत्र) जारी किया और परिवार को एक अच्छी हवेली में रखने का आदेश देते हुए संगत को आशीर्वाद दिया । इसी हुकुमनामा में पटना को (गुरु का घर) कहा है ।

श्री गुरु गोबिंद सिंघ जी का जन्म यहीं पटना में पौष सप्तमी संवत १७२३ ई. तदनुसार २२ दिसम्बर, १६६६ ई. को हुआ था ।

श्री गुरु तेग बहादर जी अपनी प्रचार-यात्रा में ढाका में थे जब कि पटना से गोबिंद राय के जन्म का संदेश उनको मिला । गुरु जी ने बहुत खुशियां मनाई तथा दान किया ।

श्री गुरु गोबिंद सिंघ जी ने अपने बचपन के लगभग ७ वर्ष पटना में व्यतीत किये । अपने नन्हें-नन्हें पैरों की अमिट छाप वे इस भूमि पर

*हिन्दी विभाग, श्री गुरु गोबिंद सिंघ जी कॉलेज, पटना साहिब-८०००0८ (बिहार)

छोड़ गये । पटना में पं. शिवदत्त, नवाब रहीम बक्श, पीर अरीफोदीन, सैय्यद भीखन शाह, राजा फतेह चंद मैनी, गुरु जी के खास श्रद्धालुओं में थे।

इस पवित्र जन्म-स्थान की इमारत की सेवा (मरम्मत) पहली बार स्थानीय राजा फतेह चन्द मैनी ने १७२२ संवत में कारवाई थी जब कि गुरु जी का परिवार इस स्थान पर आया था ।

मुल्ला अहमद बाबाहनी (Mullah Ahmed Babahni) १८वीं सदी के अन्त में पटना आये थे जिन्होंने मिरात उल-आहिवाल जहानुमा (Mirat-ul-Ahwal Jahannuma) में इस हरिमंदिर के बारे में नीचे लिखे शब्द अंकित किये हैं :-

गुरु गोबिंद सिंघ जी के जन्म स्थान पर उनके श्रद्धालुओं ने एक शानदार यादगारी इमारत बनायी है जिसका नाम हरिमंदिर रखा है । यह सिखों की शक्ति का केन्द्र बन गया है। इसको 'संगत' भी कहा जाता है । सिख कौम ने इसे अपना तीर्थ बना दिया है जो सिखों के लिए सत्कार तथा नम्रता (श्रद्धा) का प्रतीक है।

चार्ल्स विलकिन्स (जो एक मार्च १७८१ ई. को यहां आये थे) ने इस जन्म-स्थान की इमारत के बारे में ये शब्द अंकित किये हैं :-

'यह सारी इमारत लगभग ४० वर्ग मीटर क्षेत्र में है, जो भूमि की सतह से ६-७ पौढ़ी उंची है । हॉल (कमरा) बीच में है और चार हिस्सों में बंटा हुआ है । यह सारी इमारत लकड़ी की होती हुई भी साफ-सुथरी है । यह इमारत लम्बाई में ज्यादा है और चौडाई में कम है । सारा फर्श दरियों से ढ़का हुआ है । ६-७ पालकी साहेब दीवार के किनारे रचो हुए हैं जिन सब पर धार्मिक कानून की पुस्तक (श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी) सुशोभित है । दीवान पर यूरोपीयन शीशे तथा मुसलमान शाहजादों और हिन्दू देवताओं की तस्वीरें लटकाई हुई हैं । हॉल में एक किनारे में छोटा कमरा सुनहरे कपड़े के साथ सजाया हुआ है । मंजी साहब (पालकी श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी) अच्छी तरह सजाई हुई है जिसके उपर सुनहरी हार पड़ी हुई है । इसके आगे फूलों के गुलदस्ते सजावट के साथ रखे हुए हैं । तीन गोलक रखी हुई है जिसमें यात्री लोग दान की वस्तुएं डालते हैं । धार्मिक पुस्तक (श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी) में से प्रति- दिन कुछ वाणियों का पाठ होता है । इसके सुनहरे अक्षर हैं ।

उपरोक्त कथन पहली इमारत का है जिसको महाराजा रणजीत सिंघ जी ने सन् १८३७ ई. से शुरु कर सन् १८३९ ई. समाप्त किया था । परन्तु इस इमारत के पूरा होने से पहले ही वे संसार छोड़ गये थे ।

सन् १९३४ ई. के भूकम्प के कारण इस इमारत में कुछ दरारें आ गई थीं जिसकी सिख संगत ने मरम्मत कराके नई इमारत बनाने के लिए सोचा जिसका परिणाम यह हुआ कि चारों तरफ से इसके लिए दान आने लगा । जन्म-स्थान के नजदीक वाली आवासीय इमारत की फूलकी स्टेट के राजाओं ने पहले ही बना दिया था जिसका सबूत लगे हुए पत्थरों से मिलता है । इस नई इमारत को बनाने में चीफ खालसा दीवान अमृतसर शिरोमणि कमिटि अमृतसर, अनेक संत महापुरुषों तथा संगत का खास तौर से सहयोग मिला है । १० नवम्बर, १९५४ ई. की कार्तिक पूर्णिमा गुरु नानक देव जी के जन्म दिवस पर इस पांच मंजली इमारत की नींव रखी गई थी । इस काम को शुरु करने की देर थी, सिख जगत से तन मन तथा धन से सेवा होने लगी । कलकत्ता की साध संगत ने ४०००१ रु. का ड्राफ्ट स. सुरजीत सिंघ मजिठिया (उप रक्षा मंत्री जी, उस समय गुरुद्वारा के प्रधान (अध्यक्ष) थे)

के नाम से भेजा । कानपुर की संगत ने २१००० रु. इकट्ठा करके भेजे । पटना तथा बिहार की संगतों ने भी इस शुभ कार्य में अपना बहुत ही सहयोग दिया । सारे हिन्दुस्तान से संत-महापुरुषों तथा संगत-श्रद्धालुओं ने अपना योगदान दिया । इस इमारत पर लगभग २० लाख रुपये खर्च हुए हैं । इसमें संत निश्चल सिंघ जी, यमुना नगर ने अत्यधिक सेवा की थी । इस महान प्रयासों के कारण तीन साल के बाद सन् १९५६ ई. में पौष सुदी सप्तमी श्री गुरु गोबिंद सिंघ जी के प्रकाश दिवस पर इस इमारत का काम समाप्त हुआ । इसके हाल का उद्घाटन महाराजा पटियाला यादविन्दर सिंघ ने १००००० रु. देकर किया ।

सचखंडवासी संत बाबा करतार सिंघ जी (पंजाब) इसके निर्माण में आजीवन कार सेवा द्वारा योगदान देते रहे हैं । इस समय संत बाबा हरवंश सिंघ जी दिल्ली वाले द्वारा कार सेवा हो रही है ।

इस पांच मंजली इमारत के नीचे तहखाना (Under Ground) है । ग्राउन्ड फ्लोर जन्म स्थान में श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी, दशम ग्रंथ साहिब जी, श्री गुरु गोबिंद सिंघ जी शस्त्र, श्री गुरु तेग बहादर जी के खडाउ, दसवें पातशाह का ३०० वर्ष पुराना चोगा, वस्त्र आदि शोभनीय (दर्शनीय) हैं । पहली मंजील में साध संगत की ओर से अखंड पाठ रखे जाते हैं । दूसरी मंजील पर अजायब घर, तीसरी मंजील अमृतपान तथा विवाह (आनंद कारज) की व्यवस्था है, चौथी मंजील में पुरातन हस्तलिपी और पत्थर के छाप की पुरानी बीड़ (श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी की प्रति को) सुरक्षित रखा गया है ।

-गुरुद्वारा गाय घाट साहेब-

गुरुद्वारा गाय घाट साहिब, थाना आलमगंज (पटना) में है । सबसे पहले इस भूमि को श्री गुरु नानक देव जी ने अपनी पूरब यात्रा के समय पवित्र किया था । भक्त जैतामल जी गुरु जी के शिष्य बने और इस जगह का 'संगत' का नाम दिया गया जो बाद में बडी संगत गाय घाट के नाम से विख्यात हुआ । यहीं गुरु नानक देव जी ने हीर देकर भाई मरदाना जी को पटना सिटी के बाजार में भेजा था जिसका जिक्र पहले भी कर चुके हैं । इसके बाद गुरु तेग बहादर जी (नौवें गुरु) अपने पुरब यात्रा के समय परिवार समेत इस जगह आ कर ठहरे । भक्त जैतामल को मुक्ति दी । इसके बाद परिवार समेल सालिस राय जौहरी की संगत (वर्तमान तखत पटना साहिब) में आये । यह घटना सन् १६६६ ई. की है । गुरुद्वारा गाय घाट में से वस्तुएँ गुरु जी की यादगारी हैं :-

१) थड साहेब (जिस पर गुरु जी आकर बैठे थे)
२) हरसिंगार का वृक्ष (जिसके साथ गुरु जी ने घोडा बांघा था),
३) गुरु परिवार की चक्की,
४) खिड़की साहेब ।

यहां श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी का प्रथम प्रकाश पर्व प्रत्येक वर्ष मनाया जाता है ।

-गुरुद्वारा गोबिंद घाट साहेब-

बालक गोबिंद राय ने अपने बचपन के जो चमत्कार पटने की भूमि पर किये थे, वे अपना अमिट छाप छोड़ गये हैं । गोबिंद घाट इन चमत्कारों की अमर याद है । गुरु जी अपने बचपन में अपने साथियों की दो पार्टियां बनाके झूठ-मूठ की लड़ाई करते, किले बनाते, विजय प्राप्त करने के ढंग बताते, विजयी घोषित पार्टी को इनाम देते, ये बस इसी गोबिंद घाट पर गंगा के किनारे करते थे । इसी गोबिंद घाट पर गुरु जी ने पं. शिवदत्त को (जो मूर्ति पूजा का पुजारी था)

मानसिक शान्ति का वरदान देते हुए एक परम प्रभु की पूजा की प्रेरणा दी थी । इसी तट पर गुरु जी ने सोने का अपना कंगन गंगा में फेंका था और मांझी को कंगन निकालने से उसे मना कर दिया था । इस भांति गुरु जी ने माया का त्याग प्रकट किया था । इसी जगह पर एक छोटा गुरुद्वारा है जिसकी वर्तमान प्रबन्धक कमिटी ५० लाख स्कीम के अधीन एक बड़ा गुरुद्वारा बनाने जा रही है, यह तखत साहेब में ४००-५०० गज की दूरी पर है । अभी इसकी सेवा बाबा हरवंश सिंघ जी बाबा लाडी सिंघ करवाने जा रहे हैं ।

-गुरुद्वारा बाल लीला साहेब-

इसे 'मैनी संगत' भी कहा जाता है । यहां पर भी गुरु जी ने बचपन के चमत्कार किए थे । फतहचन्द मैनी एक स्थानीय राजा था जिसकी कोई संतान नहीं थी । गोबिंद राय अपने साथियों के साथ खेलते-खेलते रोजाना इसके महलों में जाते थे । रानी गोबिंद राय जैसा बालक का संकल्प करती हुई प्रभु के आगे रोजाना प्रार्थना करती थी । गोबिंद राय अन्तरयामी एक दिन रानी की गोद में जाकर बैठ गए और मां कह कर पुकारा । रानी तृप्त हुई और धर्म का पुत्र स्वीकार कर लिया । गोबिंद राय को खेलते-खेलते भूख लगी थी और तब रानी ने उबले हुए चने (घुंघनी) तथा पूरी सब बच्चों को खिलाया । धर्म पुत्र बनने के नाते, राजा फतहचन्द मैनी परिवार को हमेशा के लिए अमर दान दिया । आज भी वहां पर जाने पर घुंघनी का प्रसाद मिलता है । यह गुरुद्वारा ऐतिहासिक होते हुए भी प्रबन्धक कमिटी, तखत श्री हरिमन्दिर जी की अधीन नहीं है । इसका प्रबन्ध निर्मल सम्प्रदाय के अधीन है जिसके महंत बाबा ज्ञान सिंघ जी । इस गुरुद्वारा में निम्नांकित वस्तुएं दर्शनीय है :-

१. खीन-खाब जूता जो गुरु जी बाल्यावस्था में पहना करते थे ।

२. करोंधा का वृक्ष (जो बारहो महीना हरा-भरा रहता है) यहां गुरु जी ने दतवन गाड़ दी थी उसी से यह वृक्ष हुआ है ।

-गुरुद्वारा गुरु का बाग-

गुरुद्वारा (गुरु का बाग) पटना साहेब से लगभग दो मील की दूरी पर है । यह स्थानीय नवाब रहीम बक्श व करीम बक्श दो भाईयों का सूखा हुआ बगीचा था । गुरु तेग बहादर जी ने आसाम से वापस लौटते हुए इस बाग में अपना डेरा डाला था । डेरा डालते ही सुखा हुआ बाग हरा-भरा हो गया । दोनों भाईयों को इसकी सूचना मिली कि किसी संत महापुरुष के आने पर बाग हरा-भरा हो गया है । वे अपने दरबारियों के साथ वहां पहुँचे । गुरु जी ने तीन बार पूछा, कि बाग आपका है ? तब उन्होंने गुरु के नाम पर यह बाग दान देते हुए इसकी चारदीवारी अपने द्वारा कराने का संकल्प किया ।

वर्तमान प्रबन्धक कमिटी ने वहां ५० हजार रूपये खर्च कर इमारत तैयार की है । इस गुरुद्वारे को मेन रोड से भी (एक लिंक रोड) जोड़ने का काम पूरा हो चुका है । इस बाग में आम, अमरुद, केला, बड़हर आदि के वृक्ष है । समय-समय पर संगत की ओर से और भी पौधे लगाये जाते हैं । हर माह की सुदी सप्तमी को स्नान करने से मनोकामना पूरी होती है । इस जगह पर ये वस्तुएं दर्शनीय हैं :-

१. थडा साहेब (जहां गुरु जी विराजमान थे),

२. नीम का वृक्ष (जो गुरु जी के दतवन से बड़ा हुआ है)

३. कुआं (जिसमें से एक साधू का कमडल और आसन निकाल कर गुरु जी ने उसके भ्रम की निवृत्ति की थी । यहां पर बैसाख सुदी सप्तमी को

हर वर्ष बड़े धूम-धाम से गुरु पर्व मनाया जाता है। इस पर्व का विशेष महत्व यह है कि इस दिन बाल गोबिंद राय की अपने पिता गुरु तेग बहादर जी से पहली बार मुलाकात हुई बताई जाती है ।

-गुरुद्वारा हांडी साहेब-

गुरुद्वारा हांडी साहेब तखत पटना साहेब से लगभग २० किलोमीटर की दूरी पर दानापुर में स्थित है । गुरु जी ने अपने बचपन के लगभग ७ वर्ष पटना में बिताकर पंजाब जाते समय पहला पड़ाव दानापुर में किया था । यहां पर एक वृद्ध माई (जिसका नाम जमुना देवी बताया जाता है) के छोटे से घर को पवित्र किया था । जमुना देवी ने गुरु जी की आने की याद में खिचड़ी प्यार से बना रखी थी, परन्तु 'संगत' अधिक होने के कारण माई ने घबड़ा कर प्रभु के आगे लाज रखने की प्रार्थना की । प्रभु की कृपा से सभी लोगों के खिचड़ी खाने पर भी खत्म नहीं हुई थी । यह सब प्रभु की कृपा है और गोबिंद राय के प्रति श्रद्धा का परिणाम था । यह घर अभी तक गुरु जी की याद दिला रहा है । यहां भी साल में एक बार वार्षिक सालाना उत्सव मनाया जाता है । अभी यहां पर गुरुद्वारा की नई इमारत संत बाबा हरवंश सिंघ जी ने संगत के सहयोग से बनवाई है ।

तखत हरिमन्दिर के इस पवित्र जन्म-स्थान में निम्नांकित वस्तुएं दर्शनीय हैं :-

१. श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी (बड़ा साहेब) भी कहा जाता है जिस पर गुरु गोबिंद सिंघ जी महाराज ने तीर की नोंक से केशर के साथ मूल-मंत्र लिखा था । इसके दर्शन गुरु पर्व, संक्रान्ति आदि दिनों में करवाये जाते हैं ।

२. छवि साहब-श्री गुरु गोबिंद सिंघ जी महाराज का युवावस्था आयल पेन्ट से तैयार किया हुआ एक चित्र है ।

३. पंगुउा साहेब चार पाव का (छोटा झूला) अभी सोने की प्लेटों से मढ़ा हुआ है और जिस पर गुरु जी बचपन में बैठा करते थे ।

४. छोटी सेफ गुरु जी की छोटी तलवार जो बचपन में पहना करते थे ।

५. गुरु जी के गुलेल की गोली, जिससे घड़े फोड़ा करते थे ।

६. गुरु जी बचपन के चार तीर जिससे घड़े तोड़ा करे थे ।

७. गुरु महाराज की लोहे की छोटी चकरी जो अपने केसों में धारण करते थे ।

८. लोहे की खंडा जो गुरु जी दस्तार में सजाया करते थे ।

९. गुरु जी का छोटा बघनख खंजर जो कमर-कसा में धारण किया करते थे ।

१०. गुरु जी का (चन्दन की लकड़ी का) कंघा जिससे केश साफ किया करते थे ।

११. गुरु जी के लोहे के दो चक्र जो दस्तार में सजाया करते थे ।

१२. गुरु जी को लिए हाथी दांत की बनाई खड़ाऊँ।

१३. गुरु तेग बहादर जी की संदल की लकड़ी के खड़ाऊं का एक जोडा ।

१४. भगत कबीर जी की खड़ी जिससे कपड़ा बुना करते थे ।

१५. श्री गुरु तेग बहादर साहेब, श्री गुरु गोबिंद सिंघ, माता सुन्दरी जी के हुकुमनामे की एक पुस्तक ।

१६. गुरु जी का ३०० वर्ष पुराना चोला (चोंगा)।

१७. माता गुजरी का कुआं ।

१८. एक इंच साइज में श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी की छोटी बीड़ ।

१९. निशान साहेब, ८० फीट लम्बी साल की लकड़ी जो महाराजा नेपाल ने दी थी जो अभी खत्म जो चुकी है । **

गांव से गोदावरी तक

-स. कुलप्रकाश सिंघ लिखारी*

इतिहास बहुत सारी बातों को अपने सीने में समाये रखता है । कुछ बातें इतिहास की अनूठी तथा अद्वितीय होती है । इतिहास को अपने कार्यों से जिन हस्तीयों ने बदला है, उनमें अग्रक्रम में सिखों के दसवें गुरु श्री गुरु गोबिंद सिंघ जी भी है । आप जी का संपूर्ण जीवन शौर्यता तथा बलिदान से भरा हूआ है । शूरता तथा बलिदान भी अद्वितीय जिसका इतिहास में कोई सानी नहीं है । मैथिली-शरण गुप्त शहादत के बारे में इस तरह से लिखते हैं :-

क्या चिंता यदि अस्त हो गया तेग बहादर रुपी चंद्र ।
देखो गुरु गोबिंद सिंघ दिवाकर उदित हुआ है निर्तंद ।
सिख सिंह के भाग्य विधाता निर्माता थे गुरु गोबिंद ।
जो दे गये वंश तक की बलि वे दाता थे गुरु गोबिंद ।'

जब श्री गुरु तेग बहादर जी पूर्व की यात्रा के समय पटना साहिब पहूँचे तथा अपने परीवार को यहीं पर छोड़कर बंगाल, आसाम की ओर प्रचार हित गये । गुरु जी जब ढाका बंगाल में थे उन्हें गोबिंद राय के जन्म की वार्ता पता चली । श्री गुरु तेग बहादर जी ने अपने हुकमनामों में पटना का उल्लेख 'गुरु का घर है' इस तरह से किया है । पटना शहर की गलीयों में गोबिंद राय ने अपने जीवन के सात वर्ष व्यतीत किये । इस जगह गुरु साहिब जी ने अपनी बाललीला दिखाई।

गुरु गोबिंद सिंघ जी जन्म २२ डिसेंबर १६६६ को हुआ । जब इस बात की खबर गुरु तेग बहादर जी को मिली तो उन्होंने हुकमनामा भेजा । 'गोबिंद दास दी बधाई उपर जो संगत खरच किया है, गुरु की दरगाह थाए पया, ते रुजगार दी बरकत' का आर्शिवाद दिया तथा सिरोपा भेजा (हुकमनामा नंबर २१ डॉ. गंडा सिंघ)

पटना शहर में गंगा किनारे बना गोबिंद घाट गुरु साहिब जी की याद दिलाता है । इसे कंगन घाट नाम से भी जाना जाता है । एक बार की बात है, गुरु गोबिंद सिंघ जी ने सोने का कंगन नदी में फेंक दिया । जब मछुआरों ने असली जगह के बारे पूछा तब उन्होंने दुसरा कंगन भी वहीं फेंक दिया । कंगन को खोजने के लिए जब मछुआरों ने नदी में डूबकी लगाई तब वहाँ पर उन्हें अनगिनत कंगन दिखाई दिये । यही वह किनारा है जहां पंडित शिवदत्त को गुरु गोबिंद सिंघ जी ने अलौकिक दर्शन दिया ।

पटना से पंजाब की ओर रवाना होने से संबंधित गुरुद्वारा हांडी साहिब है । यह गुरुद्वारा दाना पुर में है तथा पटना से २४ किलोमीटर की दूरी पर है । एक बुढी माता थी । जब उसे पता लगा कि गुरु गोबिंद सिंघ जी आ रहे हैं तथा रात के वक्त उसके ही घर विश्राम करने वाले हैं । बूढी माता ने गुरु साहिब के लिए खिचडी पकाई। लेकिन जब उसने देखा कि साथ में बहूत सारे लोग भी है । तो वह घबरा गई । उस बूढी माता ने प्रभू परमात्मा के आगे हाथ जोडकर अरदास की । उस बूढी माता के उपर बखशीश हुई । वह खिचडी सभी लोगों ने खाने बाद भी खत्म नहीं हुई । इस याद में गुरुद्वारा हांडी साहिब स्थापित है ।

आनंदपुर साहिब आगमन :-

श्री गुरु तेग बहादुर जी ने ई.स.१६६४ में कहिलूर रियासत के राजा से माखोवाल ग्राम

*सेक्टर नं.-११, प्लॉट नं.-२०, अबचलनगर कॉलोनी गोबिंद बाग, नांदेड

की जमीन खरीदकर आनंदपुर साहिब बसाया था । श्री गुरु तेग बहादर जी ने पूर्व की यात्रा के तत्पश्चात आनंदपुर साहिब में तीन साल रहे । काश्मीरी पंडितों को बचाने के लिए ई.स.१६७५ में दिल्ली अपना बलिदान दे दिया । श्री गुरु तेग बहादर जी के पश्चात आनंदपुर साहिब में गुरु गोबिंद सिंघ जी को गुरुता प्राप्त हुई । यही पर आज कल गुरुद्वारा दमदमा साहिब स्थित है । आनंदपुर साहिब के जंगलो में सतिगुरु जी ने जंग की तैयारी की । गुरु गोबिंद सिंघ जी ने ई. स.१६८२ में एक नगारा तयार करवाया जिसका नाम 'रणजीत नगारा' रखा । कहीनूर रियासत का राजा भीमचंद था । उसके पुरोहीत का नाम इतिहास में परमानंद आता है । जब उसने देखा आनंदपुर साहिब की धरती पर सिखी प्रफुल्लित हो रही है । तब उसने भीमचंद के कान भरना शुरु कर दिया । भीमचंद को रणजीत नगारे की चोट चूभने लगी थी । गुरु घर में भेंट कि हुई वस्तूयें जैसे की किमती शामियाने, परसादी हाथी, पंज शस्त्र से भी उसका मन कलूषित हो गया था।

१५ अप्रैल ई.स.१६८७ को पांऊटा साहिब से ६ मील दूरी पर स्थित भंगाणी के स्थान पर जिसमें पहाडी राजाओं के बीच जंग हुई । जिसमें पहाडी राजाओं का बडी मूंह की खानी पडी । आक्टोबर १६८७ ई. को गुरु साहिबान फिर से आनंदपुर साहिब आ गये । गुरु साहिब ने जीत की खूशी में किला आनंदगड बनवाया । श्री आनंदपुर साहिब की मजबूती के लिए तीन और किले लोहगड, केसगड तथा फतेहगड का निर्माण किया ।

३० मार्च ई.स. १६९९ (वैसाखी वाला दिन) आनंदपुर साहिब के इतिहास यादगार दिन है । यही पर गुरु साहिब ने मरी हुई रुहों को जीवंत करने के लिए खालसा पंथ की स्थापना की । *'नीचहु उच करे मेरा गोबिंद'* इस महावाक अनुसार आपने खंडे-बाटे के अमृत की दिक्षा देकर समाज के सभी वर्गों को सम्मानजनक जीने का मर्ग बतलाया ।

ई.स. १७०१ से १७०४ तक हिन्दू राजाओं ने तथा मुगल हुकुमत ने बहोत बार श्री आनंदपुर साहिब पर आक्रमण किया । परंतु हर वक्त मूँह की खानी पड़ी । ई.स.१७०४ में आनंद पुर साहिब पर घेरा डाला गया । लगभग सात महीने घेरा रहा । हिंदूओं ने गाय तथा मुगलों ने कुराण की कसम खाकर गुरु जी को कहा आप आनंद पुर साहिब छोड़ दो, हम कुछ नहीं करेंगे। परंतू इन जामिलों ने इन कसमों को भूलाकर २० दिसंबर १७०४ की रात को जब गुरु साहिबान संगत को लेकर किरतपुर की ओर जा रहे थे तभी हमला कर दिया । गुरु साहिब जी ने प्रतिकार करते हुए तथा बलिदान देते हुए दिने ग्राम पहूँचे। बाद में पहाडी राजाओं ने तथा मुगलों ने आनंदपुर साहिब नष्ट कर दिया ।

अबचल नगर गोबिंद गुरु का :-

अजमेर, बुहाणपुर, अकोला मार्ग से होते ई.स. १७०७ में गुरु गोबिंद सिंघ जी नांदेड पहूँचे । गोदावरी का रमणिक किनारा देखते हुए यही ठहरने का मन बना लिया । नांदेड बहोत छोटा शहर हुआ करता था । श्री गुरु गोबिंद सिंघ जी सर्वप्रथम ब्राह्मणवाडा नामक ग्राम में रुके । यही आपने बहादुर शाह के भ्रम को तोडा । इसी स्थान पर गुरुद्वारा हीरा घाट साहिब सुशोभित है । इसी नांदेड की भुमी पर माधवदास बैरागी को धर्म के प्रति जागृत किया । तथा अमृत दिक्षा देकर पंजाब की ओर रवाना किया । नांदेड में ही संध्या समय दो पठाणों ने गुरु साहिब के ऊपर हमला किया । कुछ दिन पश्चात अपना अंतिम

समय करीब जान कर गुरु गोबिंद सिंघ जी ने भाई दया सिंघ जी को गुरु ग्रंथ साहिब जी को लाने के लिए कहा ।

श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी की परिक्रमा की तथा पांच पैसे और नारीयल गुरु ग्रंथ साहिब जी के सामने रखा मत्था टेका और आज्ञा दी -

'आगिआ भई अकाल की
तबै चलायो पंथ ।
सभ सिखन को हुकम है
गुरु मानियो ग्रंथ ।'

आदि श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी को जुगो-जुग अटल गुरुतागद्दी प्रदान की । तब यह हुकमनामा आया :-

सूही महला ५ ।।
अबिचल नगरु गोबिंद गुरु का
नामु जपत सुखु पाइआ राम ।।
मन इछे सेई फल पाये
करतै आपि वसाइआ राम ।।

(पृ.७८३)

सचखंड पियाना :-

कार्तिक सूदी पंचमी सम्वत १७६५ के दिन गुरु गोबिंद सिंघ जी ने सचखंड गमन किया तथा आदेश दिया कोई भी व्यक्ति शोक न मानये तथा कीर्तन करें । इसी स्थान पर सिखों का चौथा तखत सुशोभित है और यह स्थान तखत सचखंड श्री हजूर साहिब नाम से दुनिया में प्रसिद्ध है । तखत साहिब में ऐसा लगता है मानो गुरु साहिबान विराजमान है तथा संगत को दर्शन दे रहे हैं । तखत सचखंड श्री हजूर साहिब सिखों को सदैव मार्गदर्शन करता रहा है और रहेगा ।

**

- पढ़ो और सोचो -

यदि हमें अपने सतगुरु जी की प्रसन्नता व कृपा प्राप्त करना है तो इसका सभसे सरल मार्ग यह है कि हम गुरु जी की आज्ञा माने और गुरु जी की आज्ञा है 'बिना शस्त्र केसं न देहु दीदारे' इसलिए गुरु जी की मोहर केसों की बेअदबी कभी ना करें और पांच ककारों सहित रहें, साथ शस्त्र भी रखें । क्या हम ऐसा कर रहे है ?

भगत तेर मनि भावदे.....-२

-रमेश सिंघ जमशेदपुर*

गुरु नानक देव जी ने अपने प्रचार दौरों के समय भारत के विभिन्न क्षेत्रों में रहने वाले प्रेमाभक्ति में लीन संतजनों की वाणी एकत्र की और कुछ वाणी उनके बाद के गुरुओं ने कालांतर में गुरुओं की वाणी व इस वाणी का संकलन व संपादन किया पंचम गुरु, गुरु अरजन देव जी ने 'आदि ग्रंथ' के रुप में तथा इस पूर्णता प्रदान की एवं गुरु घोषित किया गुरु गोबिंद सिंघ जी ने । श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी में प्रभु प्राप्ति की जो विधि समझाई गई है वह है - ज्ञान, ध्यान व सुमिरन जुगति । जब हम गुरु की वाणी को ध्यान से सुन कर उसका आत्म-मंथन करते हैं, तो समझ (ज्ञान प्राप्ति) आती है प्रभु के खेल (System) की, जिसमें एक ओर तो मायाजाल है जिसमें जीव अज्ञानता के कारण स्वतः फंस जाता है और दुख का भागी बनता है, तो दूसरी ओर है गुरु की शिक्षा, जिस पर चल कर इस माया जाल से बचा जा सकता है । गुरु उपदेश का निरंतर स्मरण (सुमिरन) - अर्थात् इसे सामने रखकर जो अपना जीवन-महल उसारेगा, वह प्रभु मार्ग पर अग्रसर होने में सक्षम हो जायेगा । सारे भक्तजनों का जीवन इस तथ्य का साक्षी है कि उन्होंने प्रभु-प्रेम और प्रभु प्रेम का अर्थ है प्रभु के उपदेश से प्रेम, प्रभु की आज्ञा को सर्वोपरि मानना और उस पर अमल करना, को जीवन का आधार बना कर तमाम दुःखों तकलीफों और आर्थिक, सामाजिक चुनौतियों के बावजूद हर हाल में सुख, शांति, सहज, आनंद के साथ जीना सीख लिया और अपने जीवन द्वारा हमारे सामने उदाहरण प्रस्तुत किया जिसका अनुसरण कर हम भी अपने जीवन को सुखमय बना सकते हैं ।

आईये, भक्त नामदेव जी की एक रचना (शब्द), जो गुरु ग्रंथ साहिब जी में दर्ज है, के विचार द्वारा देखें कि कैसे उन्होंने एक पूर्णतः प्रतिकूल परिस्थिति को गुरु उपदेश (प्रभु-प्रेम) द्वारा पूर्णतः अनुकूल बना लिया और बड़े ही सहज व आनंद भाव से उसमें से पार हो गये । नामदेव जी लिखते हैं (यह शब्द मुख्यतः फारसी भाषा में है) :-

'हले यारां हले यारां खुसिखबरी ।।
बलि बलि जांउ हउ बलि बलि जांउ ।।
नीकी तेरी बिगारी आले तेरा नाउ ।। रहाउ ।।
कुजा आमद कुजा रफती कुजा मेरवी ।।
द्वारिका नगरी रासि बुगोई ।।१।।
खूब तेरी पगरी मीठे तेरे बोल ।।
द्वारिका नगरी काहे के मगोल ।।२।।
चंदी हजार आलम एकल खानां ।।
हम चिनी पातिसाह सांवले बरनां ।।३।।
असपति गजपति नरह नरिंद ।।
नामे के स्वामी मीर मुकंद ।।४।।....

(पृ.७२७)

कहते हैं कि नामदेव जी एक बार कहीं जाने के लिए घर से निकले तो मन में यह इच्छा थी कि शरीर में बेहद थकान के कारण यदि कोई सवारी मिल जाती तो अच्छा होता । बाहर निकल कर जब सवारी की तलाश में उन्होंने नजरें दौड़ाई तो वे विपरीत दिशा से आ रहे एक मुगल पठान से चार हो गई, जिसके पास गाय का एक नवजात

*सी-१३१, सोनारी (वेस्ट), जमशेदपुर - ८३१०११ (झारखंड)

बछड़ा भी था । जैसे ही पठान ने उन्हें देखा, पहले तो खूब गालियां दी, फिर पास बुलाकर कहा, इस बछड़े को अपने कंधे पर उठाकर, मेरे साथ चलो (मुगल साम्राज्य होने के कारण गैर मुस्लिमों को पकड़ कर उनसे बेगार कराना और उनका अपमान करना, उन दिनों आम बात थी) । इस प्रकार नामदेव जी, जो खुद थके हुए थे और सवारी की तलाश में थे को खुद सवारी बनना पड़ा और गंतव्य स्थान की विपरीत दिशा में जाना पड़ा । बेगार करनी पड़ी और ऊपर से अपशब्दों के तीखे बाण भी लग रहे थे । हम सोच सकते हैं कि यदि हमारे साथ ऐसा कुछ घट जाये तो हमारी मनःस्थिति क्या होगी । भले ही हम मजबूरी से कुछ न बोले पर अंदर तो मन खौलता रहेगा और ऐसा करने वाले को जम कर कोसता रहेगा। साथ ही, प्रभु द्वारा मदद न करने, अन्याय होता देख चुप रहने और भक्ति करने वाले के साथ ऐसा दुरव्यवहार सहन करने के लिए प्रभु से घोर शिकायतें भी करेगा । पर प्रतिकूल परि-स्थितियों को भी प्रभु की आज्ञा मान, प्रभु-प्रेम में उन्हें सहर्ष स्वीकार करते हुए उस दुःख की घड़ी को आनंद में बदल लेना, यह प्रभु-प्रेम से ओत-प्रोत और सब में एक प्रभु को देख पाने की एक सच्चे भक्त की भक्ति का चमत्कार है, और यही चमत्कार नामदेव जी ने कर दिखाया जो उनके इस विचाराधीन शब्द में स्पष्टतः परिलक्षित है।)

नामदेव जी प्रभु को संबोधन करते हुए कहते हैं, अरे मेरे यार ! मेरे साजन ! मेरे मित्र ! अपनी प्रसन्नता की खबर दो, अपना हाल-चाल बताओ (How do you do?) मैं तुम्हें मिलकर, बहुत प्रसन्न हूँ, तुम पर कुर्बान जाता हूँ, तुम्हारी बेगार मुझे बहुत प्रिय है । तुम्हारा नाम महान है। तुम कहां से आ रहे हो, कहां गये थे और इस वक्त किधर जा रहे हो । यह पवित्र द्वारिका नगरी है, यहां कोई झूठ नहीं बोलता, अतः सच-सच बताना । तुम्हारी पगड़ी बहुत सुन्दर है और तुम्हारे वचन बहुत मधुर है (और उधर से गालियां आ रही थीं) पर द्वारिका तो कान्हा की नगरी है, यहां किसी मुगल का क्या काम हो सकता है ? तुम तो प्रभु का ही रुप हो । इन हजारों भवनों के तुम ही एक मालिक हो, तुम उसी सांवले कृष्ण-कन्हैया का रुप हो जो द्वारिका का राजा था । ऐ मेरे नायक और मुक्ति दाता ! तूंही अश्वपति सूरज हो, तूंही गजपति इंद्र हो और तूंही नरपति (नरह नरिंद) ब्रह्मा हो।

नामदेव जी का यह शब्द हमें विपरीत परिस्थितियों को भी गुरु के उपदेश को साक्षी बना कर, उन्हें अपने अनु कूल बनाने की विधि सिखाता है । इसमें निहित गुरु-शिक्षा को नोट करने की कोशिश करें ।

१) सब मनुष्यों को प्रभु का रुप जानें ।

२) हमारे लिए गुरु का उपदेश ही प्रभु तक पहुंचने का साधन है । इस पर अमल द्वारा ही हम लक्ष्य की प्राप्ति कर सकते हैं ।

३) गुरु के उपदेश से प्यार करें और उसे अपना जीवन बनायें । यही गुरु प्रभु से प्यार करना है ।

४) प्रभु से प्यार करने पर हमारे अंदर प्रभु की शक्ति पैदा हो जाती है ।

५) विपरीत परिस्थितियां भी प्रभु की देन है, इन्हें भी प्रभु का प्रसाद मानकर, ग्रहण करना चाहिये।

६) प्रतिकूल हालात (प्रभु का प्रसाद होने के कारण) हमें धैर्य (patience), सहन-शक्ति (tolerance), रजा में राजी रहना (acceptance), दया करना (compassion), माफ करना (forgiveness), आज्ञाकारी बनना (obedience)..... सिखाते हैं ।

७) प्रभु हमारे माता-पिता हैं, वे चाहते हैं कि उनके बच्चों में सदगुण पैदा हों, वे सदाचारी बनें, इसलिए

हमारे हित के लिए वे प्रतिकूल हालात पैदा कर देते हैं ।

८) गुण सदैव सुख-शांति प्रदान करते हैं और हमारे अवगुण ही हमारे दुःखों का कारण हैं ।

९) प्रभु सत्य के स्तोत्र हैं, समस्त गुणों के सागर हैं, इसलिए वो सुख सागर हैं, परमानंद हैं, प्यार से भरपूर हैं, शांति और सहज के दाता हैं ।

१०) प्रभु में कोई अवगुण नहीं, इसलिए प्रभु को कोई दुःख नहीं ।

११) जैसे-जैसे हम अवगुणों का त्याग कर गुणों को अपनाते जायेंगे, हमारे दुःखों का अंत होना शुरु हो जायेगा और हमारे अंदर सुख-शांति का संचार होने लगेगा ।

१२) हमारे इर्द-गिर्द जो भी हो रहा है, प्रभु के बनाये system (कानून) के तहत हो रहा है । इस system में एक रास्ता माया का है तो दूसरा गुरु उपदेश का । प्रभु ने मुनष्य-मात्र को यह आजादी दी है कि वह इनमें से कोई भी राह अपने लिए चुन सकता है ।

१३) माया का रास्ता चुनने वाला जीव, समस्त दुनियावी पदार्थों को पाकर भी माया जाल का कैदी होने के कारण सदैव दुःखी जीवन व्यतीत करता है क्यों कि माया अवगुणों की जननी है । वहीं दूसरी ओर, गुरु उपदेश का धारणी दुनियावी सुख-सुविधाओं से वंचित होने के बावजूद मन पर राज्य करता है और सदगुणों से भर जाता है।

१४) गुरु मार्ग पर चलने वाला मन में कोई शिकायत नहीं पनपते देता । वह हर हाल में, हर काल में, हर देश में, हर वेश में नित्यप्रति प्रभु का धन्यवाद करता है ।

१५) जहां शिकायत है वहां दुःख है, जहां शुक्रिया है वहां सुख है । इसीलिए किसी ने क्या खूब कहा है - 'हर हाल में दाता का जो शुक्र मनाते हैं। उनके घर खुशियों की होती बरसाते हैं ।'

गुरु के उपदेश में यह शक्ति है कि वह इंसान की सोच को पूरी तरह बदल कर उसे एक पल में देवता बना सकता है जैसा कि नामदेव जी ने कहा है -

'नर ते सुर होइ जात निमख मै
सतिगुर बुधि सिखलाई ।।
नर ते उपजि सुरग को जीतिओ
सो अवखध मै पाई ।।'

(पृ.८७३)

तथा भक्त रामानंद जी कथन भी इसी बात की पुष्टि करता है :-

'सतिगुर मै बलिहारी तोर ।।
जिनि सकल बिकल भ्रम काटे मोर ।।'

(पृ.११९५)

अर्थात-मैं अपने गुरु प्रभु पर बलिहार जाता हूँ जिसके उपदेश ने मेरे मन से सारे भ्रम दूर कर दिये हैं (माया का काम ही है हमें भ्रम जाल में फंसाना), अब मुझे हर तरफ प्रभु की ही लीला दिखाई देती है ।

भक्तजनों ने प्रभु के उपदेशों को अपने जीवन में ढाल कर तमाम विपरीत परिस्थितियों को अपने अनुकूल बना कर दुःख को सुख में तबदील कर लिया तथा इस परक्रिया में हमारे लिए वो मापदंड तैयार कर दिये जिसको अपना कर कोई भी दुःखी जीव सुखी हो सकता है । ऐसे भक्तजनों को प्यार करते हुए, उन्हें अपने श्रद्धा-सुमन अर्पित करते हुए गुरु नानक देव जी ने कहा था :-

'भगत तेरै मनि भावदे
दरि सोहनि कीरति गावदे ।।'

(पृ.४६८)

(प्रभु ! तुम्हें अपने भक्तजन बहुत प्रिय हैं और वे तुम्हारे दर पर बैठे तुम्हारी कीर्ति गाते हुए बहुत अच्छे लगते हैं ।)

**

ENGLISH SECTION

GOLDEN THOUGHT FOR THE MONTH

ਖਾਕੁ ਸੰਤਨ ਕੀ ਦੇਹੁ ਪਿਆਰੇ ॥
ਆਇ ਪਇਆ ਹਰਿ ਤੇਰੈ ਦੁਆਰੇ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੯੮)

Bless me with the dust of Saint's feet,
O' Beloved (Lord).
I have come and lie prostate at your gate,
O' Lord.

'Guru-Ta-Gaddi'

-Daljeet Kaur Matharoo,
P.R.O.-Gurdwara Sachkhand
Board, Nanded

300 years of Guru-Ta-Gaddi celebration was indeed the most important and epochal event for any sikh in the world. I think, no other event in sikh history after Guru-Ta-Gaddi in October 17 08 was as important and celebrated with such grandeur and such feelings as this one.

Blessed is Takhat Sachkhand Sri Hazur Abchal Nagar Sahib which became the resting place of our tenth Guru. Blessed even more because this was the place where our present Guru, Guru Granth Sahib Ji was given Eternal Guruship. Such is the importance and sacredness of this place and it rightly deserved the celebration of Guru-Ta-Gaddi on such a massive scale.

The preparations for this event started way back in 2003 due to the will and support of our able Prime Minister Dr. Manmohan Singhji. Rupees 2800 crores were sanctioned under JNNURM out of which 733 crores were earmarked for Guru-Ta-Gaddi celebrations which had three components; Gurudwara area development, City infrastructure development and Event infrastructure development and rupees 2081 crores were sanctioned for Nanded redevelopment. But Nanded truly owes its importance to our great historical Gurudwara.

A person was required who had the qualities to handle such huge amount of money for the improvement of the Gurudwara, as well as be a good administrator. What better choice than Mr. Devinderpal singh, who is a banker par excellence. His services for a noble cause were requisitioned by Dr. P.S. Pashricha and Mr. D.P. Singh readily took charge as Superintendent Gurudwara Sachkhand Board, Nanded, on deputation from Punjab & Sind Bank on 23 rd May 2006 after relinquishing charge as Sr. Zonal Manager, Rajasthan zone.

The responsibility was a challenge, as he came from a different background altogether and now had to serve in a religious place and that too in preparation for an event of this magnitude and order. He naver, even in his wildest of dreams, could have imagined a thing like this to happen to him. But he was the chosen one. He accepted the challenge and started work right away. He became the

trusted lieutenant of Dr. Pasricha and both in tandem started elaborate preparations for the event. Dr Pasricha would plan things and Mr. D.P. Singh executed them on the field at Nanded and the result is the transformation of Gurudwara and the surrounding area into what it is today.

The transformation was not only with regard to the outer visible structures alone but was also in respect of the intangible change in the management of the Gurudwara as well.

Mr D.P. Singh, a stern administrator and a strict disciplinarian himself, was successful in bringing about a drastic change in the administration of the Gurudwara by effecting a change in the system and the procedure for internal control. A trainer himself, he was successful in bringing about a change in the attitude of the employees, infusing a lot of professionalism in their behavior.

His job was challenging as his work involved personal risk at times, when he had to face the wrath of the dislocated people who were displaced from their homes in connection with the redevelopment of the Gurudwara area. At times, people attacked him in connection with the religious sentiments being hurt when old structures in the Gurudwara premises had to be demolished. But he continued to serve the Lord undauntingly, who alone gave him the required strength.

His reply to the question as to what kept him going despite all the odds was that he was chosen by the Lord to serve for an event of an international level. Our tenth Guru had sacrificed everything for the cause of Dharma or righteousness and this inspired him to work incessantly with cent percent involvement and dedication.

As an administrator and a banker he attempted to do the work assigned to him to the best of his ability and yes he was able to deliver positively as we could see from the huge success of Guru-Ta-Gaddi celebrations.

Read & Think

From the mouth every one repeats God's Name, but only a few enshrine it in mind, with in whose heart dwells the Lord they alone obtain deliverance and amancipation.

TERCENTENARY CELEBRATION SERIES :

CONTRIBUTION OF VARIOUS GOVERNMENT DEPARTMENTS TO THE GURU-TA-GADDI CELEBRATIONS, ROLE OF COLLECTORATE NANDED

-Daljeet Kaur Matharoo,
P.R.O.-Gurdwara Sachkhand Board, Nanded

The 300th celebration of Guru-Ta-Gaddi lived up to the prime tenet of Sikhism that of unifying mankind which was also the main doctrine preached by our Gurus and is also contained in our eternal Guru Granth Sahib Ji.

This was evident in the first instance in the Jagruti Yatra which toured the entire country evoking unprecedented response not only from the Sikhs but by the people of other communities as well. The continuation of the same sentiment was felt during the celebration of the event in Oct.-Nov. 2008 in Nanded where the entire people geared up for the celebrations. It was a delight to see people of all religions participating with equal reverence and devotion.

What generated this festive mood and feeling among the people of Nanded needs to be understood. The preparations for Guru-Ta-Gaddi started way back in 2003 when people hardly knew what it was all about. The momentum gathered as things gradually unfolded. Thanks to Guru-Ta-Gaddi celebrations that Nanded got a face lift and it was transformed from a sleepy town to a buzzing city in a short span of three years.

This transformation was the result of the plan to celebrate 300 years of Guru-Ta-Gaddi in line with the celebration of the creation of Khalsa Panth in 1999 at Anandpur Sahib. The celebrations were initially planned by the then Chairman of the Gurudwara Mr. Buta Singh, Member Administrative Committee Mr. Laddu Singh Mahajan, Collector Mr. UPS Madan and the then Mayor Mr. Om Prakash Pokarna who kick started the process.

But the real action took place between 2005 and 2008 when Nanded redevelopment was being considered along with the Guru-Ta-Gaddi celebrations so that the city became capable of hosting an event like this with proper infrastructure in place.

All this was not easy. It required a lot pursuance and dedicated effort to do things on such a massive scale in a small town of less than six lac population. But it did happen when the collector, Mr. Radhesham Mopalwar came on the scene and took the reigns of the already initiated process in his own hands in March 2005. The entire process was now in the hands of the most appropriate person who had

the will and the capability to do the proposed work. In fact he did things much beyond what was expected of him.

The initial project for Guru-Ta-Gaddi was sanctioned on 22 Feb. 2005 wherein 817 crores were provided for the city. The period from Feb. 2005 to July 2006 was a period of intense deliberations but nothing tangible came out until 31 July 2006, when the agreement for putting Nanded under JNNURM was signed. This transformed the entire planning process and gave an altogether different dimension to the celebrations. Rupees 2800 crores were sanctioned under JNNURM package of which 733 crores were ear marked for the Guru-Ta-Gaddi celebrations and 2081 crores for Nanded redevelopment.

The criteria for inclusion of a city in JNNURM initially was that it should be a state capital or a city of 10 lac population. Nanded did not fit in both. But by the end of December 2005 a new criterion for inclusion of a town in JNNURM was added, wherein places of historical and cultural importance were put under it. On this basis Nanded was included in JNNURM which had an inbuilt vision of 20 years for the creation of infrastructure based on the projection of the then population.

The Collector Mr. Mopalwar at that time held the charge of the Municipal Commissioner of Nanded as well. He was mainly instrumental in writing the city development plan with the aid of Fortress Co. (consultants for city development) and presenting it to the Govt. of India.

It was indeed a formidable task to hold the charge of a collector, the municipal commissioner and at the same time conceptualize, plan and execute the entire process practically to witness the transformation of the city as it was planned. This onerous task required fiery zeal and enthusiasm which was amply displayed by our able collector Mr. Mopalwar. To be discharging the duties with the same zeal through out, in fact enhancing it as the event drew nearer is not an easy task. But Mr. Mopalwar is made of a different mettle.

The sagacity he displayed in negotiations with the dislocated people prior to the acquisition of their properties and clinching the issue of acquiring their homes around the Gurudwara was remarkable. Of course it was a concerted effort on the part of many people, but being the chief executive officer of the District, the onus rested on him to initiate the required moes so that the issues were clinched in favour of the main course of action as planed. Not only the process rolled on at a fast pace but also the people were thoroughly convinced, assured and adequately compensated for the same, who then willingly surrendered their homes to the govt.

Once the line was cleared for

the acquisition of properties, the transformation started with funds coming in under JNNURM. The period from August 2006 up to the event in October 2008 was of intense activity where in 70KM of access roads, 8 bridges on Asna, Godavari and Railways two under bridges, development of 46 KM long movement network including pedestrian lanes, cycle tracks and motorable lanes, 1.5 KM long river front, rehabilitation of dislocated families in a modern township, development of Gurudwara precincts, modern airport with Boeing standard runway, new railway station at Maltekri and temporary accommodation for one million people in camp sites were the notable achievements under challenging circumstances.

The Govt. also came to the rescue of the Guruwara when adequate donations were not forth coming for the development of Gurudwara and it precincts as proposed in the plan. It lent a loan to the Gurudwara so that the development work could be completed before the event. Mr. Mopalwar was helpful in proper approach and co-ordination with the Govt. machinery for getting the required sanctions.

Not only did Mr. Mopalwar work in preparation for the event, but he worked with greater zeal during the event. The arrangements he made from the social, administrative and security point of view during the event were commendable. Security of VIPs who visited Nanded at that time was a very sensitive issue when the entire district was geared up for the celebrations.

More than 10 lac people visited Nanded between 20th Oct. and 5th Nov. 2008, peaking at 3.5 lac on the day of Guru-Ta-Gaddi, 30th Oct. and 2.5 lac on the day of Sachkhand Gaman, 3rd Nov. 2008. A single day count was 6000 trucks on 28th and 29th of Oct. Special trains brought in 150 thousand people. But the pilgrims got scattered at the Gurudwara precincts, Langer Sahib Gurudwara, Godavari Ghat, the Samagam Mandap, the langer mandaps and the camp sites. Hence there was no overcowding of people in one place and that was what made the stay of the people comfortable and the job of the dist. management easier.

Despite the influx of such large numbers of pilgrims to the city, the entire period of seven days of festivities passed off without a single untoward incident, wherein special attention was paid by the district administration to ensure that the requirements of disaster management were adequate. The services of Yashadha disaster management consultants, many NGOs, the police, municipal corporation, fire brigade, traffic managment were requisitioned. Barricading, queuing up, keeping camps at a safe distance not crowding the city, fire safety, watch towers, water treatment,

plants for solid waste management, medical facilities were adequately provided.

The planning and management on such a massive scale could only be the work of an adroit person who had the deftness to time things properly, get them sanctioned through proper articulation with the Govt. machinery and put them in to action in the right spirit.

The above account shows the enormity of the work done. The feeling of being a district CEO alone is not sufficient to do such kind of work. The willingness to do so should emanate from the heart and this was amply displayed in his work. When asked about it he replied that God gave him the opportunity to do this work. In a touching reply he said that it was not a question of you or me but "we" that created an atmosphere during the entire period which engulfed the whole of Nanded in the festive mood.

The celebration was indeed a complete success as we can discern from the overview taken after the event. Creation of infrastructure in entirety may take some time. Overall it was a huge success because the celebration was time bound and required co-ordination with different agencies. It was required to be delivered against all odds under the watchful eyes of the State and Central Govts., media and the people at large.

Mr. Mopalwar says the people of Nanded felt honoured to be the inheritors of the proud lagacy of Guru Gobind Singhji Maharaj. The Guru-Ta-Gaddi celebrations have put Nanded on the word map of tourism because of the vision and untiring efforts of the people like Mr. Mopalwar.

His association with the event for such a long period of time left an indelible mark on his personality. He is influenced by the two most important tenets-universal brotherhood and communal harmony of our eclectic religion. The celebration of the event in the true spirit of universal brotherhood and tolerance, bereft of fundamentalism was the most important aspect that left a lasting impression on the peoples mind according to him. The number of non Sikhs visiting the Gurudwara, post the event has increased manifold.

The most touching moments of course he says, was the dislocation of the people from their homes, where they lived for more than two centuries, but more touching was the moment when our honourable PM visited the Gurudwara, dot on time, when the Guru-Ta-Gaddi rite was being performed by Baba Kulwant Singhji inside the Gurudwara. He cherishes very sweet and pleasant memories of the entire event which would always remain with him, he says. He urges the people to maintain communal harmony, which according to him is most required in the troubled times of today. ❋❋

Guru Nanak Dev Ji & His Message of Brotherhood

-Dr. (Maj.) Balbir Singh Bhasin*

The founder of Sikhism, Guru Nanak Dev Ji (1469-1539) emphasized the fundamental truth of all religions. He devoted his life and his extensive travels in order to establish a dialogue with monks as well as monarchs. The purpose of his mission was to put an end to the religious conflicts and to castablish just a moral and social order as the forerunner of the spiritual evolution of humen spirit .

Guru Nanak Dev Ji has place amongst the few greatest men of the world, amongst the holiest prophets and seers, who devoted their life to the suffering humanity. Their divine massage of love and peace, unity and tolerance, pure heartedness and faith were the main mission of service to the humanity.

His was the glorious and most illustrious personality encompassing all the facets of human perfection and glory. Out of the most religious leaders in ancient or medieval India probably Guru Nanak Dev Ji is one, who has left the deepest mark on the social and cultural life of the modern times.

He was the **'Humblest of the humble, simplest of the simple, truest of the true and Holiest of the Holy'.** He was the person in whose personality all the elements of life and nature had joined in perfection and harmony, though mortal like all other mortals but he was in fact the most immortal amongst men through his actions and deeds. He said **'Truth is high but living in truth is higher than truth'.** He gave 3 fundamental principles of Sikhism (1) To pray the Almighty father and remember his name (2) To earn with honesty (3) To distribute the earning amongst the needy persons saved after the livelihood of the earner and his family.

He said do not divide people in to Hindus and Muslims. All are childern of God and equal. No one is superior or inferior and no one is alien. **Guru Nanak Dev Ji** syas He (God) is the creator of the Universe, the common father of whole Humanity. **Gurubani** accepts all the innumerable names given by to him by his devotees. Many such names have been mentioned in **Sri Guru Granth Sahib Ji.** It is not a theory for intellectual exercise, but the Gurus demonstrated it through the institutions of **Sangat** and **Pangat.** Hindus, Muslims, Christians, Budhists, high caste or low caste, White or Black, Men or Women,

*Flat No.212, Dhudial Appt. Madhuban Chowk, Pitampura, N. Delhi-34

Rich or Poor, King or Beggar all form a congregation (**Sangat**) to sing the praises of the Lord, their common father addressed by different names with equal love to share the feelings of brotherhood. The cooked food (**Langer**) is taken by all sitting on the same ground together without any difference of caste or creed or social status.

The greatest contribution of Guru Nanak Dev Ji's religious thoughts to the Indian Society was his inculcation of social and moral responsibility on all Indians. It has made men not only God centered but society oriented and thus his Sikhs have never shirked national and patriotic duty in hour of India's need and predicament. His disciples have in thousands and thousand courted death with courage and valour but have never flinched from their post in the hour of duty.

This social responsibility has gradually converted the Sikhs into strong marital instrument in national importance. It is a strong influence of Gurmat and Guru Nanak Dev Ji's preaching's that made Sikhs excellent citizens, not only in India but wherever they live in any part of the world. The Sikhs follow five fundamental rules in their life i.e. Dynamism Determination, Devotion, Discipline and selfless service (Nishkam Sewa)., ⬢

Gurdwara Takhat Sachkhand Sri Hazur Abchalnagar Sahib Board, Nanded

Sadh Sangat Ji ---- Kind Attention

The Sadh Sangat, specially the NRI- Sangat is here by informed that we, on behalf of Gurdwara Takhat Sachkhand Sri Hazur Abchalnagar Sahib Board Nanded, have not sent any of our Employees, Officers, Gyani or any other Saint/Person to collect the donations for the Gurdwara Takhat Sachkhand Sri Hazur Abchalnagar Sahib Board, Nanded.

It is a request to the Sangat not to give their contributions to any such person who himself admits and shows any forged documents or photographs or Video Tapes/CDs to prove that he is being sent to collect the donations for the Gurdwara Takhat Sachkhand Sri Hazur Abchalnagar Sahib Board, Nanded.

Hence, I request the Sangat to send their Contributions/Donations in favour of The Superintendent Gurdwara Takhat Sachkhand Sri Hazur Abchal-nagar Sahib Board, Nanded-431601 (M.S.) India, by Cheque, Draft or M.O.

Superintendent,

Gurdwara Takhat Sachkhand Sri Hazur

Abchalnagar Sahib Board, Nanded-1 (M.S.) INDIA

Ph.-(02462)-234813,243559,241266,244166. Fax No.-02462-234812.

The Incredible Guru Gobind Singh Ji

-Jaidev Singh Kohli*

What a Charisamatic personality that none can stand upto, what sheer divine beauty: a Prophet who preaches oneness of humanity, a poet who inspires God's army with sheer vibrant heroism that produces a crescendo of clash of swords in the battle field, what a General and commander who turned 'lambs into lions', what a seer who overwhelms the wisest of the wise, what a statesman who could defeat the king with a pen, what a warrior of fight a lakh of enemy soldiers with His mere forty selfless soldiers happily sacrificing themselves for their Guru, what a man sending His father for martyrdom for cause of others and sacrificing His four sons. None can describe Thy attributes, my beloved, my Guru, my Lord. 'ਤੂ ਸਾਹੀ ਹੂ ਸਾਹੁ ਹਉ ਕਹਿ ਠ ਸਕਾ ਗੁਣ ਤੇਰਿਆ ॥'

Born Godind Rai on 22 December 1666 to Mata Gujri Ji at Patna, when father Guru Tegh Bahadur Ji was in Dacca, He was a very playful child. Raja Fateh Chand and his Rani were his neighbours in Patna and Gobind often used to play in their court yard. Rani had no child and used to watch Gobind playing around longingly. One day Rani was brooding over her fate when suddenly tiny arms went around her neck and a melodious voice spoke, 'Mother dear'. It was like a dream come true for Raja and Rani who became devotees for ever. Guru Tegh Bahadur Ji made suitable arrangements for family to stay in Patna before returning to Chak Nanki, now Anandpur Sahib. The family joined Guru later.

Saviour of Kashmiri Pundits -

Soon Gobind had to face His first test. On 25th May 1675 when He came to His Father's court from play grounds, Gobind saw a group of Kashmiri Pundits under the leadership of Pt. Kirpa Ram standing in deep gloom and Guru Tegh Bahadur Ji in deep thoughts. He stood before His father and said very respectfully, "Father dear, what is cause of so much gloom over the faces of these Pundits and what are these furrows on Thy forehead for ?" Guru took Gobind in His lap and explained him the atrocities these Pundits were being made to suffer at the hands of Viceroy of Kashmir, Sher Afghan Khan, Innocently Gobind Rai said, "Sir, but there must be some remedy for it" Guru Ji replied, "Yes, remedy is there of course but it needs sacrifice of some very holy man". Gobind Rai got off from his father's lap. Standing before Guru Ji, he said, "Then what is

*41, Brockington Crescent, Nepean, ONK2G4K5, Canada.

the delay ? Surely there is no body holier than Thou, dear father." Guru Ji hugged Gobind Rai and said, "I was hoping for this answer from you. I am ready to offer my life for the sake of these Pundits". He asked Pt. Kirpa Ram to tell the viceroy that if he can convert their leader Teg Bahadur to Islam, all will embrace Islam.

Eventually Guru Teg Bahadur became martyred to the cause of the Pundit's right to have their tilak and to worship as they chose to on 11th November 1675 at Chandni Chowk, Delhi. High winds and dust storm made the day dark and people started to look for shelter. Taking advantage of Nature's wrath, the sacred torso of Guru Ji was carried away in cotton laden carts by Lakhi Shah Labana and cremated by burning his own house. Gurudwara Rakab Ganj stands on the site. The sacred head was picked by Jaita Rangretta, of low caste, during the severe dust storm. Carefully wrapping the head in old clothes, he carried it to chak Nanki travelling through fields and avoiding towns. When Guru Gobind received the sacred head, he was impressed with his devotion and bravery. Guru hugged him and called him Guru Ka beta. Thus the curse of caste system was removed once for all from Sikh brotherhood.

Birth of the Khalsa -

Guru Gobind remained in deep thoughts for some time. Like His grand father, Guru Hargobind Ji, He also realised that faith has to be defended by force but considered that time was not opportune yet. He went to Poanta on the banks of Jamuna river, gathered scholars and began intensive training in warfare techniques, learnt art of archery, horse riding and swordsmanship. He used to go swimming often, used to hold meetings with scholars and have regular satsangs every eveing. About 25 years later when Guru was ready to face the atrocities of rulers, He called upon Sikhs to gather at Chak Nanki on Baisakhi day, 30th march 1699.

Having done harvesting, Sikhs gathered in large numbers on Baisakhi day. They were in happy mood of festivity and wondered why Guru has called sangat that day. No body knew the reason. Some think 125000 Sikhs gathered in sangat, Mughal archives claim 80000 Sikhs gathered that day. In the main pandal kirtan was in progress when Guru Ji appeared on the stage with unsheathed sword in His hand. He proclaimed that Guru needs a head and issued a clarion call for it. The sangat was numbed but soon Bhai Daya of Lahore got up and offered his head. Guru led him to another tent nearby, sound of thud was heard and blood began to trickle from underneath the flaps of tent. Guru Gobind returned to the stage but with sword dripping with blood. Once again a clarion call was made

and sure enough Bhai Dharam from Saharanpur stood and offered his head. The sangat began to sneak away. Guru performed His act in the other tent and repeated His call for more heads till he had collected five sikhs who offered their heads without a question. Bhai Himmat from Patiala, Bhai Sahib from Nangal and Bhai Maukam from Ambala offered their heads. Congregation had dwindled by this time and those who remained were wondering what is going to happen next.

After waiting a little more, Guru Gobind entered the congregation venue leading five who had earlier offered their heads, all dressed in similar uniform. Graciously, the Guru presented His five beloveds to the congregation and announced formation of an army to defend faith. The army called Khalsa after Arabic word 'mukhalus' which means loyal. In Arabic sheikhdoms it was customary to have a special unit of proven and loyal warriors. This unit had no role to play in any war. Their only function was to protect their king from any danger from within or from enemy outside. Then the whole unit would spring into action like one to save and protect their king. This unit was called Khalsa, after mukhalas, loyal. Guru called His new army Khalsa in the same Arabic fashion as His army was to defend Faith, Lord, King of all kings. 'Amrit' was prepared by stirring sweetened water with khanda while 'Bani' was being recited. Guru Gobind asked five beloveds to pledge loyalty by taking sip of Amrit thus prepared. When five beloveds had pledged loyalty, Guru bowed before five bloveds and asked them to baptise Him in the same way. Bhai Daya 'Amritised' Guru in the same way. Congregation was full again. There was a rush to join the army now as most were sorry to have doubt about sanity of Guru in the congregation. There was a rush to enroll into the new army. Newly recruited soldiers were asked to pledge loyalty by taking sip of Amrit. They were asked to append the word Singh to their names to signify bravery like that of a lion. They were also asked to keep unshorn hair so that they became conspicuous and were easily recognised. Once challenged by enemy, Khalsa soldier could not deny his identity and had no choice but to fight to save his life. Thus the Guru's strategy was able to convert timid lambs of the land into ferocious warriors.

The Redeemed Forty -

The Guru had a few skirmishes and battles with Hill rulers who were frightened of Guru's ever increasing force. They complained to their Mughal Masters and begged for help. Mughal army surrounded Chak Nanki completely. No loop hole was left out in the siege of fort. Who ever came out of the fort had to face hundreds of Mughal soldiers.

Food was getting scarce inside the fort and rationing had to be introduced. Even the beasts inside the fort were suffering from lack of food. There was a demand to abandon the fort but Sri Guru Gobind Singh Ji was not agreeable. Guru Guru wanted to fight to the last man. Forty men in the fort forced the issue and Guru asked them to leave by cutting all bonds with Him. They signed a parchment to say that they had broken with the Guru voluntarily and would like to go home. They left the fort in the dark night and headed straight to their home. At home they met belligerent wives and mothers. They were ashamed of them for abandoning the Guru. The women dressed themselves like soldiers, handed over the house to their husbands and galloped away towards Chak Nanki to fight along with their Guru. They had to face enemy sooner than they thought.

Sacrifice of the Sahibzadas -

Situation in the fort was becoming desperate, men were becoming martyrs and only few were left. Food shortage was becoming more acute. Meanwhile Aurangzeb wrote a letter requesting to vacate the fort for a few days. He swore on holy Koran that they could return to their fort only in few days. Vacation of fort was essential for honour and dignity of Imperial throne. Guru did not trust the King but there was pressure to abandon the fort. Mata Gujri was in favour of abandoning fort, five beloveds also joined Mata Ji. Guru bowed to the command of Khalsa. The fort was abandoned in darkness of night. Hardly they had reached beyond Kirtpur when Imperial army pounched ruthlessly and Khalsa had to scatter where ever possible. Mata Gujri and two younger princes got separated, Mata Sundri Ji headed towards Delhi. Their brahmin cook, Gangu, took charge of Mata Gujri Ji and two young princes and led them to his own village which was not far away. Guru Gobind Singh JI with forty Khalsa and two elder princes headed towards Ropar. At Chamkar they found an abandoned fort in depleted condition. They occupied the fort as a last resort.

Mean while Gangu proved true to his clan, for the sake of few coins he betrayed Mata Ji and little princes. They were taken to Sirhind where Mata Ji was kept alone in a tower of fort. The princes were enticed with many prizes and luxury items but they turned them down. Prince Fateh Singh answered, "We are sons of Master Gobind Singh Ji and grandsons of Teg Bahadur, such luxuries cannot tempt us. Only donkeys and asses are tempted by pleasures of senses. For us death is sacred and very welcome". On 27th December 1704 young princes were entombed alive in a brick wall. Hearing this Mata Gujri died alone in the cell of tower.

Siege of Chamkaur -

At Chamkaur, forty were surrounded by one lakh imperial soldiers within a short period. Battle was fought by one Khalsa at a time against a lakh of Imperial soldiers. It was an uneven battle. After putting many enemy soldiers to sword, eventually Khalsa became martyred himself. Prince Ajit Singh bowed to his father and begged permission to go to battle. Guru prepared him lovingly for battle. He fought bravely inflicting many losses on the enemy but then himself became dear to Akal Purkh. Guru Gobind Singh Ji saw His son merge unto Lord from a room upstairs. As Guru was praying for His martyred son, 13 years old Prince Jujhar Singh approached Him and said, "Father dear, I want to go in battle and join my brother in heaven." Guru looked astonished and said, "Son, but you are too young to go in battle." Jujhar replied, "Father dear, I have drunk my mother's milk and Thy Amritum, please let me go." Guru dressed His son in beautiful velvet dress embroidered with gold and silver thread, presented him with a sword of his size and saw him to the door. Prince returned soon and asked for some water to drink. Guru Ji smiled and said, "Son, once a soldier goes into battle field, he quenches his thirst with enemy's blood. Amritum will be waiting for you where your brother is." It is irony of fate that two princes attained martyrdom on their father's birthday, 22nd December.

Khalsa had dwindled by then. Beloved Daya Singh approched Master and asked Him to escape at night. Guru wanted to die in battle with his Khalsa soldiers. Beloved replied, "Sir, if you stay here any longer, surely you will also become a martyr like many others. But that also means that Sikhs will be annihilated completely from the world. But if you escape to-night, we will continue to defend this fort for another day or two. You will be able to produce many times more Sikhs and lead Khalsa. If you become martyred here, millions of Sikhs will not be able to produce one like Gobind Singh. For the sake of panth, please escape to-night only." Guru bowed to the will of Khalsa onceagain and escaped during that night leaving only two soldiers to defend the fort. Bhai Sahib Singh had a striking resemblance with Guru. He impersonated Guru wearing His costume and occupying upstairs room. Eventually imperial army entered the fort only to find that Guru had escaped.

Lone Walk to Machiwara -

The Guru proceeded towards machhiwara. He had to walk long distances. Hungry and tired, Guru Gobind Singh Ji remained dauntless, resting his head on a clod of clay. When he woke up Guru noticed a shepherd who apparently

had recognised Him. Master sealed his lips for ever with one arrow. In the village Nabi Khan and Ghani Khan recognised Guru and offered shelter. Since army was in hot pursuit and searching every house, they disguised Guru as *Uch Da Pir* and passed through military barricades. It is after this that Guru came across forty who had broken ties with Him and had gone back to their home only to be put to shame by their respective wives and mothers. Guru found only Bhai Mahan Singh still breathing. He put his head in His lap and asked him if he wished any thing. Bhai Mahan Singh could just say, "Sat Guru, my only wish is that forty of us who broke with you be forgiven and allow us to live in Thy lotus feet." Guru tore the parchments signed by them and blessed them to attain One.

Bivouac at Damdama -

Guru Gobind Singh Ji settled at Damdama to recoup. This is where He was informed about young princes. Mata Sundri joined Him here and asked for her four rubies. Guruji sent for copy of Granth Sahibji. He dictated the whole Granth Sahib to Bhai Mani Singh who wrote it. Guru added Bani of Guru Tegh Bahadurji but did not add His own Bani. Here He also wrote a letter, Zafarnama, addressed to King Aurangzeb which was personally delivered to King by Bhai Daya Singhji. This letter had a profound effect on the Emperor. He requested Guruji for a meeting, wrote to Governor Munim Khan in Lahore to reconcile with Guru and to make satisfactory arrangements for His journey south. In Ankham-e Almigiri, Emperor admitted all these. He told his son that he was not sure what was in store for him as he had committed many mistakes and sins. Emperor became ill and was virtually on death bed. Guru Ji started journey to south through Rajasthan. He was at Bahgur when He was informed of Aurangzeb's death. War of succession had started. Bahadur Shah rushed to Delhi from Peshawar and requested Guru Ji for help through Bhai Nand Lall. Sikh soldiers won the battle for Bahadur Shah at Jaju.

Guru : the strategist -

Bahadur Shah invited Guru Ji at his coronation at Agra where a robe of honour was presented to Guru Gobind Singh Ji. Talks started with the emperor with view to improve status of people in Punjab but emperor had to leave for South urgently where a rebellion had started. Emperor requested Guru to accompany him to continue the talks further. It became obvious that emperor was putting talks off rather than talking seriously. Guru decided to leave the royal company and went to Hyderabad where Guru Ji met Yogi Jiwan Dass and Mahant Jaitha Ram. Both talked about occult powers of Bairagi Madho Dass near Nanded.

Emergence of Banda Bahadur -

Guru Gobind Singh Ji was in Nanded in July 1708. He went to the cave of Bairagi but he was not home then. Guru Ji occupied Bairagi's seat and asked His Sikhs to cook some meat. Bairagi was furious seeing his seat occupied and meat being cooked in his sanctum sanctorum. Guru replied, "clam down Madho. You know very well who I am. Now tell me who you are ?" Bairagi had realized now and said, "I am Thy Banda, *slave*." He was initiated and became known as Banda Bahadur. Guru Ji made him the chief of Khalsa army who wasted no time and prepared to remove the city of Sirhind. After razing the city to ground completely except for a mosque because it was a house of Lord. Banda continued march in Punjab till he had captured Punjab virtually as Indian part of Punjab stands today. He even struck his own coins in name of Nanak. Ill advised by some councilors, Banda wanted to be addressed as "Sacha Patshah". Mata Sundri Ji issued a hukamnama from her residence in Delhi condemning such practice. Imperial army eventually cornered Banda who was brought to Delhi, hands and feet chained. In Delhi he was dragged by a drunk elephant and died unceremoniously.

Ascent of Sachkhand -

Nawab Wazir Khan feared the growing friendship between emperor and Guru. Emperor too teared that alliance between Guru and Marhatas could be risky. Perhaps prodded by emperor Wazir Khan hatched a plot and sent two Pathans to Nanded. These Pathans acted like perfect devotees of Guru and regularly attended congregations. One day they managed to get too close to Guru. Guru was stabbed in abdomen and intestines came out of the wound. Guru pulled the dagger out and put the Pathan to sword Himself. A foreign surgeon, probably British, sutured the wound of Guru which healed well. It was still raw when Guru performed the usual ceremony of worshipping weapons. He picked a heavy bow and streched if fully. This caused the abdominal wound to open again. Guru refused to have the wound sutured again. On October 4, 1708 He sent for Granth Sahib, bowed to it and ordained that from now on this Granth is your Guru, you will find very thing in it. Guru joined His ancestors in heaven on 7th October 1708. ■

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ

ਭੇਟਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੨੧੦੦/-ਰੂਪੈ
ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੩੧੦੦/-ਰੂਪੈ
ਸਪਤਾਹ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੧੩੦੦/-ਰੂਪੈ
ਸਹਿਜ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੧੧੦੦/-ਰੂਪੈ

ਜੀਵਨ ਭਰ ਲਈ ਇਕੋ ਵਾਰ ਭਰੋ :-

ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਾਰ	੫੧੦੦੦/-ਰੂਪੈ
ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਾਰ	੧੦੦੦੦੦/-ਰੂਪੈ
ਸਪਤਾਹ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਾਰ	੫੧੦੦੦/-ਰੂਪੈ
ਸਹਿਜ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਾਰ	੫੧੦੦੦/-ਰੂਪੈ

ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ :-

ਵੱਡੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਚੋਲਾ	੨੫੦੦/-ਰੂਪੈ
ਛੋਟੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਚੋਲਾ	੨੧੦੦/-ਰੂਪੈ

ਲੰਗਰ ਬਾਰੇ :-

ਸਾਦਾ ਲੰਗਰ ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਲਾ ਛੱਡ ਕੇ	੧੫੧੦੦/-ਰੂਪੈ
ਮਿੱਠਾ ਲੰਗਰ ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਲਾ ਛੱਡ ਕੇ	੨੫੧੦੦/-ਰੂਪੈ

ਜੀਵਨ ਭਰ ਲਈ ਇਕੋ ਵਾਰ ਭਰੋ :-

ਸਾਦਾ ਲੰਗਰ ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਲਾ ਛੱਡ ਕੇ (ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ)	੧੦੦੦੦੦/-ਰੂਪੈ
ਮਿੱਠਾ ਲੰਗਰ ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਲਾ ਛੱਡ ਕੇ (ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ)	੧੫੦੦੦੦/-ਰੂਪੈ

ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਦੇਗ ਬਾਰੇ :-

ਰੋਜਾਨਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਲਈ	੩੦੦/-ਰੂਪੈ
ਪੂਰੇ ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਦੇਗ	੭੧੦੦/-ਰੂਪੈ
ਰੋਜਾਨਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਇਕ ਸਾਲ ਲਈ	੩੬੫੦/-ਰੂਪੈ
ਰੋਜਾਨਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ (ਇਕ ਵਾਰ ਭਰੋ)	੩੬੦੦੦/-ਰੂਪੈ
ਪੂਰੇ ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਦੇਗ ਗੁਰਪੁਰਬ ਮੇਲੇ ਆਦਿ ਸਮੇਂ	੩੬੨੦੦/-ਰੂਪੈ

ਰਿਹਾਇਸ਼ ਬਾਰੇ (ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪਰੀਸਰ ਕੰਪਲੈਕਸ) :-

ਵੀ.ਵੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਦੀ ਭੇਟਾ	੧੧੦੦੦੦੦/-ਰੂਪੈ
ਗ੍ਰਾਊਂਡ ਅਤੇ ਫਸ਼ਟ ਫਲੋਰ ਦੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਦੀ ਭੇਟਾ	੭੦੦੦੦੦/-ਰੂਪੈ
ਸੈਕੰਡ ਫਲੋਰ ਦੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਦੀ ਭੇਟਾ	੫੦੦੦੦੦/-ਰੂਪੈ
ਐਨ.ਆਰ.ਆਈ. ਨਿਵਾਸ ਦੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਦੀ ਭੇਟਾ	੩੫੧੦੦੦/-ਰੂਪੈ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਭਵਨ ਦੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਦੀ ਭੇਟਾ	੫੦੦੦੦੦/-ਰੂਪੈ

ਹਸਪਤਾਲ ਫੰਡ ਬਾਰੇ :-

ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਹਸਪਤਾਲ (ਲਾਈਫ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ)	੫੧੦੦/-ਰੂਪੈ

ਮਾਇਆ ਭੇਜਣ ਦਾ ਪਤਾ

Superintendent

Gurdwara Board Takhat Sachkhand Sri Hazur Abchalnagar Sahib, Nanded (M.S.) India

Ph.-02462-234813,243559,241266,244166,313517 (Press-231170) Fax No.-02462-234812.

E-mail:-Contact@hazursahib.com Visit us at:-http://www.hazursahib.com.

SACHKHAND PATRA Regd. With Registrar of News Papers for India Vide No.2288/74 Postal Regd.G-2/RN/NND-71/2006-08 JANUARY 2009

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥

ਦੂ ਆਲਮ ਗਸ਼ਤ ਰੰਗੀ ਅਜ਼ ਤੁਫੈਲਸ਼ ॥ ਚੁ ਸ਼ਾਹਮ ਜਾਮਹ ਰੰਗੀਂ ਦਰ ਗੁਲੂ ਕਰਦ ॥ (ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ (ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ) ਵਿਖੇ

ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ

ਮਿਤੀ ੯-੩-੨੦੦੯ ਤੋਂ ਮਿਤੀ ੧੨-੩-੨੦੦੯ ਤੱਕ ਮਨਾਓ ਜੀ ।

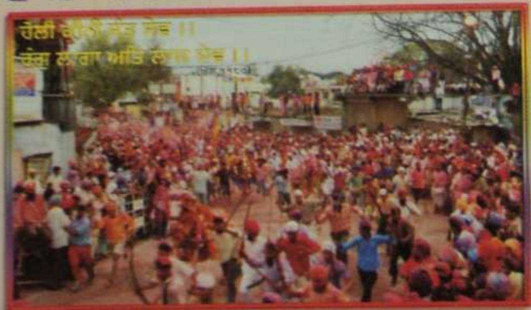

ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ !

ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਹਰ ਸਾਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸਾਲ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਤਿਯੁਗੀ ਤਪੋਸਥਾਨ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ ਵਿਖੇ ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ ਬੜੀ ਧੂਮ-ਧਾਮ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਗੋਦਾਵਰੀ ਨਦੀ ਦੇ ਰਮਣੀਕ ਕੰਡੇ ਉਤੇ ਵੱਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨਾਂਦੇੜ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਾਵਨ ਚਰਨ ਛੋਹ ਨਾਲ ਪਵਿੱਤਰ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਇਥੇ ਹਰ ਸਾਲ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਜਦੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਸਫਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਸੋ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਪੁੱਜਕੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀਆਂ ਅਸੀਮ ਰਹਿਮਤਾਂ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ ਜੀ ।

ਧਾਰਮਿਕ ਦੀਵਾਨ :- ਮਿਤੀ ੯-੩-੦੯ ਤੋਂ ੧੨-੩-੦੯ ਤੱਕ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮ ਦੋਵੇਂ ਸਮੇਂ ਭਾਰੀ ਦੀਵਾਨ ਸਜਣਗੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੰਥ ਦੇ ਗੁਣੀ ਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਰਾਗੀ, ਢਾਡੀ ਗੁਰੂ ਜਸ ਸਰਵਨ ਕਰਾ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕਰਨਗੇ । ਹਰ ਸਾਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਹਿਗਲ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ, ਮੁੰਬਈ ਵਲੋਂ ੧੧-੩-੦੯ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਰੈਣ ਸਬਾਈ ਕੀਰਤਨ ਹੋਵੇਗਾ । ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਾਗੀ ਭਾਈ ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਰਾਗੀ ਭਾਈ ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਰਾਗੀ ਭਾਈ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ :- 'ਰਹਿਣੀ ਰਹੈ ਸੋਈ ਸਿਖ ਮੇਰਾ । ਓਹੁ ਸਾਹਿਬ ਮੈ ਉਸ ਕਾ ਚੇਰਾ ।' ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਗਮਾਂ ਸਮੇਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਤੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਹੋਵੇਗਾ । ਸੋ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣੋ ਜੀ ।

ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ :- ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ੧੨ ਮਾਰਚ ੨੦੦੯ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ੪-੦੦ ਵਜੇ ਆਰੰਭ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘੋੜੇ, ਕੀਰਤਨੀ ਜੱਥੇ ਅਤੇ ਗਤਕਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਆਦਿ ਪੂਰੀ ਸੱਜ-ਧੱਜ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੀਆਂ । ਇਸ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ੪-੦੦ ਵਜੇ ਤੋਪਾਂ ਦੀ ਸਲਾਮੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਰਿਹਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਲੰਗਰ :- ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ ਵਲੋਂ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਈ ਕਮਰੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ । ਬਿਸਤਰੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਲਈ ਆਉਣ । ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ੨੪ ਘੰਟੇ ਖੁਲਾ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਅਤੁਟ ਵਰਤੇਗਾ ।

-ਬੇਨਤੀ ਕਰਤਾ-

ਡਾ. ਪਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਸਰੀਚਾ I.P.S.(Retd.)
ਸਾਬਕਾ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਚੇਅਰਮੈਨ
ਪ੍ਰਸ਼ਾਸ਼ਕੀ ਸਮਿਤੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ

ਸ੍ਰ. ਡੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ M.A.(Eco.),CAIIB,PGDPM&IR
ਸੁਪਰਡੈਂਟ
ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ

ਅਤੇ ਸਮੂੰਹ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਸਮਿਤੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ (ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ)

Printed & Published by S. D.P. Singh Superintendent for Gurdwara Board Takhat Sachkhand Sri Hazur Abchalnagar Sahib, Nanded and Printed at Dushat Daman Printing Press, Nanded-431601 (M.S.)-India
Editor-Gyani Awtar Singh 'Sheetal'

Ph.-02462-234813,243559,241266,244166,313517 (Press 231170) Fax No.-02462-234812.
E-mail:-Contact@hazursahib.com Visit us at:-http://www.hazursahib.com.